

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLAM HUKUKUNDA KADIN ERKEK İHTİLÂTI VE KADINLARIN
KAMUDAKİ GÖREVİ**

AHMET KÜÇÜK

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**Şanlıurfa
2024**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLAM HUKUKUNDA KADIN ERKEK İHTİLÂTI VE KADINLARIN
KAMUDAKİ GÖREVİ**

AHMET KÜÇÜK

**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
Tez Danışmanı: Doç. Dr. MUHAMMED LATİF ALTUN**

**Şanlıurfa
2024**

TEŐEKKÖR

Yüksek lisans çalışmamın konusunun seçilmesinde ve yazımı esnasında benden yardımını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Muhammed Latif ALTUN'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmam sırasında desteğini ve yardımını esirgemeyen eşim Ayşe KÜÇÜK'e şükranlarımı, evlatlarım Mustafa ile Hatice'ye muhabbetlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iv
KISALTMALAR	v
1. GİRİŞ	1
1.1. TEZİN KONUSU	2
1.2. TEZİN AMACI	3
1.3. TEZİN ÖNEMİ	3
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	5
3. GEREÇ VE YÖNTEM	6
4. BULGULAR	7
4.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
4.1.1. İhtilât	7
4.1.2. Kamusal Alan	9
5. TARTIŞMA	12
5.1. BİRİNCİ BÖLÜM: İHTİLÂT	12
5.1.1. İSLAM HUKUKUNDA KADIN-ERKEK İHTİLÂTININ HÜKMÜ VE DELİLLERİN ELE ALINMASI	12
5.1.2. İHTİLÂT VE HALVET ARASINDAKİ FARKLAR	17
5.1.3. MAHREM SAYILAN KİŞİLERLE İHTİLÂT	19
5.1.4. ZARURET VE İHTİYAÇ HALİNDE İHTİLÂT	21
5.1.5. İNTERNET VE SOSYAL MEDYADA İHTİLÂT	22
5.1.6. İHTİLÂT DURUMUNDA KADININ TESETTÜRÜ	23
5.1.6.1. Örtünmenin Fıtriliği	23
5.1.6.2. Dinen Örtünmenin Zorunluluğu	25
5.1.7. AVRET	26
5.1.7.1. Erkeklerin Avret Bölgeleri	26
5.1.7.2. Kadınların Avret Bölgesi	28
5.1.7.3. Avret Bölgesinin Örtülmesinin Hükümü	28
5.1.8. CİLBÂB	29
5.1.9. BAŞÖRTÜSÜ	30
5.1.10. ZİYNET	33
5.1.10.1. Ziynetin Tanımı	33
5.1.10.2. Ziynetten İstisna Edilenler	34
5.1.10.3. Erkeklerin Kadınların Ziynet Bölgelerine Bakmasının Hükümü	36
5.1.10.4. Kadınlarla Erkeklerin Tokalaşması/ Musafaha	38
5.1.11. KADININ SESİ	40
5.1.11.1. Kadının Selâm Vermesi	43
5.2. İKİNCİ BÖLÜM: KADIN VE KAMU	43
5.2.1. KADININ DEVLET BAŞKANLIĞI YAPMASI VE YÖNETİCİLİĞİ	44
5.2.1.1. Kadının Ailedeki Konumu	48
5.2.1.2. Kadın ve Erkek Arasındaki Üstünlük Tartışmaları	50
5.2.2. KADINLARIN HÂKİMLİĞİ	52
5.2.2.1. Mezheplere Göre Kadının Hâkimliği	54
5.2.2.2. Kadının Hâkim Olamamasının Gerekçeleri	55
5.2.3. KADINLARIN ERKEKLERİN YANINDA İBADET ETMESİ	57
5.2.3.1. Kadının Ezan Okuması ve Kamet Getirmesi	58
5.2.3.2. Kadınların Mescitte Namaz Kılması	59
5.2.3.3. Kadınların Namazda Erkeklerle İmam Olması	61
5.2.3.4. Kadınların İhrâma Girmesi ve Telbiye Getirmesi	62
5.2.4. KADINLARIN ŞAHİTLİĞİ	63

5.2.4.1.	Kısâs ve Had Konularında Kadınların Şahitliği	64
5.2.4.2.	Mâlî Konularda Kadınların Şahitlik Yapması	66
5.2.4.3.	Kısâs, Had ve Mâlî Konuların Dışında Kadınların Şahitliği	67
5.2.5.	KADINLARIN SAVAŞA KATILMASI	69
5.2.6.	KADININ MUHTESİPLİĞİ	73
5.2.7.	KAMUSAL ALANDA KADINLARIN EĞİTİMİ	76
5.2.7.1.	Kadınların Mescid-i Nebevi'yi Kullanımı	77
5.2.7.2.	Kadınların İrşad ve Tebliğ Vazifesi	78
5.2.8.	KADINLARIN VAZİFE ALABİLECEĞİ ALANLAR	80
5.2.8.1.	Kadınların Tıp Alanında Vazife Alması	81
5.2.8.2.	Kadınların Eğitim Alanında Vazife Alması	82
5.2.8.3.	Kadınların Güvenlik ve Emniyet Alanında Görev Alması	83
5.2.8.4.	Aile ve Sosyal Politikalar İle İlgili Kurumlarda Kadınların Görev Alması	83
5.2.8.5.	Sosyal Hayatta Kadınlara Yönelik Özel Teşebbüslerde Kadınların İstihdam Edilmesi	83
6.	SONUÇLAR	84
7.	ÖNERİLER	87
	KAYNAKLAR	88
	ÖZGEÇMİŞ	97

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM HUKUKUNDA KADIN ERKEK İHTİLÂTI VE KADINLARIN KAMUDAKİ GÖREVİ

AHMET KÜÇÜK

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Tez Danışman: Doç. Dr. MUHAMMED LATİF ALTUN

Yıl: 2024, Sayfa : 97

İslam hukukuna göre kadın ve erkeklerin aynı ortamı paylaşmaları durumunda uymaları gereken kurallar bulunmaktadır. Çalışmamızda, İslam hukuk kurallarına göre kadınların ve erkeklerin bir araya geldiklerinde onlara tanınan haklar ele alınmıştır. Kadın ve erkeklerin bir arada bulundukları ortamlarda İslam hukukunun kadın ve erkeklere tanıdığı genişlikleri ve sınırlamaları tespit etmek amacıyla bu konuyu tercih ettik. Bu konuda birkaç kitap çalışması varsa da, akademik bir tez olarak daha önce ele alınmış bir konu değildir. Çalışmamızın kapsamını kadınların erkeklerle bir arada bulunmaları (ihtilât) ve kadınların kamusal alanda alabilecekleri vazifeler özelinde sınırlandırdık. Bu çalışmada konuyla ilgili başta ayetler ve hadisler olmak üzere, fıkıh kaynaklarında ifade edilen görüşlerin bir tasnifi yapılmıştır. Böylece “kadın ve erkek ihtilâtı’nın” sınırları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın giriş kısmında kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki farklara değinilmiş ve İslam Hukukunda kadın ve erkeklerin iki farklı cins olarak değerlendirildiğine vurgu yapılmıştır. Birinci bölümde ilgili rivayetlerden hareketle “ihtilât” kelimesinin kavramsal çerçevesi açıklanmış ve benzer kavramlarla ilişkisine dair açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca kadınlar ve erkeklerin bir arada bulundukları ortamlarda tesettür ve mahremiyetle ilgili konular irdelenmiştir. İkinci bölümde ise “kamusal alan” ve “özel alan” ayrımına dikkat çekilmiş, konu ile ilgili ayet ve hadisler değerlendirilmiştir. Kadınların kamusal alanda alabilecekleri görevler başlıklar halinde değerlendirilmiştir. İlk dönem İslam hukukçularının konu başlıkları ile görüşleri aktarılmış ve bu görüşler özetlenmeye çalışılmıştır. Kadınların kamusal bir alanda vazife almalarının esas olarak yasaklanmadığı fakat kadınların vazifelerini yerine getirirken tesettür ve mahremiyete uygun davranmaları gerektiği sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda kadınların haysiyet ve kişiliklerine zarar verici görevlerden uzak durmaları ve İslam hukukunun emir ve yasaklarını çiğneyecek bir vazifede çalışmaması gerektiği ortaya konulmuştur.

ANAHTAR KELİMELE: İhtilât, Kamusal Alan, Kadının Çalışması

ABSTRACT

MASTER THESIS

IN ISLAMIC LAW BETWEEN MEN AND WOMEN MIXING (IKHTİLAAT) AND WOMEN WORK IN PUBLIC SPACE

AHMET KÜÇÜK

**HARRAN UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF FUNDAMENTAL SCIENCES OF ISLAM**

**Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. MUHAMMED LATİF ALTUN
Year: 2024, Page : 97**

According to Islamic law, there are rules that women and men must follow when they share the same environment. In the light of these rules, the rights granted to women and men are examined. We have chosen this topic in order to identify the widths and limitations that Islamic law recognizes for men and women when they coexist. We have limited the scope of our study to the coexistence of women with men (ikhtilaat) and the duties that women can perform in the public sphere. In this study, a classification of the views expressed in the sources of fiqh, especially the verses and hadiths on the subject, has been made. Thus, the limits of “male-female ikhtilaat” were tried to be set. In the introduction of the study, the differences between male and female genders are mentioned and it was emphasized that women and men are considered as two different sexes in Islamic Law. In the first chapter, the conceptual framework of the word “ikhtilaat” is explained based on the relevant narrations and its relationship with similar concepts is explained. In addition, issues related to hijab and privacy in environments where women and men are together are discussed. In the second part, the distinction between “public space” and “private space” was emphasized, verses and hadiths related to the subject were evaluated. The tasks that women can take in the public sphere are evaluated under headings. The views of the first period Islamic jurists with the titles of the subjects and these views are tried to be summarized. It is concluded that women are not essentially prohibited from holding public office, but that they must observe hijab and privacy in the performance of their duties. At the same time, women should stay away from tasks that harm their dignity and personality and it has been established that he should not work in a position that violates the commandments and prohibitions of Islamic law.

KEYWORDS: İkhhtilaat, Public Space, Women’s Work

KISALTMALAR

(s.a.v.) : Sallâllahu aleyhi ve sellem

b. : ibn

b.y. : Basım Yeri Yok

bt. : Binti

c. : Cilt

H. : Hicrî

Hz. : Hazreti

Md. : Madde

r.a. : Radıyallâhu anh

r.anhâ : Radıyallâhu anhâ

t.y. : Basım tarihi yok.

Thk. : Tahkik eden

vb. : Vebenzeri

Vd. : Ve diğerleri

1. GİRİŞ

Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîmde, insanların bir erkek ve bir kadından yaratıldığını belirtmiştir (en-Nisâ, 4/1; el-Hucûrât, 49/13; eş-Şurâ 42/11). İnsanların kadın ve erkek olarak tasnif edilmesi insanlar arasındaki cinsiyet farklılığı bulunduğunu ifade etmektedir. Bireyler arasındaki cinsiyete ilişkin farklılıkları ifade etmek için daha çok “cins” kelimesi kullanılmaktadır (Hökelekli 1993). İnsanlar kadın ve erkek iki cins olarak yaratılmıştır (eş-Şurâ,11).

Kadın ve erkeklerin ayrı birer cins olarak yaratılmaları aralarında hem bedenî hem de ruhî farklılıkları beraberinde getirmiştir. Bu farklar doğuştan gelmektedir, değiştirilmeleri mümkün değildir (Hökelekli 1993). Örneğin kadın ve erkeklerin beden yapıları bir değildir. Erkeklerin vücut yapıları kadınlara göre daha kaslı ve kemikli iken kadınların beden yapıları daha hassastır. Karakter açısından bakıldığında da iki cins arasındaki farklılıklar göze çarpmaktadır. Erkekler kadınlara göre daha saldırgan ve öfkeli iken kadınlar daha duygusal ve uysaldırlar. Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar cinsler arasında tam bir özdeşliğin olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Cinsiyetler arasındaki biyolojik ve duygusal farklılıklar, onların üstlendikleri görev ve sorumlulukları da etkilemiştir (Şişman, t.y., 347). Cinsiyetlere ait görev ve sorumluluklar farklılık arz etmektedir. Geleneksel olarak erkek koruma ve kollama gibi güç gerektiren rolleri üstlenirken; kadın doğurganlığı sebebiyle daha çok aile ve ev içi rolleri üstlenmiştir (Amman 2012, 22). Bundan dolayı erkek sosyal hayatta daha faal olurken; kadın çocuk bakımı ve ev işleri ile meşgul olmuştur (Tabakoğlu 2005, 187). Dinimizde de kadın erkek cinsleri arasındaki farklar görmezden gelinmemiştir ve onlara yüklenen görev ve sorumluluklarda daha adil paylaşımda bulunulmuştur (Hökelekli 1993, 21). Bundan dolayı aile içerisinde yöneticilik görevi ve ailenin geçimini temin edecek ihtiyaçların karşılanması erkeklere yüklenilmiş bir görevdir. Kadınların da erkeklerle bir arada bulunabileceği alanlarda örtünmesi ve yaratılıştan sahip olduğu güzelliklerini gizlemesi istenilmiştir.

Nafaka görevini erkeklerin üstlenmesi onları sosyal hayatta kadınlara göre daha görünür kılmaktadır. Kadınların ise erkeklerle bir arada bulunurken yerine getirmesi gereken örtünme emrinin varlığı, kadının toplum içerisinde ve sosyal hayattaki faaliyetlerini kısıtlamaktadır.

Hukukî ve iktisadî alanda erkekler kadar faal olmayan kadınların sosyal

hayattan tamamen mahrum kaldığı düşünülmemelidir. Kadınlar da sosyalleşmek, topluma yararlı işlerde bulunmak için bir araya gelmiş ve önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kadınların sosyal faaliyetler için bir araya geldiklerini Tahrir Defterleri göstermektedir. 1546 İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'ne göre İstanbul'da o tarihte mevcut 2517 vakfın 913 tanesi (% 36) kadınlar tarafından kurulmuştur. Bu oran, Halep'te kurulan vakıflarda aynı, Edirne'de biraz daha düşüktür (M. A. Aydın 2005, 163). Bu örnek kadınların tamamen sosyal çevreden soyutlanmadığını gösterir niteliktedir. Dönemin şartlarına göre kadın içinde yaşadığı topluma katkıda bulunmuş, toplumun gelişmesi için çaba sarf etmiştir.

İslam'ın kadınlara tanımış olduğu hak ve imkânları anlamak için "Câhiliyye Dönemi" kadınlarının hangi durumda olduğunu bilmek gerekir. Cahiliyye arapları, kadına hemen hemen hiç değer vermezdi. Kadının görüşüne başvurmaz, kadını cinsel bir meta' olarak görürdü. Kadınlara mirastan pay verilmez, kız çocuğu uğursuz sayılırdı (Bardakoğlu 2005, 15). Hz. Ömer'in şu sözü Câhiliye Döneminde kadınların gördüğü değer hakkında bizlere bir ipucu vermektedir: "Biz cahiliye döneminde kadınları bir şey saymazdık. İslâm gelip Allah onlardan bahsedince, onların da bizim üzerimizde hakları olduğunu gördük." (Buhârî 1414, Libâs, 30 (Hadis No: 5505). İslamın emir ve yasakları, Cahiliyye Dönemine ait bu anlayışı değiştirmeye çalışmıştır.

Toplumsal rol ve normlar, zaman içerisinde değişikliklere uğramaktadır. Modern dönemde, sanayi ve endüstrideki hızlı değişimler, toplumsal cinsiyet rollerini de etkilemiş ve bu rollerde gözle görülür değişiklikler meydana getirmiştir. Batıdaki endüstri devrimi ve sanayileşme, kadını üretim zincirinin halkası haline getirmiş, kadını üretim faaliyetlerinin içerisine daha aktif olarak katılmaya zorlamıştır. Önceleri erkeklere ait olduğu düşünülen alanlarda boy göstermeye başlayan kadının eğitimi, kamusal alanda söz sahibi olma isteği ve yönetime katılmaya başlaması geleneksel cinsiyet rollerinden daha fazla şikâyet etmesine yol açmıştır (Amman 2012, 41-42).

1.1. TEZİN KONUSU

Kadınların erkeklerle aynı ortamı paylaşması ve bir arada bulunması ile ilgili kuralların tetkik edilmesi konumuzun temelini oluşturmaktadır. Eğitim çağından itibaren erkeklerle aynı ortamı paylaşmaya başlayan kadınların, erkeklerle bir arada iken takınmaları gereken tavırların ortaya konulmasını amaçlamaktayız. Kadın-erkek ihtilâtının ne olduğu, hangi durumlarda kadın- erkek ihtilâtı uygun olur? Hangi

durumlarda kadınlarla erkeklerin aynı ortamı paylaşmamaları gerekir? soruları tezin kapsamı içerisinde yer almaktadır.

Ailenin geçimi erkeklere yüklenen bir sorumluluktur. Buna rağmen kadının kocasına maddi yardımda bulunmak, evin ihtiyaçlarının karşılanmasında ortak hareket etmek veya sadece kendisi için maddi kazanç sağlamak için erkeklerle bir arada çalışmasının uygun olup olmaması da araştırma konumuzun içerisinde yer almaktadır.

İslam hukukçularının kadın-erkek ihtilâtı ile görüşlerini ve kadınların erkeklerle bir arada çalışması ile ilgili fikirlerini tezimizin içeriğinde sunacağız.

1.2. TEZİN AMACI

Sosyal çevrenin ve çalışma alanlarının çeşitlendiği günümüzde kadınlar ve erkekler aynı ortamda bir araya gelmektedirler. Kadın ve erkeklerin bir arada bulunurken uyması gereken emir ve yasaklar bulunmaktadır. Müslüman kadın ve erkeğin kendilerine yüklenen dini sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir. Bu çalışmada, İslam dininin kadın ve erkeklere bir arada iken tanımış olduğu genişlik ve sınırlamaları tespit etmeye çalışacağız.

Kadınların ve erkeklerin her platformda rahatça bir arada bulunması, kadın-erkek ihtilâtını önemsiz bir konu olduğu intiba'ını oluşturmaktadır. Bu çalışma ile İslam hukukuna göre konunun ne kadar önemli olduğu vurgulanacak ve İslam hukukuna uyulduğu takdirde ne kadar faydalı olduğu anımsatılacaktır.

1.3. TEZİN ÖNEMİ

Günümüzde kadın ve erkeklere ait cinsiyet rollerindeki benzer yanların ön planda tutulmaya çalışıldığı bir gerçektir. Cinsiyetler arasındaki farklılıklar görmezden gelinmeye başlamıştır. Bu sebeple kadınlar geleneksel rollere nazaran erkeklere ait rolleri daha fazla sahiplenmeye çalışmaktadırlar.

Bugün kadını her bakımdan erkek ile yarıştıran bir anlayış toplumumuza hâkimdir. Kadın ve erkeklerin, birbirinin tamamlayıcısı değil de rakibi olduğu algısı oluşmuştur. Çiftler arasındaki rekabet ve üstünlük kurma çabası İslam hukukunun bazı emir ve yasakların görmezden gelinmesine ve çiğnenmesine zemin hazırlamaktadır.

Kadınlar özelinde sosyal dengenin sarsılması, beraberinde istenmeyen durumlar meydana getirmektedir. Aile içi sorumluluğundan koparılan kadın, kamusal hayat içerisinde, dini hak ve sorumluluklarını bilmeden ilerlemektedir. Sosyal dengenin sağlanabilmesi için kadın ve erkeklere ait rollerin bilinmesi zorunludur. İslam, ibadetlere önem verdiği kadar sosyal hayatla ilgili kurallara da önem vermiştir. Kadın ve erkeklerin sosyal yaşamlarında uymaları gereken dinî emir ve yasakların öğrenilmesi, sosyal dengenin oluşması için temel şarttır. Bu bilgilerin edinilmesi isteklerimize göre değil, Allah Teâlâ'nın arzusu doğrultusunda bir hayat sürmemizi kolaylaştıracaktır.

Günümüzde, Müslümanlar kadının sosyal hayattaki konumu ile ilgili farklı görüşlere ayrılmıştır. Müslümanlardan bazıları özgürlükçü bir bakış açısıyla kadının erkek gibi davranmasını isterken bazıları da kadını sosyal hayattan tamamen uzaklaştırma telaşı içerisinde. Bu karmaşa, bireylerin zihinlerinde soru işaretleri oluşturmaktadır. Kadın-erkek ihtilâtı hakkında yapılacak olan çalışmalar, konuya olan ilgi ve hassasiyeti arttıracaktır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Bu çalışmamızda klasik fıkıh kaynaklarının tamamından faydalanmaya çalıştık. Bununla beraber, gerek ülkemizde gerekse diğer yerlerde yapılmış olan çalışmaları inceledik. Ülkemiz dâhilinde “Sosyal Hayatta Kadın” isimli bir çalıştay düzenlenmiş ve çalışmanın sonucu kitaplaştırılmıştır. Arap coğrafyasında ise, konu daha çok “hicap” ile ilişkilendirilmiş ve bu minvalde eserler verilmiştir. “’Avdetü’l-Hicâb”, “el-İhtilât Beyne’r-Ricâl ve’n- Nisâ”, Cilbâbu’l-Mer’eti” ve “Vilâyetü’l-Mer’e” yararlandığımız eserler arasındadır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmada birinci bölümde ihtilât kelimesinin kavramsal çerçevesi değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîm'de, kadınların toplum içerisinde iken takınması gereken tavır ve tesettür ile ilgili kavramlara dair açıklamalarda bulunulmuştur. Daha sonra kitap, sünnet, klasik ve modern fıkıh kaynaklarından yararlanarak konu ele alınmaya çalışılmıştır. İhtiyaç duyulduğu yerlerde tefsir kitaplarından ve konuyla ilgili farklı kaynak ve görüşlerden yararlanılmıştır. Konu ile ilgili âyetlerin meâli için Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarının Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş tarafından hazırlanan meâlden yararlanılmıştır. İhtilât ile ilgili rivâyetlerden faydalanmak için ise sahih hadis kaynaklarına başvurulmuştur. Ayrıca klasik ve modern fıkıh kaynakları gözden geçirilmiştir. Yine konuyla ilgili farklı görüşler varsa bunlara da değinilmiştir.

İkinci bölümde kadının kamuda çalışmasının uygun olup olmadığı ile ilgili deliller tartışılmıştır. Bu bölümde kamusal alanın sınırları, kadın- erkek arasındaki eşitlik/üstünlük ile ilgili ilkeler, Kavvâme ve kadın-erkek arasındaki üstünlük konuları ele alınmıştır. Yine bu bölümde kadının kamuda bulunduğu alanlar ve bu alanlar ile ilgili âyet ve hadisler ile islam hukukçularının görüşleri yer almaktadır. Kadının kamusal alanda vazife yapıp yapamayacağı konusunu kadının eğitim hayatı, peygamberliği, yöneticiliği, hâkimliği, imamlığı, şahitliği, cihat ve savaşa katılması ve muhtesipliği ile ilgili bilgilerden yararlanarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızı daha çok “kadın-erkek ihtilâtı” ve “kadının kamu görevi” özelinde sınırlandırdık. Bu anlamda kadın-erkek arasındaki evlilik ve boşanma, kadın ve erkeğin yaratılışı, diğer dinlerde kadının sosyal hayattaki konumu gibi konuları tezimizin içeriğine dâhil edilmemiştir.

4. BULGULAR

4.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmamızın bu bölümünde konumuza hazırlık mahiyetinde ihtilât ve kamusal alan kelimelerinin kavramsal çerçevesi açıklanacaktır. Bu terimlerin kökenine inilerek aralarındaki anlam ilişkisi irdelenecektir. Ayrıca ihtilât kelimesi ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde geçen kelimelere de değinilecektir.

4.1.1. İhtilât

İhtilât kelimesi, Arapça (خ - ل - ط) fiilinin (افتعل) babı mastarıdır (يختلط - اختلط) gelmektedir anlamlara gibi olmak mezc ,harmanlanmak ,karışmak ;Sözlükte (اختلاط - اختلاط). (Rağıb İsfahânî 1412, 155; İbn Manzûr 1414, 7:291). Ayrıca kişinin aklının ve hafızasının zayıflaması, ister katı ister sıvı iki veya daha fazla şeyin bir araya toplanması, tıp ilminde ilaçların karışımı, bir kişinin insanların arasına karışması, biriyle ortaklığa girmek gibi anlamlara da gelir (Râzi 1999, 94; el-Feyyûmî, t.y., 1:177; ez-Zebîdî 2001, 19:257; el-Mutarrizî, t.y., 151; Ahmed Rıza 1957, 2:317-318).

Kur'an-ı Kerîm'de (خ - ل - ط) kelimesi ve türevleri 6 yerde geçmektedir. Mealini vereceğimiz aşağıdaki ilk beş âyette birbirine karışmak, bir arada bulunmak, iki farklı parçayı birbirine katmak anlamlarında kullanılmıştır. Bir ayette ise “ortak olma” anlamında kullanılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Bir başka grup var ki, onlar iyi işe bir de kötü iş karıştırdıktan sonra günahlarını itiraf etmişlerdir.” (et-Tevbe, 9/102). Bu ayette, gerçek bir imana sahip Müslümanların bazen kendilerine yaraşan ve yaraşmayan davranışları birbirine karıştırdıklarından, kendilerine yaraşmayan davranışlarda bulundukları zaman pişmanlık ve vicdan azabı çektiklerinden bahsedilmiştir. Önceden yapmış oldukları iyi bir amelin ardından kötü bir amel işlemiş, böylece sevap kazandıran davranışlarına günah sayılan davranışlar eklemişlerdir. İhtilât kelimesinin kullanıldığı diğer bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “...Eğer onlara karışıp birlikte yaşarsanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir ...” (el-Bakarâ, 2/220). Yetimlerin mallarının nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili olan ayette, Allah Teâlâ kullarına, yetimlerin mallarını koruma altına almanın, yetimlerin mallarını artırmanın yetimlerden kaçınmaktan daha hayırlı olduğunu bildirmektedir. Yani yetimlerle birlikte yaşamak, yetim akrabalarla yardımlaşmak daha uygundur. Diğer iki ayette Allah Teâlâ'nın gökten indirdiği su ile bitkilerin gelişip birbirine karıştığından bahsetmektedir (el-Kehf, 18/45; el-Yûnus 10/24). İhtilât kelimesinin

kullanıldığı diğer bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “...veya kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını onlara haram kıldık.” (el-En’âm, 6/146). Sığır ve koyunun iç yağları, hayvanların bedeninde tek başına değil, etle birlikte bulunmaktadır. Bu yağlar etle iç içe geçmiş bir vaziyette bulunmaktadır. Allah Teâlâ, etle yağın bir arada bulunmasını ihtilât kelimesi ile ifade buyurmuştur. Ortaklık ve şirket anlamında kullanılan âyet-i Kerîme ise şudur: “...Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip salih amel işleyenler başka. Onlar da pek azdır.” (es-Sâd, 38/24). Zikrettiğimiz âyet meallerinden anlaşılmaktadır ki, Kur’an-ı Kerîm’de ihtilât kelimesi konumuzun esasını teşkil eden “bir arada yaşamak ve insanların arasına karışmak” anlamında kullanılmıştır.

Hz. Peygamber’in (s.a.v) hadîslerinde (ط - ل - خ) kelimesi, kavram olarak kullanılmıştır. İhtilât kelimesi hadîs-i şerîflerde iyi amelle kötü amelin karışması (Tirmizî 1998; İbnü’l Mübârek, t.y., 126; Ahmed b. Hanbel 2001, 1:149; Tayâlisî 1999, 1:45; Dârimî 2000, 3:2455. hadîs), koyun ve keçinin dışkılaması gibi birbirine karışmayacak şekilde abdest bozma (Buhârî, Fadâili Ashâbi’n- Nebî, 79; Müslim, Fiten, 19; Ahmed b. Hanbel 2001, 3:1619; İbn Ebû Şeybe 2015, 19:37477; Dârimî 2000, 3: 2459), işleri ve bir bilgiyi karıştırmak (Buhârî, Cenâiz, 79), namazda kıraati karıştırmak (Ahmed b. Hanbel 2001, 14: 8619) , kum ile kuru çamurun karışımı (Buhârî, Enbiyâ,1; Tefsîr,55), iki farklı yürüyüş tarzını harmanlamak (hervele) (İbn Mâce 2009, 'İbâdâtî'l- Hac ve'l- 'Umre, 108.), cinlerin doğru söze yalan söz karıştırmaları (Buhârî, Tıb, 46; Tevhîd, 57.), buluntu bir malın sahibi tespit edilemediği takdirde malı bulan kişinin fakir olması halinde buluntu malı kendi malına katması (İbn Mâce 2009, Lukata,1.), avlanmada eğitilmiş köpeklerin arasına başka köpeklerin karışması (Buhârî, Sahîh, ez- Zebâih ve's-sayd, 7), ticaret esnasında yalan sözle doğru sözü karıştırmak (Nesâî, Eymân, 23), insanların arasına karışmak (Tirmizî, Kıyâmet, 55) ve ortaklık yapmak (Tirmizî, Zekât, 4; İbn Mâce, Zekât, 9) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Zikrettiğimiz hadislerin tamamında “ihtilât” kelimesi karışmak, bir araya gelmek manasında kullanılmıştır.

İhtilât, aynı zamanda hadis usulü ilminin bir konusudur. Yaşlılık, bunama ve üzüntü gibi sebeplerden ötürü hadisi rivâyet eden ravinin akıl sağlığındaki bozulma ve unutkanlık “ihtilât” olarak değerlendirilmektedir (Uğur 2000, 571). Bu ise, hadisi rivâyet eden kişinin hadiste geçen kelimeleri birbirine karıştırmaları ile ortaya çıkmış bir hadis ilmi terimidir.

Kadın ve erkeğin bir arada bulunması ve aynı ortamı paylaşması meselesi

İslam Hukukunun ele aldığı konulardan biridir. İslam hukukçuları ihtilâtın kelime anlamından yola çıkarak bazı tanımlarda bulunmuşlardır. İhtilât, en genel anlamıyla kadınlarla erkeklerin aynı ortamı paylaşmasıdır (Serahsî, t.y., 16:80; İbn Âbidîn, 1966, 6:355; Şihâbuddîn en-Nefrâvî, 1995, 2:322; Dusûkî, t.y., 4:427; Şirâzî, t.y., 1: 205).

Son dönem islam hukukçuları tarafından yapılan tarifler daha ayrıntılı ifadeler içermektedir. Kadınların geçmiş dönemlere oranla fazla kamusal alanı kullanmaları ve erkeklerle aynı ortamları paylaşmaları konunun önemini arttırmıştır. Örneğin İsmâîl Mukaddem ihtilâtı “bir erkeğin kendisiyle evlenilmesinde bir sakınca olmayan bir kadınla yanında mahremi olmaksızın bir arada bulunması olarak tarif etmektedir (Mukaddem 2006, 57). Bu tanımda, “mahrem” sayılan kişiler ön plana çıkarılmış ve kadınla erkeğin birbirine yabancı olup olmadığı dikkate alınmıştır.

Şehâte Muhammed Sakar’ın ihtilât tanımı ise şöyledir: “İhtilât, kadın erkek arasında bakışma, işaret veya konuşma yoluyla iletişimi mümkün kılan ortamlarda cinslerin yanlarında mahremi bulunmaksızın bir araya gelmesidir.” (Şehâte, t.y., 63). Bu tanımda ise “mahrem” ile beraber birbirine yabancı kadın erkeğin kurabileceği iletişim yolları ön plana çıkmıştır. Başka bir tanımda ise birbirine yabancı kadın ve erkeğin paylaştığı ortama vurgu yapılmaktadır. Kadınların ve erkeklerin aynı ortamı paylaşması farklı şekillerde meydana gelebilir. Kadın ve erkeklerin aile içerisinde bir araya gelebilmesi mümkün olduğu gibi, ailenin dışında da aynı ortamı paylaşmaları söz konusu olabilmektedir. Ahmet Beddâh ve Sâlih el-Cerbû’un ihtilât tanımı buna uymaktadır. Onlar, ihtilâtı şöyle tanımlamıştır: “İhtilât, bir araya gelmekten sakınma imkânı bulunduğu halde iki cinsin yanlarında mahremi olmadan kasıtlı olarak perdesiz ve aracısız, doğrudan yüz yüze olacak şekilde buluşmalarıdır (Cerbû’, t.y., 7). “Bu ortamlar eğitim ve işyeri alanı olabileceği gibi, konferans ve kongre salonları, sempozyum ve toplantı yerleri, lokantalar, üniversiteler, alış-veriş mağazaları, hastahane gibi özel ve resmi kurumlar da olabilir.” (Beddâh, t.y., 11). Dolayısıyla ihtilât tanımında dikkat çekilen unsurlar “mahrem” sayılan yakınlar, islam hukukuna göre kadın ve erkeğin birbiriyle evlenmesinde bir engelin bulunmaması ve ihtilâtın olduğu ortam ihtilâtın tarifini oluşturan ana unsurlardır.

4.1.2. Kamusal Alan

İhtilâtın tanımı içerisinde yer alan kadınlarla erkeklerin aynı ortamı paylaşmasından yola çıkarak kadının bulunduğu ortamın irdelenmesi gerekmektedir. Kadının varlık gösterebileceği mekânlar özel alan ve kamusal alan olarak iki ana

başlık altında incelenebilir. Dolayısıyla islam hukukundan özel alan ve kamusal alan ayırımının sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir.

Kamu, sözlükte bir ülkedeki halkın bütünü ve halk hizmeti gören devlet kuruluşları anlamına gelir (TDK, 2013, kamu md.). Bir alanın kamusal olabilmesi için herkesin kullanımına eşit olması, herkes tarafından rahatlıkla kullanılabilir olması gerekir. İslam hukukunda kamusal alan sayılan mekânlar, herhangi birisinden izin almaya gerek görülmediği alanlardır. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “İçinde kimsenin oturmadığı ve kendinize ait eşya bulunan evlere girmenizde sizin için bir sakınca yoktur. Allah açıkladığınızı da bilir, gizlediğinizi de!” (en-Nûr, 24/29). Âyet-i kerîme’de izin alınmasına gerek görülmeyen alanlardan bahsedilmiştir. Bu alanlar kişinin şahsına özel kullanım alanları değildir. Oteller, dükkânlar, alış-veriş mağazaları, yolculukta kullanılan konaklar, okullar gibi alanlar ortak kullanım alanına girmektedir. Buralara izinsiz girmekte bir sakınca yoktur (Kâsânî 1328, 5:126). Çünkü herkesin bu alanlardan faydalanma imkânı ve hakkı bulunmaktadır.

Özel mekân ise kamusal alanın karşısı olarak kişinin sadece kendisinin ve ailesinin kullanıma mahsus olan alandır. Özel mekân tanımları içerisinde en göze çarpan alan, kişinin özel hayatını yaşadığı evidir (N. Aydın 2015, 289). Kur’ân-ı Kerîm’de özel alandan yani sadece kişinin kendisinin kullanmasına izin verilen mekânlardan bahsedilmiştir. Âyette şöyle buyrulmuştur: “Ey iman edenler! Kendinizi tanıtip izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlarsınız. Eğer o evlerde bir kimse bulamazsanız -size izin verilmedikçe- oralara girmeyin. Size “(Kabul edemiyoruz,) dönün” denirse hemen dönün; bu sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah bütün yaptıklarınızı bilmektedir.” (en-Nûr, 24/27). Bu âyet-i kerîme, özel alanın ve mahremiyetin korunmasına dair ilkeleri ortaya koymaktadır. Allah Teâlâ kişinin içinde yaşadığı, dinlendiği evine hane halkından olmayan yabancı birisinin eve girmeyi dilediğinde, girişi esnasında hane halkından izin istemesini emretmiştir. Yabancı olan kimsenin özel mekâna girmesi mekân sahibinin iznine tabidir.

Sünnete göre kişinin evi, mahremiyeti koruma yeridir (N. Aydın 2015, 295). Evi erkeklere nazaran kadınlar daha çok kullandığı için özel mekâna girerken izin isteme emri daha çok kadını istenmeyen durumlardan korumaya yöneliktir. Âyette geçen “وَأَسْأَلُكُمْ” izin isteme anlamındadır. Bu konuda peygamberimizden rivâyet edilen birçok örnek bulunmaktadır. Onlardan biri şöyledir: Bir adam Resûlullah’ın

evindeki pencerelerden birisinden uzanıp içeri baktı. Resûlullah'ın elinde, başını taradığı bir demir vardı. Bunun üzerine Resûlullah, o adama: “Senin baktığını bilmiş olsam, bununla iki gözünü oyardım. Allah, izin istemeyi, ancak gözden dolayı icat etmiştir.” diye buyurmuştur (Buhârî 1414, İsti'zân, 11) . Özel mülkiyeti ve özel yaşamı gözetlemek, hadiste keskin bir ifade ile yasaklanmıştır. O kadar ki, merhameti ile örnek biri olan Hz. Peygamber (s.a.v.), izin alınmaksızın başkalarının özel mülkiyetini ve özel yaşamını gözetleyen kişinin gözünü oymakla tehdit etmiştir. Özel mülkiyete girmek isteyen kişinin izin alması gerektiğinden bahseden başka bir hadiste Ebû Eyyûb el-Ensâri, şöyle demiştir: “Ya Resûlullah! Selamın ne olduğunu biliyoruz. Fakat isti'zân nedir? diye sorduk. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Başkasının evine girmek isteyen bir kimse sesli bir şekilde sübhânallah, elhamdülillah demek suretiyle veya öksürüp boğazını temizler gibi yaparak içeri girmek istediğini ev sahibine duyurmasıdır.” (İbn Mâce 2009, Edeb, 17 (Hadis no: 3707)). Bu hadiste izin isteyen kişinin nasıl davranması gerektiğinden bahsedilmiştir. İzin isteyen kişi, hane halkından giriş için izin istediğini belirtmeli ve hane halkına duyurmalıdır.

İslam hukukçuları da yabancı birisinin evine girerken izin istemenin zorunlu olduğunu beyan etmiştir (Mâverdî 1999, 14:146). Bir örnek olarak Kâsânî şöyle demektedir: “ Yabancı birinin evine izinsiz girmek helal değildir. Ev sahibinin evde bulunmadığının bilinmesi izin istemeden eve girmek için bir sebep değildir. Çünkü âyetin devamında “Eğer o evlerde bir kimse bulamazsanız -size izin verilmedikçe- oralara girmeyin.” buyrulmuştur. Âyet-i Kerîme'nin bu şekilde ifade edilmesi izin istemek sadece insan için özel bir emir değildir. Kişinin evinde gizlediği bir eşyası veya malı da bulunabilir. Dolayısıyla izin istemek sadece insanın kendisini yabancı bakışlardan ve istenilmeyen durumlarda görünmekten koruduğu gibi kişinin malını da korumaktadır.” (Kâsânî 1328, 5:125). Görülmektedir ki, özel mülkiyete girerken izin isteme, hem hane halkını hem evde bulunan eşyaları hem de izin isteyen kişiyi korumaktadır.

5. TARTIŞMA

5.1. BİRİNCİ BÖLÜM: İHTİLÂT

5.1.1. İSLAM HUKUKUNDA KADIN-ERKEK İHTİLÂTININ HÜKMÜ VE DELİLLERİN ELE ALINMASI

İslam hukukuna göre kadın erkek ihtilâtını meydana geldiği durumlar ve ihtilâtın olduğu ortamın vasıfları değiştikçe islam hukukuna uygun olup olmadığı konusunda varılabilecek sonuç değişmektedir. Kadın erkek ihtilâtı hususunda üç durumdan bahsedilebilir: Birincisi kadın ve erkeklerin aile içerisinde bir araya gelmesidir. İkincisi, birbirine yabancı kadın ve erkeğin kötü bir niyet ve haram kılınmış bir fiili işlemek kastıyla bir araya gelmesidir. Bunun haram sayıldığı konusunda şüphe yoktur. Üçüncü durum ise birbirleriyle evlenmesinde bir yasak bulunmayan erkek ve kadının aynı ortamda, aralarında bir perde veya engel olmaksızın dinen yasaklanmış bir fiile yol açacak şekilde bir araya gelmesidir. Saymış olduğumuz her üç durum, konumuzla alakalı olsa da bizim esas aldığımız, konumuzun temeli ile en çok ilişkili olan durum üçüncü durumdur.

Dini emirlerin uygulanmasını zorlaştıran, bireyin manevi gelişimini ve karakterini olumsuz etkileyen bütün kadın erkek toplantı ve buluşmaları dinen yasaklanmıştır. (Beddâh, t.y., 12; Kahtânî, t.y., 12). Kadın erkek arasında korunması gereken şer'î düzenlemeleri ortadan kaldıran ve bu şekilde bir bozukluğa sebebiyet veren ihtilât haram sayılmıştır.

Birbirine yabancı kadın ve erkeklerin oluşturduğu ihtilât ortamında islam hukukunca istenilmeyen bazı yasak davranışların genellikle oluşma ihtimali kadın erkek ihtilâtını haram kılmaktadır. Çalışmanın sonraki konularında ayrıntılarını vereceğimiz üzere, birbirine yabancı kadın ve erkeğin başbaşa kalması, cinsel bir arzu ile bakışması, tesettüre riâyet etmemek, gereksiz ve faydasız diyaloglar, kadının sesini incelterek karşı cinsi tahrik etmesi, kadının değerini düşüren, iki cinsin arasındaki hayâ ve utangaçlığı gideren bir araya gelmeler ve kadın erkek arasında oluşabilecek bedeni temas dinen yasaklanan fiiler arasındadır. (Şehâte, t.y., s. 63). İhtilât halinde saymış olduğumuz fiiller genellikle meydana gelmektedir.

Kadın, yabancı bir erkekle bir arada bulunmak konusunda bütünüyle erkek gibi kabul edilmemiştir. Kadının yabancı bir erkekle bir arada bulunması, hiçbir fark ve ayrılık olmaksızın bir erkeğin başka yabancı bir erkekle bir arada bulunması gibi değildir. Kadınların, erkeklerle bir arada bulunma konusu ise bir çok haram fiile

davetiye çıkarmaktadır (Abdülkerîm Zeydân, 1994, s. 3:421). Bu konuda ele alınan delilleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kadın-erkek ihtilâtının haram olduğu görüşünde olan fukahânın dayanak olarak aldığı âyetlerin başında kadınların evinde oturmasından bahseden âyet gelmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “(Ey peygamber hanımları!) (يَا نِسَاءَ) gibi olduğu döneminde Câhiliye önce daha (وَلَا تَبْرَجْنَ) ve oturun Evlerinizde (يُؤْتِكُنَّ) açılıp saçılmayın...” (el-Ahzâb, 33/33). İslam hukukçuları bu âyetten yola çıkarak kadının evde beklemesi ve erkeklerle bir arada bulunabileceği durumlardan sakınması gerektiği sonucuna varmıştır. Hatta Hanefî fukahâsına göre, bu âyetle Allah Teâlâ kadına evinde oturmayı emretmiştir (Muhammed eş-Şeybânî 1980, 77). Kâsânî (ö. 587/1191) ve diğer fakihler ise şöyle demektedir: “Kadının evinde oturması emri gereğince kadının evinin dışına çıkması uygun değildir (Kâsânî 1328, 1:275; İbn Mâze 2004, 2: 102; Mevsilî 1937, 4:175; İbni Nüceym, t.y., 1:380; Tahtâvî 1997, 304). Çünkü kadın bedeni, daha sonra zikredeceğimiz gerekli giyinme ve örtünme emrine uyulmadığında günah işlemeye yol açan bölümlerden (avret) sayılmıştır (Mevsilî, 1937, s. 4:175). Tahâvî (ö. 321/933), “kadınlar için emredilen tesettür emrinin çiğnenebileceği korkusundan dolayı kadınların kendilerine yabancı sayılan erkeklerle bir araya gelebilecekleri toplanma alanlarından uzak durmaları daha yerinde bir davranıştır.” demektedir (Tahtâvî, 1997, s. 504). Çünkü kadın ve erkeklerin bir arada bulunması islam hukukunda var olan yasak bir fiilin meydana gelme olasılığını artırmaktadır. Haram bir fiile sebep olan fiil de haramdır (Kâsânî, 1328, s. 1:275). İmam Muhammed (ö. 189/805) bu âyetten yola çıkarak kadın ve erkeklerin bir sebep olmadıkça bir arada bulunmaması gerektiğini ifade etmektedir. İmam Muhammed’e göre göre, kadın abdest almak için bile ihtiyaç duyduğu suyu evde bulamadığı takdirde teyemmüm etmelidir. O, şöyle demektedir: “Evlerinde oturan kadınlara abdest almak ve içmek için suyu ulaştıracak alet ve edevatı temin etmek erkeklerin üzerine bir vazifedir. Kadın, evinde her ne kadar namaz kılmak için abdest almak yerine teyemmüm edebilse de içmek için suya ihtiyaç duymaktadır. Suyu edinmek için evden çıkması da mümkün değildir. Çünkü kadınlara “evlerinizde oturun” âyeti gereğince evinde beklemesi emredilmiştir. Su ve benzeri nafakayı temin etmek erkeklerin bir vazifesidir.” (Muhammed eş-Şeybânî 1980, 77; Serahsî, t.y., gerektiğini çıkmaması dışarı oturup evinde kadının ifadesi (وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ) (30:266) bildirmektedir. Kadınların evlerinden dışarı çıkmasının engellenmesi, ihtilâtın oluşmasına sebebiyet vermemek içindir (İbn Hâc, t.y., 2:12; Kahtânî, t.y., 26).

Ahzâb Sûresi 33. âyetinin kadın-erkek ihtilâtı ile ilgili bahsettiği konu sadece kadınların evinde beklemesi değildir. Âyetle kadınların evinde beklemesi beraber

“teberrüc” kavramından da bahsedilmiştir. Allah Teâlâ kadınların erkeklerle bir araya geldikleri durumda sakınmaları gereken bir davranış biçiminden de haber vermektedir. Rağıb İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) âyetle zikredilen “teberrüc” ifadesini kadının güzelliğini, çekiciliğini ve ziynetlerini yabancı erkeklere sergilemesi olarak açıklamıştır (Rağıb İsfahânî, 1412, s. 115). Arap dili uzmanlarına göre teberrüc kavramı İsfahânî’nin dedikleri yanında kadının erkeklerin ilgisi çekmek için nakışlı elbiseler giymesi, süslenmesi ve sallanarak yürümesidir (ez-Zebîdî, 2001, s. 5:417; İbn Manzûr, 1414, s. 2:212). Hanefî âlimlerinden Cessâs (ö. 370/981) şöyle demektedir: “Bu âyetle kadınların evinde oturması gerektiği hususunda delil vardır. Aynı zamanda evlerinin dışına çıkmamaları konusunda yasak bulunmaktadır. Dışarı çıktıklarında da, Allah kadınlara Câhiliyye dönemindeki gibi açılıp saçılmalarını yasaklamıştır.” (Cessâs 1410, 3:471).

Şâfiî ve Mâlikî fakihleri, kadın erkek ihtilâtının oluşmaması adına kadınların evlerinde oturması ve ihtiyaç halinin dışında kadının evinden dışarı çıkmaması hususunda Hanefî fukahası ile aynı fikirdedir (Mâverdî 1999, 2:51; Zeynüddîn ibni Nüceym, t.y., 1:380). İbn Rüşd (ö. 520/1126) şöyle demektedir: “Kadınlar erkeklerin aksine, evinden dışarı çıkmama ve örtülmesi gereken vucüt bölgelerini gizleme ile memur kılınmışlardır.” (İbn Rüşd, t.y., s. 1:353).

İslam hukukçularına göre, kadın ihtilâttan sakınmak için bir zaruret veya ihtiyaç olmaksızın evinin dışına çıkamaz (İbn Hâc, t.y., s. 2:12). Ancak ihtiyaç halinde kadının evinin dışına çıkmasına izin verilmiştir. Kadının şahitlik yapma zorunluluğu, mahkemeye bildiği bir şeyden ötürü çağırılması, evlenecek kişilerin birbirlerine bakması, hastalık ve tedavi olma gibi zaruret durumları hariç erkeklerin kadınlara bakması helal değildir (Kâsânî, 1328, s. 5:125; Merğînânî, t.y., s. 4:371; Serahsî, t.y., s. 10:153-156; Zeylâî, 1314, s. 6:19) Hanefî fukahasıncı zaruret sayılan tedavi ve şahitlik gibi durumları Şâfiî fukahası da zarureten saymışlardır (Gazâlî, 1417, s. 5:29; İbnü’s- Salâh, t.y., s. 2:501; İmrânî, 2000, s. 9:125).

2. Fakihlerin kadın erkek ihtilâtını haram sayma nedenlerinden biri

Ahzâb sûresi 53. âyettir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “...Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temizdir...” (el-Ahzâb Sûresi, 33/53). Allah Teâlâ mümin erkeklere Hz. Peygamberin hanımlarından bir eşya isteyecekleri zaman veya bir fetva soracaklarında yüz yüze değil de bir perdenin ardından istemeyi emretmiştir. Yüz yüze değil de, perde gerisinden isteme emri kadın ve erkeklerin aynı ortamda rahat rahat görüşüp konuşmalarını

engellemeye yönelik bir emirdir.

Âyet-i Kerîme her ne kadar örtü ile ilgili olsa da bizim ilgilendiğimiz kısım “perde ardından” istemedir. Örtünmeyi emreden bir âyette Allah Teâlâ’nın konunun devamında “perde arkasından istemeyi” zikretmesi manidardır. Şâyet konu sadece örtü ile ilgili olsaydı âyetin devamında böyle bir ifadenin zikredilmemesi gerekirdi. Dolayısıyla “perde ardından” istemek başlı başına bir konudur. Âyet-i kerîme, kadınlar ve erkeklerin bir araya geldiklerinde aralarında bir perde/engelin olmasının esas olduğunu göstermektedir (Cerbû’, t.y., s. 8). Perde ardından isteme emri, kadın erkek ihtilâtının uygun olmadığına açık delildir (Kahtânî, t.y., s. 28).

Âyet-i kerîme’nin sebep-i nüzûlü hakkında müfessirler iki farklı görüştedir. Birinci görüşe göre, bu âyet Hazreti Ömer’in tavsiyesi üzerine, Hz. Peygamberin Zeynep bt. Cahş ile olan nikâhı esnasında nazil olmuştur Buhârî ve Müslim’in “sahihlerinde” varid olduğuna göre Hz. Ömer şöyle demiştir: “...Ben “Ey Allah’ın Resûlü! Yanına gelen kişilerin iyi niyetli mi yoksa günahkâr mı olduğunu bilmiyoruz. Hanımlarına örtünmeyi emretsen? dedim. Bunun üzerine Allah Teâlâ Ahzâb sûresi 53. âyetini inzal buyurdu. (Buhârî, Tefsîru'l-Kur’ân, 280; Müslim, Fedâilu's-sahâbe, 2399). İkinci görüş ise şöyledir: Hz. Ayşe (r. anhâ)’nın şöyle dediği nakledilir: Resûlullah’ın eşleri geceleyin ihtiyaçlarını gidermek için dışarı çıkarlardı. Hz. Ömer de Hz. Peygambere; “hanımlarına emretsen de örtünseler!” derdi. Resûlullah (s.a.v.) ise Hz. Ömer’in dediğini yapmazdı. Bir gece Resûlullah’ın eşlerinden Zem’a bt. Sevde ihtiyaç gidermek için dışarı çıktı. O, uzun boylu bir kadındı. Hz. Ömer ona yüksek sesle “Ey Sevde seni tanıdık” diye seslendi. Bunun üzerine Allah, hicab âyetini indirdi (Buhârî, Tefsîru'l-Kur’ân, 280; Vudû’, 13). Âyetin gönderiliş sebebi açıkça peygamberimizin eşlerinin erkek sahabilerle aynı ortamı paylaşmalarına engel olmaktır. Böylelikle kadın ve erkek sahabiler arasında oluşabilecek kötü düşünceleri engellemektir.

“Perde ardından isteme” emrinin Hz. Peygamberin eşlerine özel bir emir olup olmadığı, diğer kadınların emre muhatap olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Hanefî fukahâsından Cessâs ve müfessir Kurtûbî’ye (ö. 671/1273) göre âyette lafzen peygamber eşleri muhatap alınmışsa da, anlam itibarıyla bütün kadınlar sorumludur. Cessâs şöyle demektedir: “Perde ardından isteme emri her ne kadar Hz. Peygamberin eşleri hakkında inmişse de, anlam itibarıyla diğer kadınları da kapsamaktadır.” (Cessâs 1410, 3:483). Kurtubî de benzer ifadeler kullanmaktadır (Kurtubî, 1964, s. 14:227). Son dönem İslam hukukçularının bir kısmı da âyette zikredilen “perde ardından isteme” emrinin bütün kadınları kapsadığı görüşündedirler (Mukaddem

2006, 3:253; Kahtânî, t.y., 28; Şenkîfî, t.y., 154). Şehâte Muhammed bu konuda şöyle demektedir: “Kalp temizliği sadece peygamberimizin hanımların ve sahabenin bir kısmından istenilen bir şey değildir. Kalp temizliği bütün kadın ve erkeklerden talep edilmektedir. Âyette zikredilen gerekçe genelliği (kalp temizliği), hükmü de genel kılmaktadır.” (Şehâte, t.y., s. 2:338). Fakat Şâfiî fukahası bu görüşte değildir. Şâfiî fukahasına göre diğer kadınların aksine sadece peygamberimizin hanımlarından yüz yüze bir şey istemek helal değildir. Peygamber hanımlarının dışındaki kadınların perde arkasına geçmesine gerek yoktur (Rûyânî, 2009, s. 8:267). Bu, peygamberimizin hanımlarının daha fazla sevab kazanması içindir. (Kazvîni, 1997, s. 7:458). Çünkü âyete göre peygamber eşlerinin yabancılarla hep perde arkasından görüşüp konuşmasının emredilmesi onları her türlü şaibeden, münafıklarla kendini bilmezlerin dedikodu malzemesi olmaktan uzak kalmalarını sağlamaktadır (Karaman vd., 2023, s. 4:358-359).

Şâfiî fukahası ile Hanefî fukahası arasında “perde ardından isteme” konusu ile ilgili ihtilaf, emrin sadece peygamberimizin eşlerine yönelik olup olmadığıdır. Kadın-erkek ihtilâtının olduğu ortamlarda bireylerin çok fazla özgüven sahibi olmaması ve kişinin nefsinin hataya düşmeyeceğinden emin olmaması gerektiği ortadadır. Bu konuda Zuhaylî (ö.1436/2015) şöyle demektedir: “Bu emir hiçbir kimsenin kendisiyle evlenmesinde sakınca bulunmayan kimseyle bir arada bulunma hususunda kendi nefesine güvenmemesi gerektiğine delildir. Zira böyle bir şeyden kaçınmak daha güzel, nefsi için daha koruyucu ve günahlardan korunması için daha iyidir (Zuhaylî, 1991, s. 11:385-389).

İslam hukukçularından Cessâs’a ve bazı müfessirlere göre “Perde ardından isteme” emrinin birçok hikmeti bulunmaktadır. Kişinin bir kadın ile ihtilât halinde bulunmaktan uzak mdurması bir arada bulunan kadın erkek hakkında kötü düşünceleri engeller, ihtilât halindeki kadın ve erkeğin günah işlediği zannını giderir ve fitnelerden korur (Cessâs 1410, 5:242; Beydâvî 1418, 5:237; Kurtubî 1964, 17:209; Neseî 1998, 3:936; Sâbûnî 1997, 2:535). İhtilâtın vuku bulabileceği ortamlar dinin yasak kıldığı fiillere sebep olabilmektedir. İslam hukuku peşin hükümlü değilse de cinsler arasında oluşabilecek olan yasak bir fiile ve kalplerde oluşabilecek cinsel isteğe vasıta olacak durumları da engeller. Çünkü kadın ve erkek tabiatları icabı birbirine meyillidir. Nefis ve şeytan da, cinsler arasında kötü bir niyetin oluşması için çabalamaktadır. Allah Teâlâ ise insanı doğru yoldan ayıracak kapıları kapamayı istemektedir (Şehâte, t.y., s. 1:88).

3. Hz. Peygamber (s.a.v.) kadınların erkeklerle bir arada bulunmasını hoş

karşılamamıştır. Erkeklerle bir arada bulunan kadınları uyarmış ve kadınları erkeklerin arasında bulunmaktan men etmiştir. Ebû Dâvud'un Sünen'inde bulunan bir hadis konumuz ile yakından ilgilidir. Hamza b. Ebi Üseyd el-Ensari'nin babasından rivâyet edildiğine göre kendisi bir gün Resûlullah'ı mescidin dışında konuşurken işitmiş ve orada peygamberimizin konuşmakta olduğunu gören erkekler yolda peygamberimizin etrafında bulunan kadınlarla karışmışlar. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) kadınlara (hitaben): “Geri çekilin, sizin yolun ortasından gitmeniz (doğru) olmaz. Size gereken yolun kenarından yürümenizdir” diye buyurdu. Bunun üzerine kadınlar duvara sürtünerek yürür oldular. Hatta yolun kenarında bulunan duvarlara sürtünürcesine yürümelerinden dolayı elbiseleri duvarlara takılıyordu (Ebû Dâvûd 1430, Edeb, 180 (Hadis no:5272). Bu hadiste kadınların cadde ve sokak ortasında erkeklerle bir arada bulunmaması gerektiği konusunda delil bulunmaktadır (Seyyid Sâbık, 1977, s. 2:209 ile 3:478). Peygamberimiz cadde ve sokakta dahî kadınlarla erkeklerin iç içe bulunmasını engellemeye çalışmıştır. Bundan dolayı kadınlara yolun ortasından değil de kenarından yürümeyi emretti. Çünkü kadınlarla erkeklerin bir arada bulunduklarında meydana gelmesi muhtemel günahlar ancak onları ayrı ortamda bulundurmakla ortadan kaldırılabilir. Bu hadis, kadınların erkeklerin arasına girmelerinin (ihtilatın) yasak olduğunu ve bu konuda temel hükmün yasaklık olduğunu açıkça göstermektedir.

Osmanlı dönemi fakihleri de ihtilât konusu ile ilgili fetvalar vermiştir. Onlardan birisi de Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'dir (ö. 1156/1743). Fetvanın sorusunu ve cevabını orijinal biçimiyle burada zikretmek yerinde olacaktır. “Sual: Bir karyede sakin müsliminin avratları kendülere ecnebi olan ricalden kaçmayıp ve bazı ezmanda rical ve nisa bir yere cem' olup cümle nisa vücûh ve nuhûr ve terilkileri mekşûfe olduğu halde şabb-i emred yiğitlerle mean oturup mükâleme ve mizah ve birbirlerine nazar-i shevani edip bu vechile ihtilat ve itilafi adet edinseler mezbûrlara ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zir-i şedid ile men olunurlar.”(Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi, 2011). Soruda Müslüman kadınların kendilerine yabancı erkeklerle toplanıp konuşma, şakalaşma ve bakışması sorulmuştur. Cevap olarak şiddetli bir kınama ve azar ile böyle yapmalarının engellenmesi gerektiği bildirilmiştir.

5.1.2. İHTİLÂT VE HALVET ARASINDAKİ FARKLAR

Halvet sözlükte bir yerin boş olması, kimsenin ve hiçbir şeyin bulunmadığı mekan ve bir kişinin başka biriyle baş başa kalması demektir (Ezherî, 2001, s. 7:233; İbn Manzûr, 1414, s. 14:238). Halvet, islam hukukunda terim olarak nikâh akdinden

sonra karı kocanın, üçüncü bir kişinin izinsiz giremeyecekleri bir yerde baş başa kalmalarını ifade eder (Kâsânî, 1328, s. 2:292; Kudûrî, 2006, s. 9:4709). İslam hukukunda terim olarak kullanılan halvetin tanımında ana konu yeni evlenen çiftlerin baş başa kalması ile oluşacak mehir, nesep ve iddet ile ilgili hükümlerdir.

Halvet, terim anlamının dışında, aralarında nikâh bulunmaksızın birbirlerine yabancı bir erkekle kadının baş başa kalması anlamında da kullanılmaktadır (Çeker, 1997, s. 384; Şehâte, t.y., s. 1:62). Halvetin tanımında esas aldığımız tarif, terim anlamının dışında kullanılan birbirlerine yabancı sadece bir kadın ve bir erkeğin yalnız başlarına kalmalarıdır. Halvet halinde bulunan kadın ve erkek yanlarında kimse bulunmazken, birbirleriyle evli de değildirler. İhtilât ise, herkesin görebileceği bir ortamda, birbirlerine yabancı kadın ve erkeklerin bir arada bulunmasıdır. Dolayısıyla ihtilât, halvetin iki tanımı da içerisine alan daha geniş bir anlama sahiptir.

Birbirine yabancı kadınla erkeğin tek başlarına kapalı bir ortam bir arada kalmaları haram sayılan ihtilât kapsamında değerlendirilmiştir (Nevevî, 1347, s. 4:278). Hz. Peygamber, yanında mahremi bulunmayan kadının yanına girmekten ashabını men etmiştir. Buhârî’de geçen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Sizleri kadınların yanına girmekten men ederim.” Bunun üzerine Ensâr’dan bir adam: “Ya Resûlullah! Kadının (baba ve oğullarından başka) erkek akrabalarına ne dersin?” diye sordu. Peygamberimiz “Onlarla baş başa kalmak, ölümdür.” buyurdu (Buhârî, Nikâh, 110 (4934. Hadîs); Müslim, Selâm, 2172). Burada kastedilen kocanın baba ve oğullarının dışındaki akrabalarıdır. Çünkü kocanın babası ile oğulları kadına mahrem sayılan gruptandır ve kadının bu akrabalarıyla başbaşa kalmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Kocanın kardeşi, kocanın kardeşinin oğulları ve kocanın amcası ve amcası oğulları gibi akrabaları ise kadının mahremi sayılmamaktadır. Dolayısıyla kadının bu gibi kocasının akrabalarıyla baş başa kalması yasaklanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) kadının kocasının akrabalarıyla baş başa kalmasını ölümle eş değer saymıştır. Kadının kocasının mahrem sayılmayan akrabalarıyla baş başa kalması dini ve uhrevi olarak büyük bir tehlike olarak değerlendirildiğinde sert bir ifade ile yasaklanmıştır.

Konu ile ilgili başka hadiste birbirine yabancı kadınla erkeklerin başbaşa kaldıklarında üçüncülerinin şeytan olduğu belirtilmiştir (Tirmizî, Radâ’, 1171). Baş başa kalan birbirine yabancı kadın ve erkeğin haram bir fiil işlemesi, insanların gözetiminde iken haram bir fiil işlemesinden daha olasıdır. Şeytanın, böyle bir ortamda baş başa kalan insanları kışkırtıp onları günah işlemeye sevk etmesi daha

kolaydır. Dolayısıyla bu hadis-i şerifler, bir erkeğin yabancı bir kadınla yalnız başlarına bir arada bulunması durumunda daha kolay hata yapabileceği anlamına gelmektedir.

5.1.3. MAHREM SAYILAN KİŞİLERLE İHTİLÂT

İhtilât oluşturan kadın ve erkeklerin akrabalık bağları ile akrabalığın yakınlık derecesi de ihtilâtın hükmünü etkilemektedir. Mahrem, sözlükte “helâl olmayan, yasaklanan şey” anlamına gelir (Râzi, 1999, s. 71). Fıkıh terimi olarak kendileriyle evlenilmesi dinen yasaklanmış akrabayı ifade eder. Farsça bir terkip olan namahrem ise “aralarında evlenme yasağı bulunmayan kişiler” demektir (Öğüt, 2003). Kişinin ailesi, ihtilât halinde bulunduğu ve kadın ile erkek aile bireylerinin bir araya geldiği özel çevresidir. Allah Teâlâ, kişinin yakın ailesi ile evlenmesini yasaklamıştır.

Evlenilmesi haram olan kadınlar (mahrem) Kur'ân-ı Kerîm'de açıklanmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarını almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir. Elinizin altında bulunan câriyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir vecibesini göz ardı etmeden) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan karı-koca ilişkisi yaşadıklarınıza kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.” (en-Nisâ, 4/23-24). Buna göre kendisiyle evlenilmesi haram olan kadınlar 3 kısımdır:

Soy akrabalığı sebebiyle ebediyyen evlenmenin haram olduğu kadınlar yedi kısımdır: Bunlara hürmet-i hakikî veya hürmet-i a'yân adı da verilir (Kâsânî, 1328, s. 2:256). Bunlar analar, kızlar, kız kardeşler, halalar, teyzeler, erkek ve kız kardeşlerin kızlarıdır (İbni Rüşd el-Hafid, 2004, s. 3/57).

Anne ile nikahlanmak haram olunca, anneanneler de bu yasağa dahil olur. Kız kardeşlerle, halalarla ve teyzelerle de evlenmek haramdır. Anne ve babasının halaları

ve teyzeleri ile evlenmenin haram olduğu noktasında icmâ vardır. Halaların, teyzelerin, dayı ve amcaların kızları ile evlenmek ise helaldir. Çünkü âyet, bunları zikretmemiştir. Âyet, kız ve erkek kardeşlerin kızları ile (yeğenler) evlenmeyi de haram kılmıştır. Aynı şekilde kız ve erkek kardeşlerin kız torunları ile de evlenmek haramdır (Kâsânî, 1328, s. 3/57).

Dünürlük (müsahere) yoluyla haram olanlar:

Bunlar dört kısımdır: Bunlar babaların eşleri, oğulların eşleri, eşlerin anneleri ve eşlerin üvey kızlarıdır. Bir kimse aynı anda bir kadın ve teyzesiyle veya aynı anda bir kadın ve halasıyla evlenemez. Gelinin üvey kızı, kızının kızı da nikâhının haram kılındığı kişilerdendir. Kişi eğer annesiyle ilişkiye girmemişse üvey kızı ile evlenebilir. Bu konuda kızın kendi evinde kalması ile başkasının yanında kalması eşittir. İster birleşme olsun ister olmasın babaların nikâhladıkları da kişiye nikahı haramdır. Dedelerin nikâhladıkları kadınlarla da nikâhlanmak haramdır. (Kudûrî, 2006, s. 145)

Süt yoluyla haram olanlar:

Bunlar da iki gruptur: Sütanne ve sütkardeşlerdir. Sütten dolayı haram olanlar nesepten dolayı haram olanlar gibidir (Mevsîlî, 1937, s. 3:84).

Âyette zikredilen yakın akrabalar kişinin kendisiyle evlenmesi yasaklandığı akrabalarıdır. Kadınların kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları kadına mahrem sayılan aile üyeleridir (en- Nûr, 24/30- 31). İslam hukukunca kadınların âyette bahsedilen yakınlarının yanında daha doğal davranmaları sağlanmış ve diğer yabancı erkeklerle bir arada iken uyacağı dini kurallar esnetilmiştir.

İslam hukuku erkeklere mahremi sayılan kadınlara karşı diğer erkeklerden daha fazla hak tanımıştır. Mahrem sayılan kişiler genellikle aynı ortamı sürekli olarak paylaşan kişilerden oluşmaktadır. Bu ise, ihtilâtın bir çeşididir. Mahrem sayılan kadın- erkek arasındaki ihtilât, birbirine yabancı kadın- erkek arasında oluşan ihtilât gibi değerlendirilmemektedir. Söz gelimi kadınların, yabancı erkekler arasında bulunduğu ortamlarda tesettürüne ve kıyafetine dikkat etmesi gerekir. Fakat mahrem sayılan kişiler arasında bu kurallar daha esnektir. Bununla beraber mahrem sayılan aile üyeleri genellikle birbirlerine karşı cinsel bir arzu da duymamaktadır. Fakat ahlaken düşük seciyeli ve anormal kişiliklere sahip bireyler yapmış olduğumuz

genellenmenin dışındadır. Dolayısıyla normal bir kişiliğe sahip aile bireyleri bir arada bulundukları zaman onları dinen haram sayılan bir davranışın içerisine girmeye neden olacak sebep de ortadan kalkmaktadır.

İslam hukukunda mahrem sayılan kişiler oluşturulan ihtilât mübah sayılmıştır. Karı ve kocanın birbirlerine bakmasında ve vücut bölgesine dokunmasında bir sınır yoktur (İbn Kudâme, 1968, s. 9:496). Şehvet olmaksızın erkekler için mahremlerinin başına, saçına, kulaklarına, göğsüne, bacaklarına ve ayaklarına bakabilir. (Kâsânî, 1328, s. 5:120). Dolayısıyla bir erkeğin, mahremi olan kadınlarla ihtilât halinde bulunmasının bir mahzuru bulunmamaktadır (Kahtânî, t.y., s. 11).

5.1.4. ZARURET VE İHTİYAÇ HALİNDE İHTİLÂT

Birbirlerine yabancı erkeklerle kadınların bir arada durmaları konusunda temel hüküm bu konunun yasak oluşudur. Ancak bazı durumlarda zaruretten veya ihtiyaçtan dolayı bu caiz olur. Kadınların tek başlarına kaldıklarına tehlikeye düşecekleri veya bir kötülükle karşılaşacağını bilen erkeğin kadına yardımda bulunması zaruri bir durumdur. Nevevî (ö. 676/1277) şöyle demektedir: “Bir kimse, yolda tek başına kalmış bir kadın gördüğünde ona eşlik ederek (gideceği yere götürmesi) mübah olur; hatta kendi haline bıraktığında başına bir iş gelmesinden endişe ederse böyle yapması gerekli dahi olur. Bunda hiçbir görüş ayrılığı yoktur.”(Nevevî, 1392, s. 9:109).

İhtiyaç dolayısıyla meydana gelebilecek ihtilât ise farklı sebeplere dayanmaktadır. Kadının yapması caiz olan ticari işlemleri yürütmesi için gereken alışveriş gibi işlemler ve tanıklıkta bulunması ihtiyaç durumlarındandır. Çünkü bu işlemlerin yürütülmesi, genellikle pazarlık yapmak, sözleşme konusu malı görmek ve sözleşmeyi kesinleştirmek ve tanıklıkta bulunması için kadının, erkeklerin içine girip çıkması gerekir. Ancak bu, erkekle bir yerde baş başa kalmamak şartına bağlıdır. Kadının, dışarıya ev kıyafetiyle çıkması ve giyinişinde, konuşmasında dinin sınırlarını ve hükümlerini gözetmesi de gerekir.

Eve davet edilen yabancı misafire kadının hizmet etmesi ve onlarla beraber yemek yemesi de ihtiyaç kapsamındadır. Kadın kocası yanında iken, meşru bir ihtiyaç varsa yabancı erkek misafirlerin yanında durabilir. Çünkü kocasının onun yanında olması, yabancı ile baş başa kalmaya engeldir. İkramın yapılabilmesi de kadının orada bulunmasını gerektirir. Buharî'nin naklettiği bir hadiste, bu ihtiyaçtan dolayı kadının bu şekilde yabancı erkeklerin arasına girmesinin caiz olduğunu

gösterir. Ebu Üseyd es-Saîdî düğün yemeği verince Hz. Peygamberi ve arkadaşlarını davet etmişti. Onların yemeğini ve servisini hanımı Ümmü Üseyd yalnız başına yapmıştı. O, kuru hurmaları geceden taş bir kap içine koyup ıslamıştı. Hz. Peygamber (s.a.v.) yemeğini bitirince Ümmü Üseyd (r.anhâ), bu hurmaların suyunu sıktı ve Hz.Peygamber'e ikram etti (Buhârî, 1414, s. Nikâh, 77). Bu hadis, kadının, fitneden güvende olması ve örtüsüne dikkat etmesi şartıyla, kocasına ve onun davetlilerine hizmet etmesinin ve kocasının onu bu gibi hizmetlerde çalıştırmasının caiz olduğunu göstermektedir. Kadın, misafire ikram etmek için veya meşru bir amaçla kocasıyla ve misafirle birlikte oturup yemek yiyebilir. (Nevevî, 1392, s. 14:12). Bazı münasebetlerde gerçekleşen akraba ziyaretleri ve eş dost ziyaretleri bu kapsamdadır. Daha sonra açıklayacağımız kadın erkek ihtilâtı esnasında gözetilmesi gereken örtünme ve tesettür, konuşmalarda ciddiyet ve cinsel bir arzunun olmaması gibi emir ve sorumluluklar gözetildiği takdirde caiz olur. Erkekler de kadınlara böyle bakmalı ve kadınla erkek bir yerde halvet kalmamalıdır. Kadınlara erkeklerin bir arada bulunmaları için aradığımız bu şart amcaoğlu, dayıoğlu, halaoğlu ve teyze oğlu gibi yakınları da kapsar. Erkeklerle bir arada bulunma, giyim kuşam ve bedeninden gösterebileceği yerler bakımından bunlar da, yabancı erkekler gibidirler. “Akrabadır” diyerek bu yakınlarla ilişkide gevşeklik göstermek caiz değildir (Abdülkerîm Zeydân, 1994, s. 3:431).

Kadının, meşru işlerini yerine getirmesi için evden çıkmayı istemesi de, ihtiyaç durumlarındanadır. Bu ihtiyaçlar yabancı erkeklerle bir arada bulunmasını gerektirse dahi bu caizdir. Söz gelimi, anne babasını ziyaret için, kendisine bir şey satın almak için, hastanede tedavi olmak için evinden çıkması böyledir. Bütün bu durumlarda toplu taşıma araçlarına binmek zorunda kalabilir. Bu durumda araçtaki erkeklerle bir arada bulunur. Onlardan birinin yanına oturabilir veya birinin yanında ayakta durabilir. Yine doktora muayene olmak için hastaneye gittiğinde veya ilaç alırken vb. durumlarda erkeklerle bir arada bulunabilir. Meşru ihtiyaç, bütün bunları caiz kılar (Abdülkerîm Zeydân, 1994, s. 3:429).

Kasıt olmaksızın bir araya gelinen tesadüfî karşılaşmalar, kız isteme merasimlerinde gelin adayıyla görüşmek ile doğru bilgiye ihtiyaç duyduğu konularda bir bilgine danışmak, hac ve umre ibadetini yerine getirirken oluşan bir araya gelmeler gibi mecburi durumlar da haram sayılan ihtilât olarak değerlendirilmemektedir (Şehâte, t.y., 65).

5.1.5. İNTERNET VE SOSYAL MEDYADA İHTİLÂT

Gelişen teknoloji sayesinde insanlar internet üzerinden sosyal medya yazılımları aracılığıyla birbirleriyle iletişim kurabilmektedirler. Bu iletişimlerde bedenlen bir arada bulunma zorunluluğu yoktur. Kadın ve erkekler sosyal paylaşım sitelerine üye olabilmekte, bir arada bulunmasalar da birbirlerine kameralar aracılığıyla birbirlerini görebilmekte ve sohbet edebilmektedirler. Dolayısıyla burada bir ihtilât meydan gelmektedir.

Sosyal medyada oluşacak olan kadın ve erkek ihtilâtının hükmü, kadın ve erkeklerin normal şartlar altında oluşturduğu ihtilâtın hükmü gibidir. İslam hukuk kurallarına bağlı kalarak cinsiyetlerin tek bir sosyal medya yazılımı altında buluşması yanlış bir şey değildir. Prensip olarak yasak olanın kadın ve erkeklerin bir araya geldiklerinde islam hukukunun yasaklamış olduğu fiillerden bir fiilin ortaya çıkması olduğunu ifade etmiştik. İhtilâtın yasaklanmasının kriteri, ihtilât esnasında erkeklerin kadınların yüz ve elleri hariç bedeninden bir bölümüne bakmaları, cinsiyetler arasında cinsel bir arzu ve ilişkinin olması, kadınların erkeklerle bir araya geldiklerinde süslerini ve ziynetlerini sergilemesi veya konuştuklarında seslerini incelterek erkekleri tahrik etmesi gibi fiillerin meydana gelmesidir. Bu fiillerin, sosyal medya yazılımlarında da meydana gelmesi, ihtilâtın haram sayılmasına sebebiyet vermektedir.

Özel sohbet odalarını ise, kadınlarla erkeklerin baş başa kaldıkları halvet gibi düşünebiliriz. Birbirine yabancı kadın ve erkeklerin baş başa kalması ise haramdır. Bir kadının süslü ve çekici bir resmini erkeklerin görebileceği bir sosyal medya yazılımına yüklemesi de caiz değildir.

5.1.6. İHTİLÂT DURUMUNDA KADININ TESETTÜRÜ

5.1.6.1. Örtünmenin Fitrîliği

İhtilâtın oluşabileceği alanlarda kadının bedenini örteceği bir elbise giymesi zorunludur. Elbise giymek, insanın tabiatında var olan bir duygu olduğu gibi aynı zamanda fitrîdir. Kişinin ikamet ettiği evi gibi, kendi bedeni de özeldir. İnsanın elbiseleri bir manada onun evine benzetilebilir. Kişi, evini istenmeyen bakışlardan koruduğu gibi bedenini de korumalıdır (Meriç, 2010). Kur'ân-ı Kerîm'de, kişinin bedenini teşhir etmesi, çıplak durması yasaklanmıştır. Kıyafet ve tesettürün mevcudiyeti ve gerekliliği Kur'ân âyetleriyle sabittir (Topaloğlu, 2010).

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Âdem ile Havva annemizin cennette giyinik oldukları bildirilmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette

yerleşip dilediklerinizden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz. Derken şeytan, kapalı olan avret yerlerini birbirine göstermek için onlara fısıldayıp kafalarını karıştırdı ve “Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî yaşayanlardan olursunuz diye yasakladı” dedi. Onlara, “Ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim” diye de yemin etti. Böylece ikisini de ayartmış oldu. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara, “Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylemedim mi?” diye seslendi.” (el- A’râf, 7/18-22). Âyetten, Âdem ile Havva’nın, bedenlerini örten bir vasıtaları olduğu anlaşılmaktadır. Bu ise, örtünmenin sonradan ortaya çıkan bir durum olmadığına, aksine insanın yaratılışı ile beraber var olduğuna delildir.[1] Bedenin teşhir edilmesi utanılması gereken bir durumdur. Hz. Âdem ve eşi Havvâ, çıplak kalınca bedenlerini örtmeye çalışmışlardır. Kahtânî (ö. 1440/2018) şöyle demektedir: “Tertemiz bir fitrata sahip insan, bedeninin çıplak kalmasında tiksinti duyar. Böyle biri, bedenini örtmeye şiddetle istekli olur (Kahtânî, 1432, s. 328).

Dinî ve dünyevî bakımdan insanların ihtiyaç duyduğu şeylerden birisi de, “elbise”dir (Fahraddin er- Râzi, 1420, s. 14:221). Elbise, ilahî bir lütuftur, insanoğluna diğer eşyalar gibi, bir hediyedir. İnsanın yaratılışında var olan ve gösterildiğinde ayıp sayılan beden bölgelerini örtmesi için elbise yaratılmıştır. Allah Teâlâ; Hz. Âdem ve Hz. Havvâ’ya, yeryüzüne inmelerini emredip, yeryüzünü onlar için bir karargâh kılınca onların hem dinî hem dünyevî hususlarda muhtaç oldukları her şeyi onlara yaratmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmaktadır: “Ey Âdemoğulları! Size mahrem yerlerinizi (مُكَاثَوَس) örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takva elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın âyetlerindendir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar. Ey Âdemoğulları! Şeytan, anne babanızı ayıp yerlerini birbirine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın...” (el-A’raf, 7/26-28). İmam Muhammed eş-Şeybânî şöyle demektedir: “Allah Teâlâ Âdemoğlunu yemek, içmek, giyinmek (libâs) ve yuva gibi dört şey olmaksızın bedenlerini koruyamayacakları şekilde yaratmıştır. Soğukluğun ve sıcaklığın sıkıntısını kendisinden uzaklaştırabilmek için giysiye muhtaçtır.” (Şeybânî 1980, 75). Çağdaş islam hukukçularından Seyyid Sâbık (ö. 2000) bu konuda daha kapsamlı bir ifade ile şöyle söylemektedir: “İnsanoğlunu hayvandan ayırt edecek en mühim şeylerin başında elbise giymek ve süslenilecek şeyler edinmesidir. Elbisenin giymenin hükmü ise giyilen elbiseye göre değişir. Elbise giymenin bir kısmı vacip, bir kısmı mendûb, bir kısmı ise haramdır. Avret mahallini örten, sıcak ve soğuktan koruyan ve zarar verici şeylere karşı muhafaza eden elbise, vacip olan elbisedir (Seyyid Sâbık, 1977, s. 3:478). İnsanoğlunun bedenini hava şartlarına göre koruyabilmesi elbise giymesine

bağlıdır. Dolayısıyla insanoğlu yaratılışına elbise giyme ve örtünmenin kodlandığını söyleyebiliriz.

[1] Âdem ile Havva'nın, bedenlerini örten vasıta hakkında birkaç görüş bulunmaktadır. Râzî'nin tefsirinde ilgili âyette şunlar kaydedilmiştir: “Bu cümleden olarak bazıları, bunun nur, bazıları takva, bazıları tırnak, bazıları da cennette giyilen elbise olduğunu söylemişlerdir ki, bu sonuncusu doğruya daha yakındır. Çünkü âyet-i kerimede, “libâs” kelimesinin mutlak olarak getirilmesi, bunu iktizâ eder (Fahruddin er- Râzi, 1420, s. 14:223). Taberî ise şöyle söylemektedir: “Bu hususta doğru olan görüş şudur: Âdem ile Havva'nın, avret mahallerini örten bir vasıtaları vardı. Bu vasıta tırnak da olabilir, nur olabilir, başka bir şey de olabilir. Bu vasıtanın ne olduğuna dair kesin bir delil bulunmadığından bunun yukarıda zikredilen görüşlerden herhangi biri olduğunu söylemek ve onlardan birini diğerine tercih etmek isabetli değildir (Taberî, 2001, s. 12:348).

5.1.6.2. Dinen Örtünmenin Zorunluluğu

Fukaha, Âdem ile Havvâ'nın ayıp yerlerinin açıldığından bahseden âyetten elbise giymenin ve örtünmenin zorunlu olduğu kanaatine varmıştır. Maverdî (ö. 450/1058) bu âyetten hareketle örtünmenin vacip olduğunu ifade etmektedir (Mâverdî 1999, 2:167). Hanbelî fakihlerinden İbn Teymiyye (ö. 622/1225) bu konuda şöyle demektedir: “Örtünmek ister namazda ister namaz dışında olsun vaciptir. Kişi kimsenin bulunmadığı bir yerde yalnız başına kalsa bile örtünmesi vaciptir.” (İbn Teymiyye, 2019, s. 2:256).

Giyinmenin gerekliliği ile ilgili diğer âyet şöyledir: “Ey Âdemoğulları! Namazı her kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.” (el- A'raf, 7/31). Mücâhid'den bir rivâyete göre bu âyet-i kerîme, Araplardan bazı insanların Beytullah'ı çıplak olarak tavaf etmeleri üzerine nazil olmuştur. (İbnü'l Cevzî, 1422, s. 2/109; Taberî, 2001, s. 12/362) Saîd b. Cübeyr, İbn Abbâs'tan naklen şöyle demiştir: “(Vaktiyle) Kadınlar, kâbeyi çıplak olarak tavaf eder ve bana kim ödünç bir tavaf elbisesi verecek? derdi. Elbiseyi, çıplak bedeninin üzerine koyar: “Bugün bir kısmı yahut hepsi görünür ama onun görünen kısmını helâl etmem!” derdi. Bunun üzerine şu âyet-i kerîme indi: “Mescide her girdiğinizde, ziynetinizi alınız!” (Müslim, Tefsîr, 2). Bu âyetle insanlar arasında bulunurken bedeninin ayıp sayılan yerlerin örtülmesi gerektiği anlaşılmaktadır. İbn

Rüşd şöyle demektedir: “Mâlik b. Enes’e mescidlerin önlerinde elbisesiz namaz kılmayı soruldu. O, bu işi çirkin buldu ve şu âyeti okudu:” Namazı her kılacağınızda güzelce giyinin” Mâlik, elbise giymeyi terk etmeyi okuduğu âyet ile çirkin görmüştür. Okuduğu âyet her ne kadar kâbeyi çıplak tavaf edenler hakkında indirilmişse de, mescid ve mescitlerden sayılan yerlerde elbise giymeyi terk etmenin caiz olmadığına ise açık bir delildir. Çünkü elbise giymek ziynetten sayılmıştır. Elbise giymenin zorunluluğu avret mahallini örtecek kadar olan bölge için geçerlidir (İbn Rüşd, 1988, s. 1:352).

5.1.7. AVRET

Avret sözlükte “eksik, gedik, açık; açılıp görünen şey; korkulacak, zarar gelecek yer” gibi anlamlarda kullanılır (Ezherî 2001, 3:108; Rağıb İsfahânî 1412, 595). Kadın veya erkeğin gösterdiklerinde ayıp karşılanan bölgelerine avret denir (Ahmed Rıza 1957, 4/241). Görüldüğünde utanılan ve örtülmesi gereken her gizli şeye, özellikle insanın mahrem yerine avret denilmektedir. Avret kavramı daha çok bu anlamda kullanılagelmiştir (Şener 1991). Terim olarak avret, insan vücudunda görünmesi ve gösterilmesi günah sayılan, namazda ve namaz dışında örtülmesi farz ve başkalarınca bakılması haram olan yerlerdir (Şener 1991, 125).

İslam Hukukuna göre kadınların ve erkeklerin zorunlu olarak örtmesi gereken beden bölgeleri durumdan duruma göre farklılıklar göstermektedir. Söz gelimi aile içerisinde örtülmesi zorunlu olan beden bölgesi ile birbirine yabancı erkekler ve kadınların bir arada bulundukları ortamda zorunlu örtmesi gereken bölgesi farklıdır. Yine sadece erkeklerin veya sadece kadınların bulunduğu ortamda zorunlu örtülmesi gereken vucüt bölgesi değişiklik göstermektedir. Kadın ve erkeklerin avret bölgelerinin ayrı ayrı ele alınması konuyu kolaylaştıracaktır.

5.1.7.1. Erkeklerin Avret Bölgeleri

Dört mezhebe göre erkek bedeninde göbek deliği ile diz kapağı arası erkeklerin avret bölgesi sayılmıştır. Mezhep görüşleri arasında küçük farklar bulunmaktadır. Hanefî fukahasına göre diz kapağı avret bölgesine dâhilken Şâfiî fukahası diz kapağı avret bölgesinden sayılmamıştır. Habnelî fukahası arasında da hâkim görüş göbek ile diz kapağı arasının avret sayılmasıdır.

Hanefî fukahasına göre erkeğin avret bölgesi göbek altı ile diz kapağı arasındır (Kudûrî 2006, 2:603; Merğînânî, t.y., 1:45; İbni Nüceym, t.y., 1:95). Mevsilî (ö. 683/1284) şöyle demektedir: “Erkeklerin avret sayılan vucüt bölümü, göbek deliğinin

altından dizlerinin altına kadar olan bölgedir. Diz kapakları da avret sayılmıştır. Çünkü diz kapakları bacaklar ile uylukların birleştiği yerdir. Bundan dolayı ihtiyaten diz kapaklarını da avret bölgesinden saymaktayız.” (Mevsılî 1937, 1:45). Bâbertî (ö. 786/1384) şöyle demektedir: “ Erkeklerin avret sayılan vucüt bölümü, göbek deliği altından dizlerine kadar olan bölgedir. Çünkü peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “... Sizden biriniz kölesi ile evlendiğinde vücudundan avret sayılan bölgelerine bakmasın. Bütün canlıların avret bölgesi göbek altından diz kapağına kadar olan bölgesidir.” (Beyhakî 2011, Salât, 3277). Hz. Peygamberden bu konuda rivâyet edilen başka bir hadis ise şöyledir: “Göbek altından dizlerin aşağısına kadar olan bölge avret bölgesidir.” Bu iki rivâyet göbek deliğinin avret bölümlerinden sayılmadığına delildir. Hadiste zikredilen diz kapağı (مَبْغَالِرٍ) kelimesi göbek deliği kelimesinin (مَرْأَسٍ) üzerine atıf yapılmıştır. Dolayısıyla bu iki bölge Şâfiî'nin bu konuda söylediklerine zıttır.” (Bâbertî 1970, 1: 258).

Şâfiî fukahası diz kapağının avret bölgesi sayılması konusunda Hanefilerden farklı düşünmektedir. Şâfiî fukahasına göre de erkeğin göbek deliği ile diz kapakları arası avret bölgesidir (Şâfiî 1983, 1:109). Göbek deliğinin ve diz kapaklarının kendisi avret bölgesinden sayılmamıştır (Rûyânî 2009, 1:311). Nevevî şöyle demektedir: “Erkeklerin avret sayılan bölgesi göbek ile diz kapağı arasındır. Göbek ve diz kapakları örtülmesi gereken bölgeden sayılmamıştır. Her ne kadar arkadaşlarımızdan göbek ve diz kapaklarının avret bölgesi olduğunu söyleyen varsa da doğru olan ilk söylediğimdir (Göbek deliğinin ve diz kapaklarının avret bölgesi sayılmamasıdır). Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmuştur: “Erkeklerin avret bölgesi göbek ile diz kapağı arasındır.” (Nevevî 1347, 3:167). Remlî (ö. 844/1441) şöyle demektedir: “İster kâfir ister köle ister mümeyyiz olan çocuk olsun erkeklerin avret sayılan vücut bölgesi göbek ile diz kapağı arasındır. Çünkü peygamberimiz “Mümin erkeğin avret bölgesi göbek ile diz kapağı arasındır” diye buyurmuştur. Fakat göbek deliğinin kendisi ve diz kapaklarının kendisi avret bölgesinden değildir. Fakat erkeğin avret bölgesinin tam olarak örtülebilmesi için göbek deliğinin erkeğin karnına bitişen bölümünden bir kısmını ve bacaklara bitişen tarafından diz kapağının bir kısmını örtmek vaciptir.” (Remlî 1984, 2:7).

Hanbelî fukahasına göre erkeğin avret sayılan bölgesi için ik farklı görüş bulunmaktadır. İbn Kudâme (ö. 620/1223) şöyle demektedir: “Erkeğin avret sayılan bölgesi konusunda iki rivâyet bulunmaktadır. Birincisi göbek ile diz kapağı arasındır. Diğeri ise erkeğin cinsel organ ile makat bölgesidir. Mezhepte geçerli olan görüş göbek ile diz kapağı arası olan bölgenin avret sayılmasıdır. Mezhep imamımız Ahmed b. Hanbel bu konu ile delilleri zikretmiştir. Aynı zamanda bu Hanefî, Şâfiî ve

Mâlikî fukahasının da görüşüdür. Bu konudaki diğer görüş ise erkeğin avret sayılan bölgesi ön cinsel organı ile makat bölgesidir.”(Ebû Ya’lâ, 1985, s. 1:136; İbn Kudâme, 1968, s. 1:413) Hanbelî fukahasına göre göbek ve dizin kendisi avret bölgesi değildir (Ahmed b. Hanbel 1981, 63) Mâlikîlere göre de erkeğin avret mahalli göbek ile diz kapağı arasındır. (Zürkânî 2002, 1:312).

5.1.7.2. Kadınların Avret Bölgesi

Kadın bedeni, fukaha tarafından tümüyle avret bölgesi sayılmıştır. Hanefî fukahasına göre kadının bütün bedeni avret bölgesi sayılmıştır. Fakat yüz, eller ve ayaklar avret bölgesi değildir (Mergînânî, t.y., 1:45; Kudûrî 2006, 26; İbn Âbidîn 1966, 1:404; Meydânî, t.y., 1:61; İbrâhîm Halebî 1998, 120; Molla Hüsrev, t.y., 1:59; İbni Nüceym, t.y., 1:283). Cessâs şöyle demektedir: “ Kadın, yüz, eller ve ayaklar hariç her tarafını örtmelidir. Çünkü kadının bedeninin tamamı avret bölgesisidir. Yabancı erkeklerin kadının yüzü, elleri ve ayakları hariç bedeninden herhangi bir yerine bakması haramdır. İster namazda olsun ister namaz dışında kadın yabancı erkeklerin yanında yüzü, elleri ve ayakları hariç bütün bedenini örtmelidir.” (Cessâs 2010, 1:702).

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fukahasına göre kadının elleri ve yüzü hariç bütün bedeni avret bölgesidir (Şirbînî 1994, 1:397; Nevevî 1347, 3:167; Şâfiî 1983, 1:109; İbni Rüşd el-Hafid 2004, 1:122; İbn Kudâme 2004, 22; Ebû Ya’lâ 1985, 1:136).

İslam hukuku, avret bölgelerinin örtülmesi konusunda kadınlara mahremlerinin veya sadece kadınların bulunduğu ortamlarda daha fazla genişlik tanımıştır. Kadının mahremi sayılan erkeklere göre avreti diz kapağı ve göbek arası kısımdır. Yine kadınların, diğer yabancı kadınlar arasındaki avret bölgesi, erkekler gibi, göbek ile diz kapağı arasındır (Nevevî 1392, 4:30).

5.1.7.3. Avret Bölgesinin Örtülmesinin Hükümü

İster namaz esnasında ister diğer zamanlarda olsun ihtiyaç hali hariç her durumda avret bölgesini örtmek farzdır (İbn Âbidîn, 1966, 1:404; Nevevî, 1347, 3:165; İbn Rüşd, t.y., 3:435). Cessâs şöyle söylemektedir: “Avret bölgesinin örtülmesi, Hz. Peygamberin döneminde hayatta olanlar için olduğu kadar, efendimizden sonraki zaman dilimlerinde yaşayan insanlar için genel bir emirdir ve avret bölgesinin örtülmesi farzdır.” (Cessâs 1410, 3:39). Avret bölgesinin zaruretten dolayı açılması ancak ihtiyacını giderecek kadar caiz olur (Nevevî 1347, 3:166).

5.1.8. CİLBÂB

Cilbâb “bütün bedeni saran giysi, kadının bedenini örttüğü elbise” şeklinde tanımlanmaktadır (Apaydın, 2011, s. 539). Cilbâb başörtüsünden daha uzun, kadını başından aşağıya kadar bütün bedenini örten elbisedir (Ezherî, 2001, s. 11:64; İbn Manzûr, 1414, s. 1:273). Kadın-erkek ihtilâtının vuku bulduğu ortamlar, kadınların başörtüsü ve cilbâblarının giyinmek zorunda olduğu ortamlardır. Kadınlar, kendisi ile evlenme yasağı bulunanlar yanında örtünme zorunluluğu yoksa da nâmahrem olan kişiler yanında bulunurken dış elbiselerini giymek ve başörtülerini örtmek zorundadırlar. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini (cilbâb) üzerlerine bürünsünler. Bu, tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir.” (el-Ahzâb, 33/59). Âyetin iniş sebebi olarak şunlar kaydedilmiştir: Arap kadınlarının açılıp saçılmak gibi adetleri vardı. Arap kadınları cariyelerin yaptığı gibi yüzlerini örtmezlerdi. Bu ise erkeklerin onlara bakmalarına ve onlar hakkında çeşitli düşüncelere kapılmalarına sebep oluyordu. Yüce Allah, Resûlüne (s.a.v.), hanımlara dışarıya ihtiyaçlarını görmek üzere çıkmak istediklerinde üzerlerine “dış elbiselerini” alarak çıkmalarını emretti (Kurtubî, 1964, s. 14/243). Sahabi kadınlar, bu emre sıkı sıkıya uymuşlardır. Onlar, evlerinin dışına çıktıklarında erkeklerle aynı ortamı paylaştıklarının farkındaydılar. Dolayısıyla yabancı bir erkeğin bakışına maruz kalmamak için cilbâb giyinme konusunda çok dikkatli davranmışlardır. Ümmü Seleme (r.anhâ)’dan rivâyet olunan şu rivâyet durumu özetler mahiyettedir. O, şöyle demektedir: “Ey Peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına dış elbiselerini üstlerine giymelerini emret” âyet-i kerîmesi inince, Ensar kadınları dışarıya çıktılar. (Başlarına bağladıkları siyah) örtülerden dolayı sanki başlarında siyah kargalar varmış gibi görünüyorlardı (Ebû Dâvûd, Libâs, 4101).

Âyet-i kerîmede geçen (نَهَيْلَابَجْنَمَ نَهَيْلَابَجْنَمَ) ifadesindeki “idnâ” sözlükte zaman, mekân ve mertebeye yakın olmak demektir (Rağıb İsfahânî, 1412, s. 318). Ednâ ise yakın olmak anlamıyla birlikte peçeyi, duvağı sarkıtmak, baştan aşağıya uzatmak anlamına da gelmektedir (Mutçalı, 1995, s. 290). Ümmü ‘Atiyye şöyle demiştir: Resûlullah’a “Ey Allah’ın Resûlü! Bizden herhangi birimizin cilbâbı yoksa (ne yapsın?)” dedim. Hz. Peygamber: “Kızkardeşi ona kendi cilbâbını giyinmek üzere versin.” diye buyurdu (Müslim, Salâtu'l-'ideyn, 883). Bu hadis-i şerif, cilbâbın kadınların dışarı çıkarken giyinmeleri gereken en son dış elbise olduğuna delalet etmektedir. Yüzü örtüp örtmemesi ihtilafı bir tarafa, cilbâb’ın kadını örtmesi gerektiği aşîkârdır. Cilbâb, dışarı çıkıldığında gereklidir. Eğer kadının

giyeceği bir dış elbisesi yoksa dışarı çıkmamalıdır (Keşmirî, 2005, s. 1:503).

Ahzâb sûresi 59. âyet kadının başını, saçını, boynunu ve boğazını mahremi olmayan erkeklere göstermesi haram olduğunu göstermektedir (Kahtânî, t.y., 232). İbn Rüşd bu konuda şöyle demektedir: “ Namaz kılarken veya namaz dışından kadının örtünmesi ve mahremi olmayanlara karşı ziynetlerini gizlemesi vaciptir (İbn Rüşd, t.y., s. 1:183).

Cilbâb süslü, şeffaf, vücut hatlarını belli edecek kadar ince olmamalıdır. Kalın kumaştan dokunmalı, geniş olmalı, erkeklerin ve Müslüman olmayan kadınların elbiselerine benzememelidir (Elbânî, 2002, s. 119).

5.1.9. BAŞÖRTÜSÜ

Kadının, yabancı bir erkekle aynı ortamı paylaşması durumunda başını örtmesi bir zorunluluktur. Âyet-i Kerîme’de başörtüsü, “himâr” kelimesi ile ifade edilmiştir. Humur, hamr kelimesinin çoğuludur. Humur, bir şeyi örtmek demektir. Her ne kadar kendisi ile örtünülen şey anlamına gelse de, himâr ile kadının başını örttüğü örtü kastedilmektedir (Rağîb İsfahânî, 1412, s. 299). Yemek ve su kaplarını örtmek ve sarhoşluk veren içki için de kullanılmaktadır. Çünkü içki aklı kullanmayı kısıtlayıp hakikatle arasına perde olduğundan bu adı almıştır (İbn Manzûr, 1414, s. 4:256). Himâr, başörtüsü demektir. Başörtüsü dışında bir anlama tevil edilmesi imkânsızdır. Boyutları, şekli, bağlanma biçimi konusunda farklı yaklaşımlar varsa da ilgili âyette “himâr” kelimesinin başörtüsü anlamına geldiği kesindir (Apaydın, 2011). Himâr yerine nîkâb, rasîs, nasîf, mikna‘a, kînâ’, mi‘kab, buhnuk, gîfâre, burku‘ (burka‘), sıkâ‘, savkaa, mülâe/milâe kelimeleri de kullanılmaktadır. Türkçe’de de başörtüsünün değişik isimleri vardır: Yaşmak, yemeni, tülbent, yazma, bürüncek, çember, kadın fesi, ferace, maşlah, tepelik, hotoz, tandırbaş, kundak yemeni, salma yemeni, felek tabancası bunlardan bazılarıdır (Apaydın, 2011, s. 539). Yüce Allah Nûr Sûresinin 31. âyetinde, kadınlara gözlerini haramdan sakınma ve namusunu/ iffetini muhafaza vazifesinden sonra erkeklere teklif etmediği bir emir daha teklif etmiştir ki, bu emir kadınların başını örtmesidir. Rabbimiz şöylebuyurmuştur:“(,Nûr-en) “bağlasınlar üzerinden yakalarının Başörtülerini (لِيُضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ) 24/31).

Cahiliyye kadınları, başörtülerini boyun bölgesinden bağladıklarından dolayı önde bulunan boyun ve boğazları açık kalıyordu. Onların giymiş oldukları elbisenin önü genişti ve cahiliyye kadınlarının göğüslerinin bir kısmı açıkta kalıyordu

(Zemahşerî, 1407, s. 3:231). Bundan dolayı, âyet-i kerîme’de kadınlar başörtülerini boyun, boğaz ve buralara bitişik olan kulak ve saçlarını kapatacak şekilde örtmek ile emrolundu (Fahrüddin er- Râzi, 1420, s. 23:364). Mukâtil, âyette geçen “cüyûb” kelimesini göğüs olarak tefsir etmiştir. Arapça da “ceyb” gömleğin ön tarafta düğmelerle birbirlerine ilişirilen bölgesidir. Bu âyette, “ceyb”in elbisede göğüs bölgesinde bulunduğu dair delil de bulunmaktadır (Kurtubî, 1964, s. 12:234).

Âyette “darb” kelimesi, başörtüsünü kavuşturma ve bahsedilen bölgelerin örtülmesi amacıyla mübalağa anlamı katarak kullanılmıştır (Fahrüddin er- Râzi, 1420, s. 23:364). Hz. Âişe (r.anhâ): “Allah ilk muhacir kadınlara rahmet eylesin. Allah “Kadınlar başörtülerini yakalarının üstüne koysunlar” emrini indirince, kadınlar, izâr denilen dış elbiselerini yırttılar da onlarla başlarını örttüler.” demiştir (Buhârî, Tefsîr, 251). Bu âyet-i kerîme, kadınların yabancı erkeklerin yanında başını, saçını, boynunu ve göğüs bölgesinin üst kısımlarını örtmeleri konusunda açık bir delildir (Kahtânî, t.y., s. 232).

İbn Teymiyye şöyle demektedir: “ Allah Teâlâ “Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar.” âyetiyle kadınlara başörtülerini boyun ve göğüslerini örtsün diye yakalarının üzerine sarkıtmayı emretmiştir.” (İbn Teymiyye, 2019, s. 2:266).

İshâk b. Mansûr şöyle demiştir: “Ahmed b. Hanbel’e kadın kendi evindeyken başını açabilir mi? diye sordum. “Evet” diye cevap verdi.” (Ebû Bekr el-Hilâl, 2002, s. 34). Ca’fer b. Muhammed en-Nisâî şöyle demiştir: “Kadın, kendilerini kimsenin görmediği bir yerde ince bir elbise ile kocasının önünde oturabilir mi?” Başı açık bir şekilde kendisinin ve kocasının dışında evde kimse yokken bir evden diğer eve başı açık şekilde geçebilir mi?” diye Ahmed b. Hanbel sordum. O, bu ise buna onay verdi.”

İbn Rüşd şöyle demektedir: “Nûr sûresi 31. âyet ile Allah Teâlâ kadınlara yabancı erkeklerin yanında örtünmeyi emretmiştir. Aynı zamanda kendiliğinden görünenler yüz ve ellerdir, mahremlerinin dışındakilere ziynetlerini göstermemelerini de emretmiştir. Bu emirlerin aynısı namaz kılarken de geçerlidir. Namaz esnasında başörtüsü ve ayaklarının üzerini örttüğü geniş gömleği olmaksızın namaz kılması caiz değildir. Kadının bedenini gösterecek kadar ince ve şeffaf bir elbise ile namaz kılması da caiz değildir. Aynı zamanda beden hatlarını belli edecek kadar dar elbise giymesi de caiz değildir.” (İbn Rüşd, t.y., s. 1:183).

Hanefî fukahasına göre avret sayılan bölgenin örtülmesi farzdır (Herevî, 1997,

s. 1:214; İbn Hümâm, 1970, s. 1:256). Kadının başı ve saçları da avret bölgesine dâhildir. Dolayısıyla namaz içinde kadının başını ve saçını örtmesi zorunludur. Cessâs şöyle demiştir: “Avret bölgesinin açık kalması durumunda namaz kılmak yasaktır. Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmuştur: “ Bir kadın, bulûğ çağına erdiğinde, Allah Teâlâ başörtüsüz kıldığı namazı kabul etmez.” (İbn Mâce 2009, Teyemmüm, 132 (Hadis no: 655); Ebû Dâvûd 1430, Salât, 85, (Hadis no:641). Bu haber iki anlama gelmektedir. Biri setr-i avretin namazın şartlarından biri olduğudur. Diğeri ise kadının başı avrettir. Kadının namazda başını örtmesi vaciptir.”(Cessâs 2010, 1:699). Kudûrî (ö. 428/1037) şöyle demektedir:“Namazda kadının avret bölgesini örtmesi vaciptir. Hz. Peygamberin “Bulûğa erişen kadının başörtüsüz kıldığı namazı Allah kabul etmez.” sözünün zahiri, kadının namaz kılarak başörtüsünü örtmesi gerektiğini ifade eder.”(Kudûrî, 2006, s. 2:599). Serahsî (ö. 483/1090) şöyle demektedir: “ Kadın abdestsiz veya çıplak bir şekilde namaz kılsa, kıldığı namazı tekrar kılması ona emredilir. Eğer başörtüsüz namaz kılsa çıplak olarak kıldığı namaza kıyasla tekrar namazı kılması emredilir. Çünkü baş avret bölgesindendir.” (Serahsî, t.y., s. 1:212).

Şâfiî fukahasına göre ise avret bölgesinin örtülmesi namazın şartlarından biridir. Nevevî şöyle demektedir: “Namaz kılan kişiye avret bölgesini örtmesi vaciptir. Çünkü peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “Bulûğa erişen kadının başörtüsüz kıldığı namazı Allah kabul etmez.” (İbn Mâce 2009, Teyemmüm, 132 (Hadis no: 655); Ebû Dâvûd 1430, Salât , 85, (Hadis no:641). Kişinin gücü yettiği halde avret bölgesinden bir yer açılması halinde namazı kabul olmaz. Kadın, namazda başını örtmelidir. Hatta bulûğa erişmemiş mümeyyiz bir kız çocuğu dahi namazda başını örtmelidir.”(Nevevî 1347, 3:166; Şirbînî 1994, 1:396; Demîrî 2004, 2:189).

Mâlikî fukahasına göre de namazda başı örtmek şarttır. Kâdî Abdülvehhâb el-Bağdâdî (ö. 422/1031) şöyle demektedir: “Fukaha arkadaşlarımız avret bölgesinin örtülmesinin namazın kabul şartlarından olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bize göre avret bölgesinin örtülmesi şarttır. Namazın dışında vacip olan her şey, o durumun namazın içinde de vacip olduğu destekler.” (Kâdî Abdülvehhâb el-Bağdâdî, t.y., s. 1:228). İbn Rüşd şöyle demektedir: “Cumhur namazda kadının namazının geçerli olması için gereken elbise uzun gömlek ve başörtüsüdür. Çünkü Hazreti Âişe annemiz Hz. Peygamberden “Bulûğa erişen kadının başörtüsüz kıldığı namazı Allah kabul etmez.” sözünü rivâyet etmiştir (İbn Mâce 2009, Teyemmüm, 132 (Hadis no: 655); Ebû Dâvûd 1430, Salât, 85 (Hadis no:641). Bu hadis Âişe, Meymûne ve Ümmü Seleme’den rivâyet edilmiştir ki, onlar bu konuda hadis-i şerifin ifade ettiği şekilde görüş belirtmişlerdir. Ve yine onların tamamı başını örtmeden kılınan

namazın ister namazı kıldığı vakit içerisinde olsun ister namaz vakti bittikten sonra olsun tekrar kılınması gerektiğini söylemişlerdir.” (İbni Rüşd el-Hafîd, 2004, s. 1:124).

Hanbelî fukahasına göre de namazda başını örtmek şarttır. İbn Kudâme şöyle demiştir: “Göbek ile diz kapağı arasını örtmesi gereken her erkeğin, göbek ile diz kapağı arası örtük bir şekilde namaz kılması caizdir. Avret bölgesinin tamamı buna kıyas edilir. Dolayısıyla cildi belli etmeyecek elbiselerle avret bölgesini örtmek vaciptir. Örtünmek, namazın geçerli sayılabilmesinin de şartıdır.” (İbn Kudâme, 1968, s. 1:413).

5.1.10. ZİYNET

5.1.10.1. Ziynetin Tanımı

Ziynet, sözlükte kendisi ile süslenilen şeylerin genel adıdır (İbn Manzûr, 1414, s. 13:202). İsfehânî ise hem dünyada hem ahirette insanı kusurlu yapmayan şey olarak tanımlamaktadır (Rağîb İsfehânî, 1412, s. 388). Süs anlamının dışında, Allah'ın yarattığı yaratılış güzelliği manasına geldiğini ifade edenler de bulunmaktadır (Fahrüddin er- Râzî, 1420, s. 23:363). Râzî'ye (ö. 606/1210) göre “ziynetin” kadının hem bedeni güzelliğini hem de süs eşyasını ifade ettiğini söylemektedir. Böylece Cenâb-ı Hak sanki başörtüleri ile bu gibi yerlerini örtmelerini farz kılmak suretiyle, kadınları hilkaten güzel olan yerlerini göstermekten menettiğini söylemektedir (Fahrüddin er- Râzî, 1420, s. 23:363).

Kadının yabancı erkeklerle bir arada bulunduğu ortamlarda sadece elbise giymesi yeterli değildir. Aynı zamanda “ziynetlerini” gizlemelidir. Ziynetlerini gizlediği halde onların görünmesi ve ortaya çıkması için bir çaba içerisine de girmemelidir. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmuştur: “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Kendiliğinden görünenden başka ziyetlerini göstermesinler... Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar.” (en- Nûr, 24/30- 31).

Kadınların ziyetleri taktıkları süs eşyalarından daha çok vücut bölümleridir. Allah Teâlâ, kadının bedenini ziyet olarak tavsif etmiştir. Hanefî fukahasına göre kadının gizlemesi ve örtmesi gereken şey; süs eşyasının bizatihi kendisi değil, süs eşyasının kullanıldığı vücut bölümüdür (Zeylâî 1314, 1:96; Mevsılî 1937, 1:46; İbn Hümâm 1970, 10: 24). Serahsî şöyle demektedir: “Âyette kast edilen, süs eşyasının kendisi değildir. Çarşı ve pazarlarda süs eşyalarının kendisine bakmak haram

değildir. Fakat âyetle kast edilen kadınların süs eşyasını taktıkları vücut bölgeleridir. Bunlar ise baş, saç, boyun, göğüs, kol, baldır ve dizlerdir. Baş tac takılan yerdir. Saçlar, örgü yapılan yerdir. Boyun ve göğüs kolye takılan yerdir. Kulak küpe takılan yerdir. Kollar bilezik takılan yerdir. Bacaklar ise halhal takılan kadına ait vücut bölgeleridir.”(Serahsî, t.y., 5:120; Kâsânî 1328, 5:120). İbn Mâze (ö. 536/1141) şöyle demektedir: “Âyet-i Kerîme’de ziynetlerin zikredilip, ziynetlerin takıldığı yerlerin zikredilmeme sebebi korunma ve tesettür işindeki mübalağadan dolayıdır. Çünkü bu ziynetler yabancı olanların bakmasının haram olduğu, kadın bedeninin bazı bölümleridir. Bunlar da kol, bilek, bacak, boyun, göğüs, baş ve kulak gibi yerlerdir. Bundan dolayı, bu bölgelerdeki süs eşyalarının kendisi nehyedilmiştir. Kadının süs eşyasını bedeninde taşımadığında, süs eşyasının kendisine bakılmasında bir problemin olmaması, kastedilen şeyin kadın bedeni olduğuna delildir (İbn Mâze 2004, 5:332).

Hanefî fukahasına göre kadınlar, ziynetlerini gizlemekle emrolunmuşlardır. Kâsânî şöyle demektedir: “Allah Teâlâ “ziynetlerini göstermesinler” âyetiyle genel olarak kadınları ziynetlerini göstermekten nehy etmiştir. Sadece âyet-i kerîmede zikredilen gruplar bundan istisna edilmiştir. İstisna edilen gruplardan biri de kendisiyle evlenilmesi haram olan yakınlardır.”(Kâsânî, 1328, s. 5:120).

5.1.10.2. Ziynetten İstisna Edilenler

Kadınların erkeklerle aynı ortamı paylaştığında süs eşyası takabilecekleri vücut bölgelerini örtmeleri gerekse de, onları örttüklerinde sıkıntıya sokacak vucüt bölgelerinden bazıları örtmekten istisna edilmiştir. Fakat islam hukukçuları âyet-i kerîme’de Allah’ın “kendiliğinden görünen kısmı müstesna” (منها ظهر ما إلا) ifadesi ile neyi kastettiği hususunda ihtilaf etmiştir. Sahabeden Hz. Âişe, Abdullah ibn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Abdullah b. Ömer, tabiinden Şa‘bî, Nâfî ve İbrahim en-Nehaî gibi fakihler bu ifade ile yüz ve ellerin kastedildiğini söylemişlerdir (Semerkandî 1993, 2:508). . Kurtubî, tefsirinde, İbn-i Atıyye’den iktibasla şöyle demektedir: “Kadın ziynetlerini göstermemek ve gizlemeye çalışmakla emrolunmuştur. Ancak insanın hareket ederken ve bir işle meşgul olurken zaruri olarak kendiliğinden görünen istisnalar bulunmaktadır. Zarureten kaynaklı ziynetlerin görünmesi affedilmiştir. Genellikle yüz ve eller doğal olarak görünmektedir. Bunları namaz ve hac esnasında da açmak mubahtır (Kurtubî 1964, 12:228).

Abdullah b. Mes‘ûd, “kendiliğinden görünen kısmı müstesna” ifadesinin kadının giydiği dış elbise olduğu görüşündedir. Dolayısıyla Abdullah b. Mes‘ûd’a

göre kadının yüzü ve elleri de ziynettir. Ona göre yüz ve eller de örtülmelidir. Saîd b. Cübeyr, Evzâî ve ‘Atâ ise iki görüşü birleştirmişler ve “kadının elbisesi, elleri ve yüzü istisna edilen yerlerdir” demektedirler (Semerkandî 1993, 2:508).

Mezhep imamları ve onları takip eden islam hukukçuları da hemen hemen aynı şeyi ifade etmektedir. Şâfiî fukahasına göre “kendiliğinden görünenler hariç” ifadesi yüzü ve iki eli kapsamaktadır (Mâverdî 1999, 9:33; Nevevî 1991, 7:21; Zekeriyâ el-Ensârî 1994, 1:57; Demîrî 2004, 2:192). Şîrâzî (ö. 476/1083) şöyle demektedir: “Kadının bütün bedeni avrettir. Sadece yüz ve iki el istisna edilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Kadın müminlere söyle! Kendiliğinden görünenler hariç ziynetlerini göstermesinler!” İbn Abbâs, bu, kadının yüzü ve iki elidir, demiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) ise Kâbe’de kadınlara eldiven ve peçe giymekten nehyetmiştir. Eğer yüz ve el avret bölgesinden sayılıyorsa niçin ihramda onları örtmek haram olsun? Satın alma gibi durumlarda yüzü açmak bir zorunluluktur. Elleri de bir şeyi alış ve veriş için kullanırken ortaya çıkarmak gerekmektedir. Yani buraları örtmek zordur. Bundan dolayı yüz ve eller örtülmesi gereken vucût bölgesinden sayılmamıştır (Şîrâzî, t.y., 1:124).

Mâlikî fukahası da “kendiliğinden görünen hariç” ifadesinden kadının yüzü ve ellerini anlamıştır (Hattâb 1992, 5:393; İbn Rüşd, t.y., 1:183). Karâfî (ö. 684/1285) şöyle demektedir: “Kendiliğinden görünenler hariç ziynetlerini göstermesinler” âyeti yüzü ve elleri hariç tutmayı gerektirir. Çünkü kadının hareketi esnasında zaruretten dolayı kadının yüzü ve elleri açık kalmaktadır.” (Karâfî, 1994, s. 2:104). Hanbelî fukahası da Şâfiî fukahasına benzer delil ve söylemlerle “kendiliğinden görünen hariç” ifadesinden yüz ve elleri anlamıştır. (İbn Kudâme, 1968, s. 1:431).

Hanefî fukahası ise “kendiliğinden görünen kısmı hariç” ifadesinden yüz ve ellere ilaveten ayakların da avret olmadığını ifade etmektedirler (İbn Hümâm, 1970, s. 1:218). Hanefî fukahası, kadının ayaklarını yüzü ve ellerini kullandığı kadar kullanmaktadır. Dolayısıyla kadının ayaklarını örtmesi zorlaşmaktadır. Bununla beraber ayaklar, yüz ve eller kadar cinsel istek uyandırmamaktadır. Erkeklerin kadının yüzüne ve eline bakması caizse ayaklarına bakması da caiz olmalıdır. Kudûrî şöyle demektedir: “Kadın nasıl ki muamele ve hareket ettiği esnada yüzünü ve ellerini açmaya ihtiyaç duyduğu kadar yürüdüğü zaman ayaklarını da açmaya ihtiyaç duymaktadır. İhtiyaçtan dolayı yüz ve eller avret olmaktan nasıl çıkarılmışsa ayaklar da yüz ve eller gibidir. Çünkü eller ayaklardan daha fazla işleve sahiptir. İbn Abbâs’ın “Kendiliğinden görünenler hariç ifadesi yüz ve eller demektir.” ifadesine karşı Kudûrî şöyle cevap vermektedir: “Tahâvî ilgili âyetin tefsirinde İbn

Mes'ûd'un "kendiliğinden görünen hariç" ifadesi halhal ve küpe demektir" dediğini zikretmektedir. Zahirde, bu ifade, ayaklara bakmanın caiz olmasını gerektirir."(Kudûrî, 2006, s. 2:605). Mevsilî şöyle demektedir: "Ayaklara gelince, ayaklar genel olarak avret bölgesi sayılmamıştır. Çünkü yolda yürüken ayakları örtmek zordur. Yüz ve eller daha fazla şehvet isteği uyandırmaktadır. Ayaklara bakmanın helal olması diğer iki organa göre daha evladır." (Mevsilî, 1937, s. 4: 156).

5.1.10.3. Erkeklerin Kadınların Ziyet Bölgelerine Bakmasının Hükümü

Fukaha kadınların ziyet bölgelerine bakmasının hükmünü ifade ederken ziyeti ikiye bölümde incelemiştir. Onlara göre kadının bedeninde bakılması caiz olan kısımlar zahiri/açık ziyet olarak tavsif edilmiştir. Erkeklerin kadınlarla bir arada iken bakmaması gereken vucût bölgeleri de batınî/gizli ziyet olarak başlıklandırılmıştır. Kâsânî şöyle demektedir: "Ziyet, zahiri ziyet ve batınî ziyet olmak iki kısımdır. Zahiri ziyetler gözlerdeki sürme ve ellerdeki yüzük takılan parmaklardır. Batınî ziyetler ise başa takılan tûlbentler, saçlardaki örgü, kulaklardaki küpeler, göğüslerdeki kolyeler ve bacaklardaki halhallardır." (Kâsânî, 1328, s. 5:120). Serahsî ise şöyle demektedir: "Zahiri ziyet bölgeleri yüz, el ve ayaklardır. Yüz, gözlerdeki sürmenin yeridir. Yanaklar ve kaşlar da yüzdendir. El ve ayak ise kına boyasının, takılan yüzüğün ve yapılan dövmenin yeridir. Kadın, işlerini elleriyle giderdiğinden elleri gizlemek zordur. Yine nikâh, muhakeme, tedavi, şahitlik ve ihtiyaçlarını giderirken yüzü açmak gerektiğinden yüzü örtmek de zorlaşmaktadır." (Serahsî, t.y., 10:149).

Hanefî fukahasına göre yabancı bir erkeğin kadının yüzüne ve ellerine bakmasında bir beis yoktur. Bununla beraber erkekler, yabancı bir kadının yüzüne ve eline baktığından cinsel arzuları uyanıyorsa kadının yüzüne ve ellerine bakması da caiz değildir. İmam Muhammed şöyle demektedir: "Cinsel bir yönelim ve arzu uyandırmaması halinde bir kadının yüzüne ve ellerine bakmakta bir beis yoktur. Erkek, kadının yüzüne ve ellerine baktığında kadına karşı bir şehvet oluşması durumunda erkeğin kadına bakması caiz değildir. Cinsel bir yönelim oluştursun veya oluşturmamasın şahit olduğu bir konu için şahitliğe çağrıldığında ve kendisiyle evlenilmek istenilen kadının yüzüne ve ellerine bakılmasında bir sakınca yoktur. Fakat kadının yüzüne ve ellerine dokunması caiz değildir."(Şeybânî, t.y., 2:236). Serahsî şöyle demektedir: "Yabancı kadınların zahiri ziyet bölgelerine bakmak mubahtır. Fakat yabancı bir kadının batınî ziyet bölgelerine bakmak caiz değildir. Ali ve İbn Abbâs'a göre bunlar gözlerdeki sürme ve ellerdeki yüzüklerdir. Âişe'ye göre iki gözünden biridir. İbn Mes'ûd'a göre dış elbisesidir." (Serahsî, t.y., s.

10:152).

Şâfiî fukahası yüz ve eller hariç yabancı bir kadına bakmanın caiz olmadığı fikrindedir (Nevevî 1991, 7:21; Karâfi 1994, 7:471). Zahirî ziynetin yabancı erkeklere gösterilmesinde bir beis yoktur. Bir kadın yaşı itibarıyla baliğ olduğunda erkeklerin o kadına bakma sebebiyle harama düşme korkusu yoksa yüzüne ve ellerine bakması caizdir. Yine erkek evlenmek istediği kadının yüz ve ellerine bakabilir (Rûyânî 2009, 9:31).

Karı-koca, bir sınırlama olmaksızın eşinin bedeninin istediği bölümüne bakabilir. Kadının diğer mahremeleri de akrabalıklarından dolayı kadının yanına çok fazla girip çıktıkları ve fitnenin daha az vuku bulmasından dolayı kadınların iş ve hizmetlerini görmelerine yetecek kadar olan kısma bakabilir (Kâsânî 1328, 5:120). Serahsî ise kadının kendisine mahrem sayılan akrabalarının cinsel bir arzu duyması halinde kadına bakmalarının caiz olmadığını şöyle demektedir: “Kadının mahremeleri, kadının zahiri ve batınî ziynetlerine bakabilir ve kadının ziynet bölgelerine dokunabilir. Kadının vücudundaki ziynet bölgelerine bakma ve dokunmanın mübah olması, erkeğin mahremi olan kadına ve kadının mahremi olan erkeğe karşı bir cinsel yönelim ve arzunun olmadığı zaman için geçerlidir (Serahsî, t.y., 10:149).

Şâfiî fukahası kadına mahrem olan erkek akrabalarının kadına bakması konusunda daha ayrıntılı bilgi vermektedir. Şirâzî şöyle demektedir: “Kadının mahremeleri, kadının göbeğinde diz kapağı altına kadar olan vucüt bölgesi hariç bedenine bakması caizdir.” (Şirâzî, t.y., 2:425; Mâverdî 1999, 13:463; Kazvînî 1997, 7:475). İbn Kudâme şöyle demektedir: “Bir erkeğin, mahremi olan bir kadının boynu, başı, elleri, ayakları ve bunun gibi genellikle açık olan vücut bölümlerine bakması caizdir. Erkeğin, mahremi olan kadının göğsü ve sırtı gibi genellikle gibi örtülü olan vucüt bölgelerine bakması caiz değildir.” (İbn Kudâme 1968, 7:98).

küçüklüğünden ,ulaşmamış buluğa ifadesi (أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ) dolayı kadının özel bölgelerini bilmeyen kişidir. Kadınların cinselliği ile ilgili bilgisi olmayan çocukların yanında örtünmesi gerekli değildir. Çocukla aynı ortamda baş başa kalması ve yolculuğa çıkmasında sakınca bulunmamaktadır (Kâsânî 1328, 5:123; Serahsî, t.y., 10:157; Begavî 1997, 5:239). Fakat çocuk ergenliğe yaklaşmışsa ve kadın ile erkeğin farklılıklarını ayırt etmeye gücü yetiyorsa onun yanında örtünmek daha iyidir (Begavî 1997, 5:239; Kâsânî 1328, 5:123).

Âyette geçen “Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar” (يَغْضُوا)

kişilere olan mubah ve şeylere verdiği izin bakmaya ın'Allah ,ifadesi (من أبصارهم) bakmayı (mahrem olan kadınlar), Allah'ın haram kıldığı şeylere ve kendisiyle evlenme yasağı bulunan kadınlara ve erkeklere karşı gözleri kapamayı ifade eder. Gözü yummaktan murad göz kapaklarını tamamen kapatmak değil, bilakis hayâ sebebiyle gözleri yere indirmek, harama bakmamak demektir. Âyetteki “min” edatı “teb’îd” içindir. Yani gözlerinin bir kısmını yummak, harama gözlerini dikip bakmamaktır (Cessâs 2010, 8:538; Mâverî 1999, 2:168; Şîrâzî, t.y., 2:416; Rûyânî 2009, 9:33; Kâsânî 1328, 5:122).

Gözü korumanın zinadan önce zikredilmesi, zinaya giden bir yol oluşundandır (Beydâvî 1418, 4:104). Bakmak, zinanın habercisi ve günah ortamının hazırlayıcısıdır (Fahrüddin er-Râzî 1420, 23:363). Hz. Peygamberden konuyla ilgili birçok rivâyet bulunmaktadır. Cabir b. Abdillâh’tan yapılan rivâyet onlardan biridir. Rivâyete göre Cerîr b. Abdillâh öyle demiştir: Resûlullah’a “istemeksizin bakmayı” sordum. Bana gözümü (başka tarafa) çevirmemi emretti (Müslim, Âdâb, 45). İstemeksizin görmekten murad, kötü bir niyet olmaksızın bir kadını görmektir. Kişi, kendisine yabancı bir kadını görür görmez başını başka tarafa çevirirse bunda bir günah yoktur. Fakat bakmaya devam ederse günahkâr olur. Hadiste ilk bakıştan sakınmak güç olacağı için, özellikle ikinci ve bilerek bakmalar yasaklanmıştır. Ancak şahitlik, tedavi ve evlenmek istemek gibi sahih ve şer’î bir maksatla erkeklerin yabancı kadınların bakmalarına cevaz verilmiştir. Yine bu konuda, Büreyde (r. a.) Resûlullah (s.a.v.)’ın Hz. Ali’ye şöyle buyurduğunu haber vermiştir: “Ey Ali, bir bakışa hemen ardından bir bakış daha katma; çün-kü ilk bakış senin için affedilmiştir. Sonraki bakış ise senin için bağışlanmış değildir.” (Ebû Dâvûd, Nikâh, 43). Kadın ve erkeklerin karışık bir şekilde aynı ortamda bulunmaları bu yasağın delinmesini kolaylaştırmaktadır. İhtilâttan korunmak mümkünken sebepsiz bir şekilde kadın- erkek ihtilâtı caiz değildir.

5.1.10.4. Kadınlarla Erkeklerin Tokalaşması/ Musafaha

Musâfaha, el ile tokalaşmak veya kişinin elini başkasının elinin üzerine koymasıdır (Cevherî, 1978, s. 1:383; el-Feyyûmî, t.y., s. 342; İbn Manzûr, 1414, s. 7:352). İslam hukukçuları yabancı kadınla tokalaşmanın haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Yabancı kadınlarla tokalaşmanın haram sayılması, pek çok delile dayanmaktadır. Onlardan birisi Hz. Âişe (r. anhâ)’ dan rivâyet edilen şu hadistir: Hz. Âişe der ki: “Mümin kadınlar Hz. Peygamber’e hicret ederek geldiklerinde, Hz. Peygamber Allah Teâlâ’nın “Ey Nebi! İman eden kadınlar, hiçbir şeyi Allah’a ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle

ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, maruf olan hiçbir işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlerini kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (el-mumtahine, 12) buyruğu gereği onları imtihan ederdi. Onlardan her kim bu şartları kabul ederse sınanmayı kabul etmiş oluyordu. Kadınlar bunu sözleriyle kabullendiklerinde Rasûlullah (s.a.v.) onlara “Haydi gidebilirsiniz. Kuşkusuz Ben sizlerle biatleştim” derdi. Hz. Aişe der ki: “Allah’a yemin olsun ki, Resûlullah’ın eli hiçbir kadının eline değmiş değildir. Resûlullah’ın onlarla biatleşmesi ancak söz ile olmuştur.”(Buhârî, 1414, s. Talâk, 18; İbn Mâce, 2009, s. Cihâd, 43 (Hadis no: 2875)). Bu hadis, Hz. Peygamberin kadınlarla biatleştğinde erkeklerle tokalaştığı gibi kadınlarla tokalaşmadığına delildir. Kadınlarla sadece söz ile biatlaşmıştır. Bu sözümüzü destekler mahiyette Nevevî şöyle demektedir: “Hz. Âişe’nin ‘Vallahi, Resûlullah’ın eli asla bir kadının eline değmiş değildir, Rasûlullah’ın onlarla biatleşmesi söz ile olmuştur’ sözü, kadınlarla biatleşmenin el ile değil de, söz ile olacağını gösterir. Aynı şekilde erkeğin biatleşme şeklinin hem el hem de söz ile olacağı, namahrem bir kadının sesini duymanın caiz olduğu ve sesinin avret olmadığı, kan aldırma ve tedavi olma gibi bir zorunluluk bulunmadıkça namahrem bir kadının tenine dokunulmayacağı bu hadisten çıkarılan hükümlerdendir.”(Nevevî, 1392, s. 10:13)

Yabancı kadınlarla tokalaşmak ve yabancı kadınların bedeninden her hangi bir yerine dokunmak haramdır. Bu husus Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fukahasının ortak görüşüdür (Haskefî, 2002, s. 655; İbn Âbidîn, 1966, s. 6:367; Kudûrî, 2006, s. 4:165; Nevevî, 1347, s. 4:635). Ancak tedavi olmak gibi zaruri durumlar istisna edilmiştir (Merğînânî, t.y., s. 4:368; Zeylaî, 1314, s. 6:18). Kadınların erkeklerle veya erkeklerin kadınların tokalaşması haram sayılmıştır. Çünkü tokalaşmak teması gerektiren bir eylemdir. Tedavi olmak gibi zaruri durumlar hariç erkeklerin yabancı kadınlara dokunması fukahanın kabul etmediği bir durumdur. Hz. Peygamber (s.a.v.) kadınlardan biat alırken dahi onlarla bedeni temasa geçmemesi fukahayı bu konuda katı ve kesin bir fikre yöneltmiştir. Bununla beraber erkeklerin yabancı kadınlara elleri ve yüzü hariç bedeninden herhangi bir yerine bakmasını haram sayan fukahanın, dokunmayı haram sayması yerinde bir görüştür.

Hanefî fukahası yabancı kadınlarla tokalaşma konusunda kadınlar arasında genç ve yaşlı ayırımına gitmişlerdir. Hanefî fukahasına göre kadının yaşlı olması ve kendisiyle tokalaşacak erkeğin ona karşı cinsel bir arzu duyma olasılığı bulunmadığında durumlarda tokalaşmayı uygun görmektedirler (Bâbertî, 1970, s.

10:25; İbn Hümâm, 1970, s. 10:25; Zeylaî, 1314, s. 6:18). Semerkandî (ö. 539/1144) şöyle demektedir: “İster şehvetle olsun ister şehvetsiz, genç bir kadına dokunmak haramdır; ancak zann-ı galibe göre şehvet duymayacağından emin olunursa o zaman kişinin yaşlı kadınlarla tokalaşmasında bir sakınca yoktur. Yok, eğer kadın şehvet duyuyorsa o zaman –erkek şehvet duymasa bile– onunla tokalaşmak helal olmaz.”(Alâuddin es-Semerkandî 1994, 3:333). Hanefî fukahası yabancı genç kadınlarla tokalaşmayı haram saymıştır. Bu konuda tokalaşılmak istenen kadına karşı bir arzu duyulması veya duyulmaması görüşü etkilememektedir. Çünkü Hanefî fukahasına göre böyle durumda haram sayılan bir isteğin oluşması daha kuvvetlidir. Fakat tokaşalacak kadının kendisine cinsel bir arzu oluşturmaya kadar yaşlı olması tokalaşmayı caiz kılmaktadır.

Kadının mahremleri ise, kadının bedeninde üstünde bir örtü/tesettür olmaksızın bakabilecekleri bölgelerine dokunabilirler (Kâsânî, 1328, s. 5:120). Eğer mahrem sayılan akrabaların birbirlerine karşı şehvi arzu ve istek duyması ihtimali varsa, mahrem sayılan kadına dokunmak da helal değildir. Şehvetli bir dokunuş zinanın bir çeşididir. Bu ise çok daha çirkin bir davranıştır. Mahrem sayılan kadının karnına ve sırtına bakmak ve dokunmak ise her şartta haramdır.”(Serahsî, t.y., s. 10:149). Mevsilî şöyle demektedir: “Kadının mahremleri, kadının sırtı, karnı ve göbek deliğinden dizine kadar olan bölüm hariç şehvetten emin oldukları vakit kadının vücudunun diğer bölümlerine bakabilir ve dokunabilir.(Mevsilî, 1937, s. 4:155). Bu husus kadının kendisi ile evlenmesi haram kılınmış birinci dereceden akrabalarını içermektedir. Kadına dokunma konusunda mahrem sayılan akrabalar yabancı erkeklere göre fazla imtiyaza sahiptir. Çünkü bu konuda dinen haram sayılacak bir davranışın veya düşüncenin oluşması daha düşük bir olasılığa sahiptir. Aile sayılan kişiler arasında da kadına temastan oluşacak kötü bir düşüncenin oluşması ise kadının mahrem sayılıp sayılmamasına bakılmaksızın haram sayılmıştır.

5.1.11. KADININ SESİ

İslam hukuku, kadına yakıştırmadığı durumlarla karşılaşmaması için kadınlara özen göstermiştir. Kadının sesi, islamın önem verdiği konulardan biridir. Kadınlara, yabancı erkeklerle konuştukları esnada, erkeklerin kalbinde kadına kaşı bir meyil oluşmaması adına seslerini nağmeli ve melodik bir tonda kullanmamaları salık verilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Ey peygamber hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer günahtan sakınmak istiyorsanız sözü yumuşak ve cilveli bir tavırla söylemeyin ki, kalbinde çürüklük olan kimse ümide kapılmasın. Ayrıca düzgün söz söyleyin.” (el-Ahzâb, 33/32). Anlaşılmaktadır ki, kadın sesinin

erkekleri cinsel yönden etkileyen bir yönü bulunmaktadır. Kadın sesinin yumuşaklığı ve inceliği kalbinde çürüklük bulunan erkekleri kışkırtmaktadır. İslam, harama yol açan her türlü yolu ve bahaneyi yasaklamıştır. Kadının yumuşak ve cezbedici sesi de erkeklerde bir konuşan kadına karşı bir eğilim ve yönelim oluşturmaktadır. Âyette geçen ve “yumuşak ve cilveli söz” olarak anlam verdiğimiz *لَوْ قَالِيَّ أَنْ عَضَخْتُمْ* ifadesini Süddî “sesi yükseltmemek”, İbn Âbbâs “sesi inceltmek”, Hasan el-Basrî “arsız ve kötü söz”, Kelbî ise “kalbinde kadına karşı istek bulunan kişinin isteği yönünde konuşma” olarak yorumlamışlardır (Mâverî, 1999, s. 9:17; Rûyânî, 2009, s. 9:16).

Fukaha kadının sesinin yabancı erkeklere karşı gizlenip gizlenmemesi hususunda ihtilaf etmiştir.

1- Kadının sesi, dineleyenler için haram değildir. Fukaha’dan, kadın sesinin haram olmadığı görüşünde olanlar delil olarak Hz. Âişe’den rivâyet edilen bir hadisi göstermişlerdir. Bu konuda Hz. Âişe annemizin rivâyet ettiği hadis şöyledir: “Mü’min kadınlar Resûlullah emri ile hicret ettikleri vakit Allah Teâlâ’nın “Ey Peygamber! Sana mümin kadınlar Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmayacaklarına, çalmayacaklarına ve zina etmeyeceklerine dair bey'at etmeye gelirlerse....” sözü ile biat vermeleri istendi. Kadınlar bunu sözle ikrar ettikleri vakit Resûlullah onlara: “Haydi gidin! Sizin biadınızı kabul ettim!” derdi. Hayır! Vallahi Resûlullah’ın eli hiç bir kadının eline dokunmamıştır. O kadınlardan yalnız sözle biat alırdı. Âişe demiş ki: Vallahi Resûlullah (s.a.v.) kadınlardan, Allah Teâlâ’nın emrettiğinden başka hiç bir şey almamış ve Resûlullah’ın avucu asla bir kadının avucuna dokunmamıştır. Onlardan biat aldığı zaman kendilerine sözle “Biatınızı kabul ettim!” derdi. (Buhârî, 1414, Talâk, 18; İbn Mâce, 2009, Cihâd, 44 (Hadis no: 2875); Müslim, 1334, İmâre, 1866). Kadınların biatlarının sözle alınması, yabancı kadınların sesini işitmenin haram olmadığını ispatlamaktadır. Nevevî şöyle demektedir: “Kadınların biatının sözle alınması hadisi, kadınların sesinin avret olmadığını ve ihtiyaç halinde yabancı kadınlarla konuşmanın ve onların sesini dinlemenin mübah olduğunu göstermektedir.” (Nevevî 1392, 13:10).

Fukahanın çoğunluğunun tercih ettiği görüş, kadının sesinin haram sayılmadığı yönündedir. Kadın sesi bizatihi haram değildir. Bununla beraber, kadının sesini incelterek erkekleri etkiyecek şekilde konuşması, erkekleri sesiyle kışkırtması ise haram sayılmıştır (Buhûtî 1993, 2:627; Merdâvî 1995, 20:57; Dusûkî, t.y., 1:195; Huraşî 1317, 1:275; Sâvî, t.y., 1:252) Hanefî fukahasından İbn Âbidîn (ö. 1307/1889) şöyle demektedir: “Kadının sesi, kadının gizlemesi gereken avret bölgesi gibi bir şey değildir. Bu konuda Ebu’l Abbâs el- Kurtûbî kitabında şöyle demiştir: “Basireti

olmayan kişiler “kadının sesi avrettir” sözümüzden kadının konuşmasını kast ettiğimizi zannetmesin. “Kadının konuşması, caiz değildir” sözü doğru değildir. Birbirine yabancı erkek ve kadınların aralarında konuşmalarını ihtiyaç halinde caizdir. Kadınların seslerini yükseltmeleri, konuşmayı uzatmaları, seslerini incelterek erkek tarafını etkilemesi ise caiz değildir. Çünkü kadınların sözü uzatmaları ve seslerini incelterek konuşmaları erkeklerin kadınlara meyiletmesine ve cinsel duygularının uyandırılmasına sebebiyet verebilir. Bundan dolayı kadınların müezzinlik yapmaları caiz değildir. Kadının sesinin avret olduğunu ifade eden diğer görüşler ise kadının nağmeli konuşmaya ve şarkı ve türkü gibi melodik seslere işaret etmektedir.” (İbn Âbidîn, 1966, s. 1:406). Buhûtî (ö. 1051/1641) şöyle demektedir: “Kadının sesi avret değildir. Fakat işitildiğinde cinsel bir haz uyandırması halinde haram olur.”(Buhûtî, 1993, 2:627).

İslam hukukçuları kadınların zaman zaman Hz. Peygambere gelerek soru sorduklarını gösteren rivâyetler ile erkek sahabilerin kadın sahabilerden hadis dinlediklerini ifade eden rivâyetleri de kadın sesinin haram olmadığına delil olarak kullanmışlardır. Mâlikî fukahâsından Dusûkî'nin bu konuda söyledikleri şöyledir: “Denilmiştir ki, kadının sesi, kadının gizlemesi gereken avret mahallinden değildir. Çünkü sahâbi kadınlar hadis rivâyetinde bulunmuşlardır. Mâlikî mezhebinde itimat edilen görüş ‘Advî’nin haşiyesinde zikrettiği gibi kadının sesinin avret olmadığıdır. (Dusûkî, t.y. 1:195). Kadının şahitlik yapması gereken durumlarda kadınların yabancı erkeklerle konuşmalarının haram olmadığını ve erkeklerin kadın sesini işitmelerinin haram olmadığını ortadadır (Nevevî, 1347, s. 3:390). Alış-veriş yapmak, sorulduğunda cevap vermek, eğitim amacıyla konuşmak gibi ihtiyaç durumlarında kadının konuşması caiz görülmüştür. O halde eğitim amacıyla, alış-veriş esnasında veya telefona cevap vermek gibi zorunlu hallerde kadın sesi mubah sayılmıştır. Fakat kadın konuşurken haram bir fiile yol açacak şekilde sesini inceltmemeli, erkeği etkilemek için melodik ses çıkarmamalı, konuşmayı uzatmamalıdır.

2- Kadın sesinin avret olduğunu iddia eden fukaha ise delil olarak, kadın sesinin erkekleri cinsel yönden tahrik edebileceği ve erkekleri etkiyebileceği yönünden hareket etmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “...Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar.” (en- Nûr, 24/30- 31). Cessâs şöyle demiştir: “Kadınların süs eşyası olarak kullandığı halhal’ın sesini dinlemek yasaklanmıştır. Genç bir kadının konuşması ise harama daha fazla yol açmaktadır. Öyle ise kadın sesinin haram olması daha evladır.” (Cessâs 1410, 5: 229). Ebû Hüreyre ise Hz. Peygamberden şöyle rivâyet etmiştir: “Namazda imam

sehiv yaptığı durumda Sübhânallah demek erkeklere; el çırpma (yâhud da sağ elin içini, sol elin üstüne vurup ses çıkartmak) kadınlara mahsûstur” (Buhârî, 1414, el-'amel fi's -salât, 5 (1145); Müslim, 1334, Salât, 422). Bu emir, namaz içinde geçerlidir. Bu hadis namaz kılarken kadının sesini yükseltmesini değil el çırpmasını emretmektedir. Namaz dışında sesini gizlemek, namaz kılarken gizlemekten daha evladır. (İbn Abdilberr 2017, 13:266). Kadın sesini işitmenin haram olduğunu ifade eden fukaha'nın öne çıkardığı konu kadın sesinin erkekleri tahrik etmesidir. Onlar, kadın sesini dinleyen erkeklerin kadına karşı bir arzu duyacağından endişe etmişlerdir.

5.1.11.1. Kadının Selâm Vermesi

Selâmlaşmak, karşılaşılan iki kişiden birinin diğerine “selâmün aleyküm” (es-selâmü aleyküm: Selâm sizin üzerinize olsun, Allah sizi her türlü kaza ve belâdan korusun) demesi, diğerinin de buna aynı mânada olmak üzere “aleyküm selâm” (ve aleykümü's-selâm) diye hayır duada bulunmasıdır (Efendioğlu 2009, 342). Selâm verildiğini işiten her Müslümanın selama karşılık vermesi farzdır (Mevsîlî 1937, Mâverdî 1999, 14:147; Serahsî, t.y., 2:29).

Kadın ile erkek arasındaki selamlaşma ise kadın sesinin kışkırtıcılığı ile ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla verilen selama karşılık verecek olan kişi ister erkek olsun ister kadın olsun kendi sesini duyabileceği bir sesle karşılık verir. Mevsîlî şöyle demektedir: “Kadınların erkeğin verdiği selama yanıt vermesi gereklidir. Fakat selama cevap verirken sesini yükseltmez. Aynı şekilde kadının erkeğe selam verdiği durumlarda, kadın eğer yaşlı ise erkek kadının selamına cevap verir. Selam veren kadın genç bir kadın ise, kadının selamına erkeğin kendi sesini duyacak kadar bir ses tonuyla karşılık vermesi gereklidir. Yani kadının selamına yüksek sesle karşılık vermez.” (Mevsîlî 1937, 4:165; İbn Âbidîn 1966, 6:369; Şihâbuddîn en-Nefrâvî 1995, 2:348). Fukaha birbirlerine selam veren- alan kadın ve erkeklerin kalplerinde diğer tarafa bir meyil olmasın diye selam alan- veren kadınlar arasında yaşlı ve genç ayırımına gitmiştir. Genç kadınlarla selamlaşılması halinde kısık sesle cevap verilmesi ifade edilmiştir.

5.2. İKİNCİ BÖLÜM: KADIN VE KAMU

İhtilâtın kadın ve erkeğin bulunduğu ortam ile alakalı boyutları bulunmaktadır. İlk bölümde kadının erkeklerle bir araya geldiğinde uyması gereken kurallardan bahsedildi. Bu bölümde, İslam hukuk kitaplarında yer alan kadının kamusal alanlarda vazife alıp alamayacağına görüşleri ele alacağız. Kadınların tebliğ ve irşad

faaliyetlerindeki konumu, kadının devlet yöneticiliği, mahkeme salonlarında hâkim olabilme durumu ve şahitlik yaptığı zaman kamusal alandaki varlığı ile ilgili hükümlerden bir sonuca varmaya çalışacağız.

5.2.1. KADININ DEVLET BAŞKANLIĞI YAPMASI VE YÖNETİCİLİĞİ

Kadının kamusal alanda vazife alabileceği en üst makam devlet yöneticiliğidir. Devlet, toplumun en temel müessesidir. Toplumun sevk ve idaresi, kanun koyucunun kurallarının tatbik edilmesi, toplumun yararına olan işlerin tanzim edilmesi ve memleketin sükûneti için olmazsa olmaz nizamlar bütünüdür. Bu alanda kadına tanınacak bir imtiyaz ihtilât ve kadının kamusal alanda çalışması ile ilgili bütün tartışmaları bitirebilecek bir etkiye sahip olacaktır. İslam'da din ve dünyaya ait işlerin yürütülmesi için ortaya konan yönetim müessesesine imâmet, imâret'ül-mü'minîn veya hilafet adı verilir. Bu makam Resûl-i Ekrem'den sonra İslâm toplumunun idaresini en yüksek seviyede üstlenen kişinin görev ve makamını ifade eder (Öz & İlhan, 2000, s. 201). Tüm bu isimlendirmeler tek bir anlama gelmektedir. Ümmetin idaresi ve siyasi işlerinin yürütüldüğü makam olan imamet veya hilafet, peygamberlik mesleğinin halefi olarak görülmüştür (Avcı, 1998, s. 539).

Halife seçilecek kişide aranan birtakım şartlar vardır. Bu şartlar arasında “erkek olmak” da sayılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar.” (en-Nisâ, 4/34). Allah Teâlâ, yönetici ve koruyucu olmayı (kavvâme) kadınlara değil erkeklere has kılmıştır. Kavvâme, bir nevi başkandır. Bundan dolayı erkekler halifelik ve hâkimlik görevlerini üstlenmişlerdir. Kadınların devlet başkanı olması Allah’ın muradına muhaliftir. İslam hukuku, yönetici olarak erkekleri görevlendirmiştir. Kadınların devlet başkanı olması, âyetin delalet ettiği konunun tersidir. Yine âyet, erkeklerin kadınlardan daha fazla faziletli olduğunu söylemektedir. Bu kadınların kusurlu, daha aşağı olduğu ve haklarının gasp edilmesi demek değildir.” (İbnu’l ’Arabî, 2003, s. 1:531). Fukaha kadınların halife veya devlet başkanı olamamasının delili olarak şu âyeti kerimeyi de kullanılmışlardır: “O halde Allah’ın kimilerine diğerlerinden daha fazla verdiği nimetlerine kıskançlık yaparak imrenmeyin.” (en-Nisâ, 4/32). Kadın ve erkeklerin mutlak manada eşit olmadığını ve aralarında fark bulunduğunu bu âyet ile anlamaktayız. Pek çok şer’i hükümde kadın erkek eşit haklara sahip olsa da Allah’ın erkeklere has kıldığı hükümlerde kadınların kıskançlık yapmaları nehyedilmiştir. Bu âyet açık bir şekilde delalet etmektedir ki, erkekler kadınlara karşı bazı konularda üstün tutulmuştur. Erkeklerin kadınlara üstünlüğü bakımından, erkeklere bırakılan

işlerden birisi de devlet başkanlığı görevidir (Abdülkerîm Zindânî, 1421, s. 89).

Hanefî fukahasından Cessâs kadının devlet başkanlığı görevini “gerçekleşmesi mümkün olmayan bir temmeni olarak görmektedir. Cessâs şöyle demektedir: “Âyet ile yasaklanan “temenni”, gerçekleşmesi mümkün olmayan temennilerdir. Mesela kadının erkek olmayı dilemesi veya kadının devlet başkanlığı gibi durumlar gerçekleşmeyecek temennilerdir.” (Cessâs 1410, 2:230).

Hiz. Peygamber’in hadislerinde de kadının devlet başkanı olup olamayacağı ile ilgili rivâyetler bulunmaktadır. İran kisrâsı vefat edip yerine kızı Bârûn getirildiğinde Ebû Bekre (r. a.)’den rivâyet edilen bir hadiste peygamberimiz şöyle buyurmuştur. Cemel Vakası günlerinde Hazreti Âişe taraftarlarına katılarak, onlarla birlikte (Ali’ye karşı) harp etmeye başladım. Sonra, vaktiyle Resûlullah’tan işittiğim bir söz ile Allah bana hayır ve menfaat ihsan buyurdu (Hazreti Âişe ve taraftarlarıyla beraber Hazreti Ali’ye karşı savaşmaktan vazgeçtim. Ebû Bekre dedi ki: Fars halkının Kisra’nın kızını kendilerine melik seçtikleri haberi Resûlullah’a ulaşınca: “Devlet başkanlığı işlerini bir kadının eline veren millet felah bulmaz!” buyurdu (Buhârî, Meğâzî, 77). Tirmizî (Tirmizî, Fiten, 2262) ve Nesâî de bu hadisi rivâyet etmiştir (Nesâî, Kudât, 9). Hattâbî (ö. 388/998), bu hadisin şerhinde şöyle demektedir: “Kadınlar, devlet başkanlığı ve insanlar arasında kadılık yapmak için iş başına getirilmez. Yine bu hadiste, kadınlar velisi olmadan kendi kendisini başkalarına nikahlayamayacağı ve kadınlardan bir başka kadın için sözleşme yapamayacağına dair delil vardır (Hattabî, 1988, s. 3:1787). Şevkânî (ö. 1250/1834) ise bu hadisin şerhinde şöyle demiştir: Kadınlar yönetici ve idare ehli değildir. Bir topluluğun da yöneticisi kadın olan bir idareye uyması helal değildir. Çünkü yöneticilik isabetli görüş gerektirir. Kadınların ise görüşlerdeki muhakemesi eksik ve zayıftır. Onlar, erkekler kadar muhakemede olgun değildirler (Şevkânî, t.y., s. 8:304).

Halifelik ve devlet başkanlığı konusunda fukaha arasında “erkek olma”nın şart olduğu hususunda ittifak vardır (Enversâh 1420, 69). Cüveynî (ö. 478/1085), bu konudaki ittifakı ve icmâ’ı açık bir şekilde ifade etmiştir. Cüveynî şöyle demektedir: “Fakihler, kadının devlet başkanı olamayacağı konusunda icmâ etmişlerdir. Sadece kadının şahitliğinin geçerli olduğu konularda mahkeme hakimesi (kadı) olabileceği konusunda ihtilaf vardır” (Cüveynî, t.y., 328). Konuyla ilgili İbn Hazm (ö. 456/1064) ise şöyle demektedir: “Ehl-i Kiblenin tamamı kadının ve baliğ olmayan çocuğun imametini caiz görmemiştir (İbn Hazm, t.y., s. 4/89). Kadının devlet başkanı olamayacağını savunan islam hukukçuları islamın ilk devirlerinde kadınların devlet

işlerine karıştırılmadığını, böylece bu konuda bir nevi icmâ'ın meydana geldiğini ileri sürmektedirler (Enverşâh 1420, 124; Akkaya 1991). Bu görüşün aksine kadının halife olabileceği hususunda herhangi bir görüş zikredilmemiştir. Kadınlardan faziletli ve güvenilir kişilerin bulunmasına rağmen ne Hz. Peygamber döneminde ne sahabe döneminde ne ondan sonraki dönemlerde kadınların yönetici olduğuna dair bir rivâyet yoktur (Enverşâh 1420, 82).

Kadınlarla erkeklerin aynı ortamı paylaşması kadının devlet başkanı olamamasının sebepleri arasındadır. Beğavî (ö. 516/1122) şöyle demektedir: “İttifak edilmiştir ki, kadının ne devlet başkanı olması ne de hâkim olması uygun değildir. Çünkü devlet başkanının islam devletini muhafaza etmek için cihad etmeli ve bunun için insanların arasına karışmalıdır. Devlet başkanı Müslümanların işlerini düzene sokabilmelidir. Kadının bedeni ise avret sayılmıştır. Ortaya çıkması uygun değildir. Kadın aynı zamanda birçok devlet işini yerine getirirken bünyesinin zayıflığından dolayı aciz kalır. Bundan dolayı devlet işlerinde noksan kalır. İmamet ve hâkimlik ise devlet işlerinin en yücesidir. Devlet işleri için erkeklerden başkası uygun değildir.” (Begavî, 1997, s. 10:77). Beğavî'nin bu ifadesi zorunlu olmadıkça kadının erkeklerle bir arada bulunmamasını ve ihtilât ortamında bedenini örtme zorunluluğunu ifade etmektedir. Bu husus, kadının kamusal alanda görev aldığı anda karşılaçağı zorluklar arasındadır. Devlet başkanlığı ise ihtilât ve örtünme dâhil pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla kadının devlet başkanlığı yapması uygun görülmemiştir. Son dönem İslam hukukçularından Abdullah b. Ömer b. Süleyman ed-Demîcî şöyle demektedir: “İmamet/ devlet yöneticiliğinin şartlarından birisi de erkek olmaktır. Âlimler arasında bu konuda ihtilaf yoktur. Nebi (s.a.v.), kadınların akıl ve din yönünden nakıs olduğunu haber vermiştir (Buhârî 1414, Hayz, 6; İbn Mâce 2009, Fiten, 19; Ebû Dâvûd 1430, Sünnet, 16). Hâlbuki yönetici derin bir fikre, tam bir akletmeye ve anlayışta açıklığa ihtiyaç duyar. Bundan dolayı kadınların yanında bir erkek olmadan tek başına şahitliği kabul edilmez. Yine Müslümanların imamlığı toplantı ve meclislere katılımı, erkeklerle ihtilâtı, orduya başkanlığı iktiza ettirmektedir. Bunlar ise, “Evlerinizde vakarla oturun” âyeti ile şer'an kadınlara uygun olmayan görevler arasındadır.”(Demîcî 1408, 243). Görüldüğü gibi Demîcî kadınların devlet başkanı olamamasının sebepleri arasında “ihtilât” kavramını açık bir şekilde kullanmıştır.

İslam hukukçuları devlet başkanlığı, hakimlik, şahitlik, fetva ve emir bi'l ma'rûf nehy-i ani'l münker konularını “farz-ı kifâye” kapsamında değerlendirmişlerdir (Mâverdî, t.y., 130). İbn Âbidîn kadının şahsını ilgilendiren özel konularda (velâyet-i hassa), kadının ehil olduğuna dair hukukçular arasında görüş

birliği olduğunu belirtir. Bu tartışmasız kabul edilen bir olgudur. Ancak velâyet-i âmme söz konusu olunca kadının konumu tartışılmış ve kadın, velâyet-i âmmeye ehil görülmemiştir (Görgülü, 2013).[1]

Günümüzün değişen algısıyla kadının devlet başkanı olamayacağını iddia eden görüşe muhalif sesler de yükselmeye başlamıştır. Arap coğrafyasından Muhammed Gazzali (Gazzâlî, t.y., 58), türkler arasında ise Süleyman Ateş (Ateş, 1996, s. 49), Hayrettin Karaman (Karaman, 1997, s. 7), Necla Akkaya (Akkaya, 1991, s. 239) kadının devlet başkanı olabileceğini savunmaktadırlar. Fakat kadının devlet başkanı olabileceği hususunda fikir beyan eden Hayreddin Karaman’a göre yukarıda zikrettiğimiz Ebû Bekre’nin rivâyet ettiği hadis ve aile reisliği ile ilgili âyet (en-Nisâ, 4/34) bu konuda doğrudan delil sayılmamalıdır. Çünkü peygamberimizin bu hadisi söylemesini gerektiren tarihi sebepler hadisin genel- geçer bir kural değil de belli bir toplumun (İran toplumu) akıbetini haber vermeye yönelik olduğuna işaret etmektedir. Vaktiyle İran Kisrâ’sına gönderdiği islama davet mektubunun yırtılıp atıldığını öğrenen peygamberimiz “onlar da paramparça olsun” diye buyurmuştur. Kisrâ’nın vefatından sonra yerine kızının geçtiği öğrenen peygamberimiz “Devlet başkanlığı işlerini bir kadının eline veren millet felah bulmaz!” diye buyurmuştur. Hayrettin Karaman’a göre Ebû Bekre’nin hadisi kendisince yorumlaması daha sonraki İslam hukukçularını da etkilemiştir (Karaman, 1997, ss. 276-277).

Kadının devlet başkanı olabileceği görüşünde olanlar, Sebe’ Melikesi Belkıs’ı da delil olarak öne sürmüşlerdir. Kadının devlet başkanı olabileceği görüşünde olanlara göre, Kur’an-ı kerîm’de Belkıs’ın yönetimi aleyhine bir olumsuzluktan bahsedilmemiştir. Kadının devlet başkanı olduğunda yönetim ile kötü sonuçların oluşacağı ile en ufak bir işaret bile bulunmamaktadır. Hatta Kur’an-ı Kerîm Belkıs’tan övgü ile bahsetmiştir (Ateş, 1996, s. 49; Karaman, 1997, s. 277). Buna cevap olarak Müslüman olmayan toplulukların hareket tarzlarının Müslümanlar için delil olamayacağı ileri sürülmüştür. Sebe’ melikesi Belkıs, toplumuna liderlik yaptığında kendisi ve toplumu güneşe tapıyordu (en-Neml, 27/27) . Hüdhüd kuşu güneşe tapan bu topluluğu Süleymân aleyhisselam’a haber verdiğinde Süleymân (a.s) da sebe’ melikesinin hükümdarlığını ve yöneticiliği tanımamıştı. “Bana üstünlük taslamayın, gelip bana teslim olun” (en-Neml, 27/31) diye onlara haber de göndermişti. Bu âyetler, Süleymân (a.s.) Sebe’ Melikesinin hükümdarlığını tanımadığını bildirmektedir. Hatta Allah’a ve resûlüne tabi olmadıkça hediyelerini kabul etmemiştir. Bu olay Sebe’ melikesinin Müslüman oluşuyla sonuçlanmıştır (Enverşâh, 1420, s. 144). Dolayısıyla Sebe’ melikesi ile ilgili âyetler kadınların devlet yöneticisi olabileceğine dair kullanılacak bir delil değildir.

Kadının devlet başkanı olmasıyla ilgili varılan sonuçlar, genelde kadının devlet yöneticiliğine uygun görülmediği konusunda birleşmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de erkeklerin kadınların üzerinde bir derece fazlalığa sahip olması ve kadınlar üzerine yönetici olması, fukahanın görüşünü fazlasıyla etkilemiş görünmektedir. Bu ise, kadınların kamusal alan olan devlet yöneticiliği konusunda ehil görülmemesiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla İslam hukukunda en azından kadınların erkeklerin görev alabileceği bütün alanlarda görev yapmasının uygun olmadığı sonucuna varabiliriz.

[1] Fıkıh bilginleri, velâyeti çeşitli yönleriyle taksim etmişlerdir (bk. Kâsânî, H.1328, 5/152;). Burada sadece sahibine ve konularına göre velâyetin taksiminden söz etmek yeterli olacaktır.

Özel Velâyet (Velâyet-i Hâssa): Şahsın kendisini ilgilendiren özle konulardaki yetkili olma durumu

Kamu Velâyeti (Velâyet-i Âmme): Hâkim ve vâli gibi yetkili devlet organlarının sahip olduğu; bütün mal ve fertlere şamil olan velâyettir. Kamu velâyetinin sahibi devlet başkanı, hâkim ve vâli gibi kamu temsilcileridir ve bu velâyet bütün şahıs ve mallarla ilgilidir.

Velâyetin taksimi hakkında daha geniş bilgi için bkz: Mustafa GENÇ “İslâm Hukukunda Velâyetin Mahiyeti” (Genç, 2020, ss. 204-227).

5.2.1.1. Kadının Ailedeki Konumu

Fukaha kadının devlet başkan olup olamayacağı konusunda görüşünü belirtirken dikkate aldığı temel unsur erkeklerin ev ve aile yönetiminde kadınlara olan yöneticiliğini temel almıştır. Zira fukaha, kadının sadece devlet başkanlığı konusunda değil kamusal alanın tümünde bulunmasının uygun olup olmadığını aile içerisindeki hiyerarşiye kıyaslamıştır.

Kadınlar ve erkekler islam'ın emir ve yasaklarına karşı aynı oranda sorumludur. Genel itibariyle kadın erkek arasında bir ayrım yoktur. Bununla beraber Allah Teâlâ'nın kadın ve erkeklerin sorumlulukları ile ilgili sadece kadınlara veya sadece erkeklere yönelik bir emri bulunması halinde, eşitlik bozulur. Miras, şahitlik,

boşanma, mehir, evlilik gibi konularda bunun örneklerini bulmak mümkündür. Örneğin nikâhlanacak bireylerden sadece erkeğin mehir vermesi gereklidir. Kadın mehir vermekle emrolunmamıştır (en-Nisâ, 4/4; el-Bakara, 2-236-237). Mesela şahit olma konusunda erkeklerin tek başlarına şahitliği geçerli iken kadınlarda iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denk sayılmıştır (el-Bakara, 2/282). Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere dinimiz cinsler arası bazı özel hak veya sınırlamalar koymuştur. Bu konudaki örneklerden biri de erkeklerin aile içerisinde kadınlardan daha fazla söz sahibi olmalarıdır (en- Nisâ, 4/34).

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah’a itaatkârdır; Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar...” (en- Nisâ, 4/34). Buna göre, ev işlerinde yönetici olma görevi erkeğe aittir. Erkeği yaratılış itibarıyla daha güçlü ve kuvvetli yaratan rabbimiz aile reisliği görevini erkeğe yüklemiştir. Ailenin ortak işlerini idare etmek ve ailenin menfaatlerini kollamak erkeğin başkanlığı altında yürütülmektedir.

“Kavvâm” ifadesi, fa’âl (فعال) vezninde mübalağa ifade eden bir kelime olup, tertipleme ve düzene koymak, yönetim ve sorumlulukları üzerine alan kişi anlamına gelir (Cevherî 1978, 5:2017; Râzi 1999, 262). Araplar, ailesinin işlerini yerine getiren kişiye أَهْلُ بَيْتِهِ أَهْلُ بَيْتِهِ أَهْلُ بَيْتِهِ ifadesini kullanırlar (Ahmed Muhtâr 2008, 3:1877). Yine, bir kadının işlerine bakmak, geçimini üzerine almak, ihtiyaç duyduğu şeyleri yerine getirmeye “kayyimü'l-mer'e” ve daha kuvvetli olarak “kavvâmü'l-mer'e” denilir (İbn Manzûr 1414, 12/502-503).

Abdullah b. Abbâs, (اُمَوْنَقُو) kelimesini yönetici olma (اءَامْر) olarak tefsir etmiştir (Taberî 2001, 8:290; İbni 'Atıyye 1422, 2:47). Nasıl ki valilerin, yöneticilik yaptığı topluma karşı olan konumu gibi erkek, kadın üzerine yöneticidir (Zemahşerî 1407, 1:505; Sâbûnî 1997, 1:274; Beydâvî 1418, 2:72). Erkek, hanımının gerekli eğitimi edinmesinde ve ahlaki olarak olgunlaşmasında (Fahruddin er- Râzi 1420, 10:70) ona büyüklük ve reislik eder (İbnu Kesîr 1419, 2:292). İhtiyaç duyduğu şeyleri temin ederek ona beylik eder (Mâverdî 1999, 6:354; Kâsânî 1328, 4:16).

Erkeklerin ev yönetiminde kadınlar üzerine hâkim olmalarının sebebi kadınlar için yüklenmiş olduğu malî külfetler ve onlar için kazançlarından yapmış oldukları harcamalardır. Ayrıca erkekler nikâh için kadınlara mehir de vermektedirler. Aile yöneticiliği ve malî külfetler erkek için kadın üzerinde bir fazlalık ve üstünlük

oluşturmaktadır (İbnu Kesîr 1419, 2:292). Nitekim Allah Teâlâ bir âyet-i kerîme’de “Erkekler onların üzerinde bir dereceye sahiptirler” (el- Bakarâ, 2/228) buyurmuştur. Hanefî fukahası kadının nafakasının erkeğe ait olduğu konusunda hemfikiridir (Cessâs 2010, 5:280; Mevsilî 1937, 4:3) Kâsânî şöyle demektedir: “Nafakanın erkeğe ait bir sorumluluk olma sebebi, evlilik hayatında kadınlara yönetici olmasıdır. Yöneticilik görevi nikâh ile başlar. Evlilik hayatında kadının nafakasının erkeğin üstüne bir vazife olmasının sebebi de nikâhtır. Çünkü nafakayı temin etme, erkeklere evlilik hayatında idari ve ekonomik alanda işleri düzeltme ve yoluna koyma yetkisi vermektedir (Kâsânî, 1328, s. 4:16). Evlilik sonrası erkeklerin kadınlar üzerinde yönetici konumunda olduğu hususunda Şâfiî fakihleri de fikir birliği içerisinde (Mâverdî 1999, 6:354; Rûyânî 2009, 11:440). Kazvinî (ö. 665/1266) şöyle demektedir: “Erkek ailenin lideridir. Nafaka ve mehir erkeğin üzerine bir sorumluluktur. Çünkü erkek kadından daha güçlü ve daha fazla kazanç getiren işlerle uğraşmaktadır.” (Kazvinî, 1997, s. 8:230). Anlaşılmaktadır ki, islam hukuku, hane halkının nafakasını temin etme ve eşlerinin geçimini üstlenme görevini erkeklere vermiştir. İhtilât bağlamında da kadının evinde beklemesini daha uygun görmüştür. Bu ise, erkeklere ailedeki konumunda bir üstünlük sağlamaktadır.

5.2.1.2. Kadın ve Erkek Arasındaki Üstünlük Tartışmaları

Aile içerisindeki yöneticilik vazifesinin erkeklere yüklenmiş bir vazife olması kadın erkek arasında üstünlük tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Âyette bahsedilen üstünlük, değer ve kıymet açısından bir üstünlük değildir. Fazilet/ üstünlük ile ilgili âyetler incelendiğinde kadınlara erkeğin biyolojik ve ruhsal olarak özdeş/ aynı yaratılmadığı anlaşılmaktadır (Öz 2010, 369). Yapabilecekleri görev ve vazife açısından da durum böyledir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “...Eğer taraflar arayı düzeltmeyi istiyorlarsa kocaları, onları kendilerine geri çevirme hususunda başkalarından daha ziyade hak sahibidirler. Kadınların, mâkul ve meşrû ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur. Allah izzet ve hikmet sahibidir.” (el-Bakara, 2/32). Erkeklerin eşlerine karşı hak ve vazifeleri olduğu gibi kadınların da eşlerine karşı hak ve vazifeleri vardır. Bu hak ve sorumluluklar yetenek ve güce göre değişir. Aile reisliği de bu yönüyle erkeklere kadınlar üzerinde bir derece daha yetki verildiğinin somut karşılığıdır.

Dinimiz, ailenin devamı ve saadeti için eşlere çeşitli görevler yüklemiştir. Hz. Peygamber bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz hanımlarınız üzerinde bir takım hakkınız vardır. Hanımlarınızın da üzerinizde (birtakım) hakları vardır. Sizin

hanımlarınız üzerindeki hakkınıza gelince, hoşlanmadığınız kimseyi evlerinize alıp onlarla konuşmasınlar ve hoşlanmadığınız kimsenin evlerinize girmesine izin vermesinler. Bilmiş olunuz ki, hanımlarınızın sizin üzerinizdeki hakkı ise onları giydirmek, yedirmek ve onlara iyi davranmanızdır” (İbn Mâce 2009, Nikâh, 3 (No.1851)). Bu ifade, evlilik hayatının, eşler üzerine farklı birtakım sorumluluklar yüklediğine delildir. Sorumlulukların fazla veya eksik olması çiftler arasında bir değer fazlalığı oluşturmamaktadır. İslam hukukçularından Mâverdî (ö. 450/1058) “erkeklerin kadınlara üstünlüğü” konusundaki görüşleri şöylece özetlemektedir: “Erkeklerin kadınlara bir derece üstünlüğü konusunda 5 te’vil bulunmaktadır: (Mâverdî, t.y., 1/293)

1- Miras ve cihattaki üstünlüktür. Bu, müfessir Mücâhid’in görüşüdür.

2- Beylik ve tabiiyet ile tefsir edilmiştir. Bu, Zeyd b. Esleme’nin görüşüdür.

3- Mehir vermektir. Bundan dolayı birbirlerine iftira attıklarında kadın lanetlenir erkeğe had uygulanır. Bu Şa’bî’nin görüşüdür.

4- Erkek, kadından üstündür. Kadının hakkını koruyandır. Gerekli olan şeyleri kadına bağışlar. Bu da İbni ‘Abbâs’ın ve Katâde’nin görüşüdür.

5- Erkeğin yüzünde çıkan sakal olarak tevil edilmiştir. Çünkü kadında sakal çıkmamaktadır. Bu da Hümejd’in görüşüdür.

Erkeklerin kadınlara olan üstünlüğü ile ilgili görüşleri incelendiğimizde, erkeklerin kadınlara olan üstünlüğü erkeklerin daha değerli olduğu ile ilgili değildir. Aksine, erkeklere yüklenen sorumlulukların fazla olması hasebiyle üstün tutuldukları ortaya çıkmaktadır.

Câhiliye Arapları’nda kadının durumu erkeğe nispetle daha düşük idi. Kadınların hakları erkeklerin istek ve keyiflerine bırakılmıştı; dilediklerini verir, dilediklerini alırlardı. Bir hadiste Hz. Ömer şöyle söyler: “Câhiliye devrinde biz kadınları bir şey saymaz, onları hesaba katmazdık. Bu durum Allah Teâlâ’nın onlar hakkında âyetler indirmesine ve kendilerine birtakım haklar vermesine kadar devam etti...”(Müslim, 1334). Bu konuda şunları söylemek mümkündür: “Kadınların da ödevlerine denk haklarının bulunduğu” bildiren âyet (el-Bakara, 2/32) , özellikle o günün şartları dikkate alınırsa eş bulunmaz bir “insan hakkı” kuralı ve “kadın hakları vesikası”dır. Hakları ve ödevleri teker teker saymak yerine bir genel çerçeve

veren bu âyette eşitlik yerine denklik, adalet ve hakkaniyetten bahsedilebilir. Fizik ve irade gücü dâhil olmak üzere kadınla erkeğin psikolojilerinde farkların bulunduğu inkâr edilmemektedir. İki cinsin fizyolojik ve biyolojik yapıları da birbirinden farklıdır. İstisnaları bulunmakla beraber genellikle evin geçimini sağlamada ağır yük ve temel rol erkeğe aittir. İşte bu temel ve değişmez farklılıklara dayalı olarak erkeklere bir derece fazla hak verilmiştir. Bu hak, Nisâ sûresinde açıklanan “koruma ve yönetme” (kavvâmlık) hakkıdır.”(Karaman vd., 2023, ss. 361-365).

Allah Teâlâ, müminleri elde edemediği bir nimet konusunda iç çekmekten ve elde edemediği nimete kavuşma isteğinden nehyetmiştir. Buradaki hikmet hased ve düşmanlığı ve rekabeti önlemek içindir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Allah’ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri iç çekerek arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah’ın lütfundan isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.” (en-Nisâ, 4/ 32). Âyetin nüzul sebebi şöyledir: Mücahit’ten rivâyete göre, Ümmü Seleme (r.anhâ) Hz. Peygambere “ Ya Resûlullah! Erkekler savaşıyor, kadınlar savaşmıyor ve biz kadınlar da mirastan yarım hisse alıyoruz.” dedi. Allah Nisâ sûresi 32. âyetini indirdi. (Tirmizî, Tefsîr, 3022). Âyetin nuzûl sebebinden anlaşılmaktadır ki, kadınların genel olarak kaldıramayacağı sorumlulukları üstlenmeye çalışmışları yanlıştır. Kişinin yerine getiremeyeceği bir görevi arzulaması Cenab-ı Hakkın hoş görmediği bir durumdur. Bu durumda kadının erkekler gibi aynı haklara sahip olma isteği ve erkeğin kadınların sahip olduğu haklara ulaşma isteği yanlıştır.

Allah Teâlâ bazı insanları bazılarına göre zekâ, feraset, sıhhat, güzellik, uzun ömür, salih evladın ve akrabaların çokluğu, etkili konuşma ve hitabet gibi yönlerden üstün kılmıştır. Bu yönlerin bazıları doğuştan gelip çalışarak elde edilmesi mümkün değilken, bazıları çalışma ve gayretle elde edilir. Kendi nefsinde bulamadığı bu hasletler için insan üzülür, gönlü daralır sonunda ya bu nimetleri elinde bulunduran insanların elinden gitmesini temenni eder ya da bu nimetlerin aynısını başkalarının elinden alınmaksızın kendisi için de ister. Birincisi kınanmış bir ahlak olan haset etmek iken, diğeri gıpta olarak isimlendirilmiştir (Beydâvî, 1418, s. 2:72). Kadının aile içi yöneticilik konusunda eşleriyle rekabete girmesi hususunda da durum böyledir. Böyle bir zaruret kadın için bazı zorlukları beraberinde getirecektir. Allah, ev işlerinde yönetici olmayı erkeğe emretmiştir. Kadının bu konuda zorluk çıkarması doğru değildir.

5.2.2. KADINLARIN HÂKİMLİĞİ

Sözlükte, (قضى) – (يقضى)- (قضاء) ve (قضية) kökünden türeyen kazâ, hüküm vermek (Ferâhidî, t.y., 5:185; İsmâ'il b. 'Abbâd 1994, 1:488; İbn Manzûr 1414, 15:186), buyurmak, sanatla iş yapmak ve yaratmak (İbn Manzûr, 1414, s. 15:186), yerine getirmek, infaz etmek ve tamamlamak (İbn Manzûr, 1414, s. 15:186; Seffârîni, 1982, s. 1:357) ve takdir etmek (kader ve kaza) anlamlarına gelir (Ebû Abdurrâhman İbrâhîm b. Sa'd, 2014, s. 3:237; İbn Hümâm, 1970, s. 7:252; İbn Manzûr, 1414, s. 15:186). Kâdî ise, işleri düzenleyen ve hükmeden, insanlar arasında hüküm veren kişidir (İbn Manzûr, 1414, s. 15:186). Terim olarak kazâ, zalimi zülmünden menetmek için hüküm vermektir (İbn Hümâm, 1970, s. 7:252; Zekerîyyâ el-Ensârî, 1994, s. 2:257). Beyyine veya ikrar ile başkasını zorunlu tutmaktır (Molla Hüsrev, t.y., s. 2:404). Husumetleri, Allah'ın hükümleriyle halletmektir (Bulkînî 2012, 4:317). İnsanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer'î hükümlere göre çözümlemektir (Atar, 2022).

İslam Hukukçuları hâkimliğin şartlarının bazılarında ittifak ederken bazı şartlarda ihtilaf etmişlerdi. Akıl, ergenlik ve Müslüman olma konusunda görüş birliği varken hür olma, içtihat seviyesinde bilgiye sahip olma, vücut organlarının sağlamlığı gibi konularda farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. İhtilaf ettikleri konular arasında hâkimin erkek olma şartı da vardır. Fukahanın büyük bir kısmı hâkimliğin şartları arasında erkek olma şartını da saymışlardır. Fukahaya göre kadının, hâkimlik yapması caiz görülmemiş, “onun hâkimliği batıldır, verdiği hüküm infaz edilmez” demişlerdir (Nevevî 1991, 11:95; Bulkînî 2012, 4:319; Zekerîyyâ el-Ensârî 1994, 4:22).

Fukaha kadının mahkeme hâkimi olamayacağı hususunda delil olarak kadının “aile reisi” olamayacağı âyet ile (en-Nisâ, 4/34) “işlerini kadının eline bırakan toplumların huzur bulamayacağını” ifade eden hadisini (Buhârî, Meğâzî, 77) dayanak almışlardır. Mâverdî şöyle demektedir: “Kadının hüküm vermesinin geçersiz olmasının delili, “Erkekler kadınlara yöneticidir” âyetidir. Yani kadınların erkeklere önder olması caiz değildir. Çünkü bu “kavvâme olmanın ve erkeklere hükmetmenin bir başka çeşididir. Kadının kavvâme olması ise âyetin delalet ettiği emre muhalefet etmektir (Mâverdî, t.y., 110; Hattabî 1988, 3:1787). Bu konuda peygamberimiz bize intikal eden rivâyet ile ilgili (Buhârî, Meğâzî, 77) İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) şöyle demektedir: “Bu hadis, kadının velâyet, hilâfet ve hâkimlik konularında varid olmuştur. Kadına hâkimlik görevi vermek ve Müslümanların işlerinde yetkili tayin etmek bu hadise muhalefet etmektir. Kadın, hâkim olduğunda Müslümanlar nasıl kurtuluş bulabilir? (İbn Kayyim el-Cevziyye, 1991, s. 2:271). Heytemî (ö. 974/1567) şöyle demektedir: “Bu hadis, kadının her ne kadar şahitliği

kabul edilse bile erkeklere veli ve hâkim olamayacağına delildir.” (Heytemî, 1993, s. 10:106)

5.2.2.1. Mezheplere Göre Kadının Hâkimliği

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fukahasına göre ister kısas konusunda olsun, ister mal ile ilgili konular olsun veya diğer bütün konularda kadınların hüküm vermesi kabul edilmemiştir.

Şâfiî fukahası kadınların hâkimliğini kabul etmemişlerdir (Bulkînî, 2012, s. 4:319; Nevevî, 1991, s. 11:95; Zekeriyâ el-Ensârî, 1994, s. 4:22). Rûyânî (ö. 502/1108) şöyle demektedir: “Erkek olmak, hüküm verebilmek için şarttır. İster had cezaları olsun, ister mal ile ilgili konular olsun kadınların hâkimliği uygun değildir.” (Rûyânî, 2009, s. 11:157). Mâlikî ve Hanbelî fukahaları da aynı görüştedir (Buhûtî, 1993, s. 3:492; Dusûkî, t.y., s. 4:129; Halîl, 2005, s. 218; Hattâb, 1992, s. 6:294; İbni Rüşd el-Hafîd, 2004, s. 4:243; Kâdî Abdulvehhâb, 2004, s. 2:209). Kâdî İyâd (ö. 544/1149) şöyle demektedir: “Kadı, hüküm verdiğinde hükmünün geçerli olabilmesi ve yapmış olduğu sözleşmelerin kalıcı olabilmesi için şu şartlar gereklidir: “Müslüman olmak, akıllı olmak, erkek olmak, hür olmak, baliğ olmak, adil olmak, bilgi sahibi olmak, körlük ve sağırılık gibi kusurları olmamak ve konuşabilmektir.” (Kâdî İyâd, 2011, s. 3:1609). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fukahası hâkim olabilmek için erkek olmayı şart koşmuşlardır.

Hanefilere göre, kadının şahitliği kabul edilen konularda hâkim olması caizdir. Hanefî fukahasına göre kadınlar kısas ve had cezaları hariç hâkime olabilirler. Verdikleri hüküm de yerine getirilir. Bu anlamda, kadın ve erkek aynıdır. İmamet ve hilafet ise ayrı bir şeydir (İbn Âbidîn, 1966, s. 5:440; İbn Hümâm, 1970, s. 7:253; Kâsânî, 1328, s. 7:3; Kudûrî, 2006, s. 12:6532; Mevsilî, 1937, s. 2:84; Molla Hüsrev, t.y., s. 2:408). İbn Nüceym (ö. 1005/1596) şöyle demektedir: “Kadın, had cezaları ve kısas konuları hariç kadı olabilir. Çünkü kısas ve had cezaları hariç diğer konularda şahitliği geçerlidir. Öyleyse kadı olabilmesi de gerekir (İbni Nüceym, t.y., s. 7:5). Haskefi şöyle demektedir: “Kadının, had cezaları ve kısas hariç diğer konularda hâkim olabilir. Fakat “Devlet başkanlığı işlerini bir kadının eline veren millet felah bulmaz!” (Buhârî, Meğâzî, 77) hadisinden dolayı günah sayılan işlerdendir.” (Haskefi, 2002, s. 476; Kâsânî, 1328, s. 7:3)

Hanefî fukahası her ne kadar kadının şahitlik yapabilecekleri konularda hâkim olabileceği ifade etmişlerse de, mahkemede meydana gelecek kadın –erkek ihtilâtını

gerekçe göstererek mekruh saymışlardır. Mevsilî şöyle demektedir: “ Şahitliklerinin geçerli olduğu konuda kadının hâkim olması caizdir. Fakat erkekler konuşması gerektiğinden ve örtünme emri kadınların üzerine bir emir olmasından dolayı mekruh görülmüştür.”(Mevsilî, 1937, s. 2:84). Burada kadın erkek ihtilâtının ne denli önemsendiğini görebilmekteyiz. Kadınlara tanınan bir hakkın, haram sayılan ihtilâttan ötürü yerine getirilmesi çirkin bir durum olarak görülmüştür.

Hanefî fukahası, prensip olarak had ve kısas konuları hariç hâkimliğini caiz görmüşlerdir. Ölçüt olarak bu görüşlerini kadınların şahitliği konusuna kıyas yapmışlardır. Onlara göre kadınların şahitlik yapabilecekleri konularda hâkimlik yapmaları uygundur. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fukahası ise ölçüt olarak şahitlik konusunu almamışlardır. Temel olarak kadınların “aile reisi” olamayacağı âyet ile (en-Nisâ, 4/34) “işlerini kadının eline bırakan toplumların huzur bulamayacağını” ifade eden hadis (Buhârî, Meğâzî, 77) Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fukahasının kadınların hâkime olamama sebebidir. Bununla beraber Hanefî fukahası da ihtilât ve kadının örtünme zorunluluğu gibi durumlardan ötürü kadının hâkim olmasını mekruh görmüşlerdir.

5.2.2.2. Kadının Hâkim Olamamasının Gerekçeleri

Kadınların hâkim olamaması tespit edebildiğimiz kadarıyla 3 gerekçeye dayanmaktadır:

Kadın Erkek İhtilâtı

Hâkim, erkeklerle aynı ortamı paylaşmak mecburiyetindedir. İslam hukukunun yasaklamış olduğu fiillerin her hangi birisinin oluşmaması için kadının erkeklerle bakışması ve erkeklerin kadınları gözetlemesi yasaklanmıştır. Bundan dolayı ayrı bir ortamda bulunma şansı varken erkekler ile aynı ortamı paylaşmaktan kaçınmalıdır. (İbn Kudâme, 1968, s. 14: 12; Şirâzî, t.y., s. 5:471).

İslam Hukukçularından bazılarına göre kadının hâkimlik yapamama sebeplerinden biri kadının mahkemede erkeklerle bir arada bulunmasıdır. Kazvîni şöyle demektedir: “Kadınların hâkimlik yapması caiz değildir. Kadınların durumları hâkimlik yapmalarına uygun değildir. Çünkü erkeklerle beraber oturup kalkmaları gerekmekte ve sesini erkeklere duyurmak için yükseltmesi gerekmektedir. Bundan dolayı hâkimlik için uygun değildir.”(Kazvîni, 1997, s. 14:415). Demîrî şöyle demektedir: “İster kadınlar arasında olsun ister şahitliklerinin geçerli olduğu

konularda olsun kadının hâkimliği uygun değildir. Çünkü kadın, örtünmekle mükellef kılınmıştır. Hâkim ise erkeklerle bir arada bulunmak zorundadır.” (Demîrî, 2004, s. 10:144). Bu nakillerden anlaşılacağı üzere İslam hukukçuları kadınların hâkime olamayacağı konusunu ihtilâtın caiz olmadığı ile de açıklamaya çalışmışlardır. Çünkü kadın mahkeme salonunda erkeklerle bir araya gelmek zorunda kalacaktır. Bu ise meydana gelmesi muhtemel haramlara yol açacaktır.

Çelişkiden Kaçınma İsteği / Bütüncül Bakma

İslam hukuku kadının erkeklere önderlik yapmalarını men etmiştir. Bu aile reisliğinde de böyledir, devlet yöneticiliği konusunda da böyledir. Aynı zamanda vakit namazlarında da kadının imamlık yapması caiz görülmemiştir.[1] Fukaha kadının hâkimliğini namazda imamlık yapıp yapmayacağına da kıyas etmişlerdir. İslam hukuku erkeklerden daha bilgili ve Kur'anı daha iyi okusa bile kadını erkeklere namazda imamlık yapmaktan men etmiştir. Bununla beraber kadını Cum'a namazlarında hutbe okumaktan, ezan okumaktan ve velisinin izni olmaksızın kendi isteğiyle başkasına nikâhlanmaktan da men etmiştir. Tüm bunlar, kadını genel idari işlerden men edilmesi için açık bir delildir. İslam hukuku tenakuzdan uzaktır. İslam hukuku kadınlara namazda erkeklere imamlık yapmayı men ederken hüküm vermeyi gerektirecek hâkimlik ve devlet idareciliği gibi işleri emredemez. İslam hukuku kadını Cuma namazında hutbe okumayı ve ezan okumaktan men ederken sesini yükseltmesini gerektiren ve erkeklerle ihtilât halinde bulunmayı gerektiren devlet işlerini tecviz edemez. Mâverdî şöyle demektedir: “Kadınları namazda imam olmaktan alıkoyan unsur, kadınlığın kendisidir. Çünkü günahkâr bir erkeğin namazda imamlığına cevaz verildiği halde kadınların namazda imam olması kabul gören bir görüş değildir. Kadınların namazda imam olmasını engelleyen kadınlara özgü durumlar, hâkim olmasını da engellemektedir. (Mâverdî 1972, 1:625).

Kadının Hüküm Vermede Erkekler Kadar Mahir Olmaması

Kadının hâkime olamayacağını ileri süren islam hukukçularını delillerinden biri de Ebû Saîd el- Hudrî'den rivâyet edilen bir hadistir. Ebû Saîd el-Hudrî, peygamberimizin (s.a.v.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir: Bir Ramazan veya Kurban Bayramıydı. Resûl-i Ekrem Efendimiz bayram namazlarını kıldığımız namazgâha geldi. Bir tarafta kadınlar da bulunuyordu. Onların yanından geçti ve şu hitapta bulundu: “Ey kadınlar, sadaka veriniz istiğfarı çok yapınız. Çünkü bana cehennemlikler gösterildi, çoğu kadınlardı.” Bunun üzerine o kadınlar: “Ya Resûlallah, bizler ne yaptık da cehennemliklerin çoğu bizden olmuş.” diye sordular.

Resûlullah (s.a.v.) şöyle cevap verdi: “Çünkü sizler ötekine berikine çokça lanet eder, kocalarınıza karşı nankörlükte bulunursunuz. Ne gariptir ki, kendi nefesine hâkim, akıllı ve dinine bağlı bir kimsenin aklını, sizin kadar eksik dinli hiçbir kimsenin çelebildiğini görmedim.” Kadınlar tekrar sordular: “Aklımızın ve dinimizin noksanlığı nedir, Ya Resûlullah?” Resûlullah (s.a.v.) “Kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı değil midir?” diye sordu. Kadınlar: “Evet!..” cevabını verdiler. Resûl-i Ekrem Efendimiz: “İşte bu aklınızın (olayları kavrama ve unutma) eksikliğindendir!” Sonra onlara tekrar sordu: “Kadınlar hayız gördüğü zaman namaz kılmaz, Ramazan`da bir müddet oruç tutmaz değil mi?” Kadınlar, “Evet!..” dediler. Peygamberimiz (s.a.v.): “İşte bu da, dinin (emirlerini yaşama) eksikliğidir!” diye buyurdu (Buhârî 1414, Hayz, 6; İbn Mâce 2009, Fiten, 19; Ebû Dâvûd 1430, Sünnet, 16). Buhûtî şöyle demektedir: “Kadınların görüşleri zayıf ve akletmekte erkekler kadar mahir değillerdir. Aynı zamanda kadınlar erkeklerin bulunduğu meclislerde de bulunmamalıdır. Peygamberimiz ve halifelerinden hiç biri kadınları hâkim olarak tayin etmemiştir.” (Buhûtî, 1993, s. 3:492).

Hâkim uyanık, cesur ve bir görüş sahibi olmalıdır. İslam hukukçularından İbn Kudâme kadınların hüküm vermekte erkekler kadar mahir olmadığını ifade etmektedir. İbn Kudâme şöyle demektedir: “Hâkim olmak için 3 şart bulunmaktadır. Bu şartlardan biri kemal yani olgunluktur. Kemal ise hüküm vermekte olgunluk ve yaratılıştaki olgunluk olmak üzere ikiye ayrılır. Hüküm vermekte olgunluk için baliğ olmak, akıllı olmak, hür olmak ve erkek olmak üzere dört konuya itibar edilir. Kadınlar, çoğu zaman anlaşmanın zor ve birbiriyle husumetli erkeklerle bir arada bulunmak zorunda kalacaktır. Anlaşmazlık ortamlarında olgun bir bakış açısına ve basirete ihtiyaç duyulur. Kadınlar ise akletmede erkekler kadar mahir değillerdir. Bakış açıları erkeklere göre daha dardır. Bundan dolayı kadınlar devlet başkanlığına, valiliklere ve hâkimliğe uygun değillerdir.” (İbn Kudâme, 1968, s. 14:12-13).

[1] Kadınların erkeklere imamlığı konusu bir sonraki başlık altında incelenecektir.

5.2.3. KADINLARIN ERKEKLERİN YANINDA İBADET ETMESİ

Kadınlarla erkekler, Allah Teâla’ya karşı kulluk vazifelerini yerine getirmede aynı sorumluluğa sahiptirler. Fakat kadınların erkeklerin yanında ibadet ederken bazı durumlara dikkat etmeleri gerekmektedir. Kadınların örtünme ve başörtüsü takma

emri ile seslerini tahrik edici biçimde kullanmalarının yasaklanması, onları bir takım kısıtlamalarla karşı karşıya getirmiştir. İhtilâf esnasında erkeklerle kadınların birbirlerine cinsel bir arzu ile meyletme korkusu bazı sınırlamalarla neticelenmiştir. Örneğin kadınlar, namaz esnasında erkeklerin arkasında saf tutmaktadırlar. Hac ibadeti esnasında erkeklere mahsus bir ihram kıyafeti mevcutken, kadınlar bedenlerini örtme ve başörtüsü takmak zorundadırlar. Bunun gibi tespit edebildiğimiz diğer ibadetlerdeki kadın erkek arasındaki sınırlamalar, tamamıyla kadın erkek ihtilâtının oluşturacağı sakıncaları engellemeye yönelik kısıtlamalardır.

5.2.3.1. Kadının Ezan Okuması ve Kamet Getirmesi

Fukaha, kadının ezan okumasının hükmü konusunda ihtilaf etmiştir. Bir grup islam hukukçusu kadınların ezan okumasını ve erkeklerle kılınan namazda kamet getirmelerini haram saymıştır. Kadının ezan okumasını haram sayan fukaha, sünnetten delil getirmiş olmalarına rağmen konuyu kadın erkek ihtilâtı ile de bağdaştırmışlardır. Diğer bir grup fukaha ise kadının ezan okumasını mekruh görmüştür.

Şâfiî, Hanbelî fukahası ile Mâlikî fukahasının iki görüşünden biri kadının ezan okumasının haram olduğudur. İmam Şâfiî (ö. 204/820) şöyle demektedir: “Kadınlar erkekler için müezzinlik yapamaz. Kadınlar, kadınların cemaat ile kıldıkları namazda da müezzinlik yapamaz. Kadınların cemaat ile kıldıkları namazda kamet getirmelerinde ise beis yoktur (Şâfiî, 1983, s. 1:103). Mâlikî fukahasından İbn Cüzey (ö. 741/1340) kadınların ezan okumasını haram görüşünde şöyle demektedir: “Kadının ezan okuması haramdır.”(İbn Cüzey el-Gırnâtî, t.y., s. 36).

Hanefî fukahasına ve Mâlikî fukahasının iki görüşünden birine göre ise kadının ezan okuması ise mekruhtur. Kadınların ezan okumak için seslerini yükseltmesi gerekmektedir. Bu ise kadın için yasaklanmıştır. Çünkü kadın, ezan okumak için sesini yükselttiğinde kendisini dinleyen erkeklerin kalplerinde ona karşı bir meyil ve arzuya sebep olma ihtimali bulunmaktadır. Bununla beraber Peygamberimiz ve raşit halifeler döneminde kadınların erkekler için müezzinlik yaptığı vaki’ değildir. Dolayısıyla kadının erkekler için müezzinlik yapması doğru değildir. Konu ile ilgili Cessâs şöyle demektedir: “Kadının ezan okuması mekruhtur. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Tesbîh erkeklere, el çırpma kadınlara mahsustur.” (Buhârî, 1414, el-'amel fi's -salât, 5 (1145); Müslim, 1334, Salât, 422). Bu hadis peygamberimizin, kadınların seslerini yükseltmelerini yasakladığına dair delildir.”(Cessâs 2010, 1:563). Serahsî ise şöyle demektedir: “Kadınların ezan

okumaları ve namaz için kamet getirmeleri gerekmez. Ezan okuma ve kamet getirmek cemaatle kılınan namazın sünnetidir. Kadınların cemaatle namaz kılmak için toplanmaları da tasvip edilmemiştir. Bununla beraber cemaatle namaz kılmak için toplansalar bile ezan okumadan ve kamet getirmeden namaz kılarlar. Çünkü bu konuda sahâbi kadınlardan Râbîta'nın şu sözü delildir. Râbîta demiştir ki, "Biz Âişe'nin yanında bir grup kadındık. Namaz zamanı Âişe (r.anhâ), ezansız ve kametsiz imamlık yaptı." Müezzin, ezan okumakla sesini yükseltir. Kadın ise harama sebep olabilme kaygısıyla sesini yükseltmekten men edilmiştir. Namazı ezan okuyarak ve kamet getirerek kılmaları halinde günahkar olurlar, fakat namazları geçerli sayılır."(Serahsî, t.y., s. 1:133).

Kadının ezan okumasının haram olma sebepleri arasında erkeklere benzemesiyle ilişkilendirilmesi, yabancı bir kadına bakmanın haram olması, kadının sesinin işitilmesiyle erkeklerin kalplerinde ezan okuyan kadına yönelik bir arzu ve isteğin oluşması ihtimali ve kadının erkeklerle aynı ortamı paylaşma (ihtilat) endişesi gibi hususlar sayılabilir. Çünkü erkeklerin ezan okuyan kişiyi dinlemesi ve gözleriyle takip etmesi müstehaptır. Eğer kadının ezan okuması tecviz edilecek olursa, erkeklerin kadının okuduğu ezanı dinlemesi ve ezan okurken onu gözleriyle takip etmeleri gerekecektir. Bu ise fukahânın oluşmasından endişe ettiği fitneye sebep olacaktır. Remlî şöyle demektedir: "Kadınların erkekler için müezzinlik yapmaları haramdır. Çünkü kadın sesi, olumsuz bir neticeye sebep olabilir (Remlî, 1984, s. 1:406). Nefrâvî şöyle demektedir: "Kadınların cemaatle kıldığı namaz için bile olsa kadınların ezan okuması doğru değildir. Erkeklerin bulunduğu meclislerde kadının ezan okuması ise haramdır."(Şihâbuddîn en-Nefrâvî, 1995, s. 1:174). Nakillerini zikrettiğimiz islam hukukçularının temel dayanakları kadınların erkeklerle bir arada bulunduklarında haram bir fiilin meydana gelme olasılığı ve kadın sesinin erkekleri tahrik ve cezp etmesidir. Yoksa kadın sesinin bizatihi haram sayılmadığını daha önce ifade etmiştik.

5.2.3.2. Kadınların Mescitte Namaz Kılması

Müslüman kadınların camilerde namaz kılması caizdir. Kadınlar, avret bölgelerini örtmek ve yabancı erkeklerle bir araya geldiklerinde uyması gereken kurallara uydukları sürece namaz kılmak için mescide gidebilirler. Müminlerin annesi Hz. Âişe, mümine hanımların başlarını ve bedenlerini örtmüş olarak Resûl-i Ekrem ile birlikte sabah namazı kıldıklarını ve namazdan sonra henüz ortalık ağarmamış iken evlerine döndüklerini, dönerken de onları kimsenin tanıyamadığını rivayet eder (Buhârî, Mevâkîtü's-salât 27). Erkek sahabiler, hanımlarını mescidi

namaz kılmak için kullanmalarını engellemeye çalışınca, Hz. Peygamber erkek sahabileri bunu yapmaktan men etmiştir. Hz. Peygamber, kadınların mescide geliş gidişlerini eşlerine yasaklayan sahabilere şöyle buyurmuştur: “Allah'ın cariyelerini, Allah'ın mescitlerinden menetmeyin.” (Buhârî, Cum'a, 11; Müslim, Salât, 30 (No: 136); Mâlik b. Enes, el- Muvatta', Kible, 12; Abdurrezzâk, el-Musannef, Salât, 323 (5251-5252)) Yine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kadınlarınız mescitlere gitmek için sizden izin isterlerse onlara izin veriniz (Müslim, Salât, 442).

Her ne kadar kadınlar namaz kılmak için mescitten men edilmeseler de namazı evlerinde kılmaları daha uygun görülmüştür (İbn Kudâme, 1968, s. 2:149). Bu hüküm dört mezhebin ittifak ettiği bir konudur. Kadınların farz namazlarda cemaatle namaz kılmak için evden çıkmaları mekruh görülmüştür. Kadının evinde kıldığı namaz, camiide kıldığı namazdan daha efdaldır (Nevevî, 1347, s. 4:198). Cuma namazı dahil namaz için kadınların cemaate iştirakları zorunlu değildir (İbn Âbidîn, 1966, s. 2:137).

Hanefilere göre, mescide gitme hususunda genç kadınlar ile yaşlılar arasında ayırım yapılmıştır. Hanefî fakihlere göre kadın ve erkeklerin mescitte birlikte bulunmaları kadın erkek arasında istenmeyen duyguların oluşmasına yol açacağı için genç bayanların mescide gitmek maksadıyla evlerinden dışarı çıkmaları caiz değildir. Fakat yaşı ilerlemiş, erkeklerin cinsel açıdan olumsuz bir duyguya kapılmasına engel olacak kadar ihtiyarlamış kadınlar mescide cemaate katılmak için çıkabilir (Kâsânî, 1328, s. 1:157; Merğînânî, t.y., s. 1:58; Molla Hüsrev, t.y., s. 1:86). Mâlikîler ise Hz. Peygamberin “Kadınları, mescitlerden men etmeyiniz.” sözü bulunduğundan dolayı kadınların mescide gitmek için evden çıkmaktan men edilemeyeceklerini ifade etmekle beraber kadınlara kocasının iznini şart koşmaktadırlar. Mâlikî fakihler bununla beraber kadınların mescide gece karanlığında gitmelerinin daha uygun olacağını, kadınların mescide giderken güzel koku sürünmemelerini, süslenmemelerini, erkeklere mescitte zahmet vermemelerini ileri sürmektedirler (Hattâb, 1992, s. 2/117). Şâfiîlere göre kadınların cemaate katılmaları mekruhtur. Kadının evinde kıldığı namaz, mescitte kılacağı namazdan daha faziletlidir. Yaşı genç kadınların ve erkeklere karşı ilgisi kesilmemiş ihtiyar kadınların mescide gitmesi mekruhtur. Sadece şehvi hisleri kesilmiş yaşlı kadınların mescite gitmelerinde bir sakınca yoktur (Nevevî, 1347, s. 4:198, 1392, s. 4:162). Hanbelîler ise evinde kıldığı namazın daha faziletli olduğunu söylemekle beraber kadının mescide çıkmasını mubah saymaktadırlar (İbn Kudâme, 1968, s. 2:149).

Kadınların namaza iştirak etmeleri halinde namaz saflarının erkeklerden sonra

oluşturulması da kadın erkek ihtilâtını engellemeye yönelik tedbirlerdendir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Erkek saflarının en faziletli olanı (sevabı en çok olan) ilk safdır. En hayırsızı (sevabı en az olan) da son saftır. Kadın saflarının en hayırlısı ise son saf, en hayırsızı ilk safdır.” (Müslim, Salât, 440; İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 52; Ahmed b. Hanbel 2001, 12/320 (No: 7362); Tirmizî, Salât, 224; Ebû Dâvûd, Salât, 97). Cemaate katılmaları durumunda kadınların namazı en arka safta kılmalarının istenmesi tabii ve fitrî sebeplere dayanan, erkeklerin ve kadınların namaz sırasında huşû içinde olmalarını hedefleyen bir tedbirdir. Resûl-i Ekrem'in mescide gelen kadınlara kadınların kendi saflarının sonunda durmasını özendirmesi de bu konudaki düzenlemenin karşı cinslerin bir arada bulunmasının mabet adabını ve ibadet huşuunu zedeleyecek durumlara yol açmasını önleme gibi bir amaç güttüğünü göstermektedir (Acar, 2020).

5.2.3.3. Kadınların Namazda Erkeklere İmam Olması

İslam hukukçularının büyük bir kısmı farz veya nafile fark etmeksizin, kadınların erkeklere imam olmasını haram saymışlardır (İbni Rüşd el-Hafîd, 2004, s. 1:155). Fukaha, kadınların erkeklere imam olamayacağını, bu konuda peygamberimizden rivâyet edilen hadislerle dayandırmaktadır. Enes b. Mâlik'ten şöyle rivâyet edilmiştir: “(Annem) Müleyke, Allah Resûlünü (s.a.v.) yemeğe davet etmişti. Resûlullah, yemek yedikten sonra: “Kalkınız size namaz kıldırayım” buyurdu. Resûlullah namaza durdu. Ben ve bir başka yetim çocuk peygamberin arkasında namaza durduk. Annem de bizim arkamızda namaza durdu. Resûlullah bize iki rek'at namaz kıldırdı.” (Buhârî 1414, Sıfatu's-salât, 77; Müslim 1334, Salât, 269). Daha önce kadınların devlet reisliği konusunda zikrettiğimiz başka bir hadiste de kadınların erkeklere imam olamayacağına delil olarak kullanılmaktadır: “Devlet başkanlığı işlerini bir kadının eline veren millet felah bulmaz!” (Buhârî, Meğâzî, 77). Namazda imamlık genel anlamda önderlik sayılır. O halde namazda önder olmak en önemli önderlik sayılır. Dolayısıyla kadının namazda imam olması da caiz değildir (Şirbînî 1994, 1:482; Münâvî 1356, 5:303).

Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fukahası kadınların erkeklere namazda imam olmasını haram görmektedirler (İbn Abdilberr, 1980, s. 1:210; Karâfî, 1994, s. 2:242; Şirâzî, t.y., s. 1:184; Şirbînî, 1994, s. 1:482). Mevsilî şöyle demektedir: “Kadınların ve çocukların erkeklere namazda imam olmaları caiz değildir.”(Mevsilî, 1937, s. 1:58). İbn Âbidîn şöyle demektedir: “Namazda erkeğin kadına iktida etmesi caiz değildir. Bulûğa erişmiş erkek, kadın ve hünsa sayılan kişilere imamlık yapabilir. Fakat kadının erkeklere imam olması caiz değildir.” (İbn Âbidîn, 1966, s. 1:576-577;

İbn Kudâme, 1968, s. 3:33; Kâsânî, 1328, s. 1:140).

Kadınların namazda imam olamamasının gerekçeleri temelde ikiye ayrılabilir. Bu gerekçeler arasında ilk sırada kadınların erkeklere yönetici ve amir olamaması gelmektedir. Fukaha, kadınların erkeklere önder ve yönetici olamayacağı esasına sıkı sıkıya sarılmıştır. O kadar ki, erkekler imamı kadın olan bir namaz kıldıklarında namazlarını tekrar etmelidir. İmam Şâfiî şöyle demektedir: “Bir kadın, erkekler ve çocuklarla beraber namaz kıldığında kadının namazı geçerlidir. Fakat erkeklerin ve çocukların namazı geçerli değildir. Çünkü Allah Teâlâ erkeği kadına amir kıldı. Bundan dolayı kadınların erkeklere imamlık yapması caiz değildir.”(Şâfiî, 1983, s. 1:191).

İkinci gerekçe ise kadın erkek ihtilâtının oluşturduğu mahzurlardır. Fukahaya göre kadın bedeni, erkeklerle bir araya geldiğinde örtülmesi zorunludur. Onun öne geçmesi kalplere kötü düşünceler getirir. Dolayısıyla, kadınların erkeklere imamlığı uygun değildir (Mevsılî 1937, 1:58; İbni Rüşd el-Hafîd 2004, 1:156; Mâverdî 1999, 2:236). Bundan dolayı peygamberimiz (s.a.v.) konu ile ilgili şöyle buyurmuştur: “Erkek saflarının sevabı ve fazileti en bol olanı ilk safdır. En az sevap getireni de son saftır. Kadın saflarının sevabı ve fazileti en çok olanı ise son saf, en az sevap getireni ilk safdır.” (Müslim, Salât, 440). Nevevî şöyle demektedir: “Hadiste kast edilen kadın safları, kadınların erkeklerle beraber kıldığı namazlara ait saflardır. Kadınlar için fazilet ve sevabın son safta olma sebebi, erkeklerle ihtilâttan kaçınabildikleri, erkeklerin hareketlerini izleyebilecekleri ve erkeklerin seslerini duyabilecekleri en uzak saf olduğu içindir.” (Nevevî, 1392, s. 2:142). Namaz günde 5 defa yerine getirilmesi gereken bir ibadettir. Kadınların bu ibadette erkeklerin önünde durması uygun görülmemiştir. Peygamberimizin bu hadisi hem kişilerin kalplerine kötü düşüncelerin gelmesini engellemek hem de toplumda oluşabilecek yanlış anlamaların önüne geçmeye yönelik bir tedbirdir. Namaz sadece yakarış ve dua değildir. Uygulanması gereken hareketler bulunmaktadır. Rükû’ ve secdeler namazda yerine getirilmelidir. Bir kadının bunu erkeklerin önünde yapması uygun değildir. (<https://www.al-qaradawi.net/node/4192> erişim: 25/04/2024).

5.2.3.4. Kadınların İhrâma Girmesi ve Telbiye Getirmesi

Erkekler hâc vazifesini yerine getirirken ihrâma girmek için dikişsiz iki parça bezi elbise olarak kullanır ve başlarını açık bırakırlar (Merğînânî, t.y., s. 1:134). Kadınlar ise, erkekler gibi özel bir ihram kıyafeti söz konusu değildir. Onlar örtünme emrinden dolayı bedenlerini örtecek bir elbise giyerler ve başörtüsü takarlar (Kudûrî,

2006, s. 4:1777; Mâverdî, 1999, s. 4:92; Mevsilî, 1937, s. 1:156; Serahsî, t.y., s. 4:7)

İslam hukukunu konu alan kitaplarda kadının ibadeti ile ilgili erkeklerle beraber hac ibadeti esnasında yapılan “telbiye” konusu da incelenmiştir. Kadınlar, telbiye esnasında erkekleri etkilemesin diye seslerini çok yükseltmemeli ve nağmeli bir şekilde okumamalıdır. Kadının sesini telbiye esnasında yükseltmesinin harama yol açmasından korkulmuştur. Nasıl ki erkeğin kadının yüzüne bakmasında haram bir fiil işleme korkusu varsa sesini işitmesinde de bu korku bulunmaktadır.(Bulkînî 2012, 1:421; Mâverdî 1999, 4:92; Zekerîyyâ el-Ensârî, t.y., 1:126; Serahsî, t.y., 4:188; İmrânî 2000, 4:141; İbn Kudâme 1968, 3:305) İmam Şâfiî şöyle demektedir: “Hz. Peygamber (s.a.v) buyurdu ki: “Cebrâil bana gelerek ashabıma yüksek sesle telbiye getirmelerini emretmemi söyledi.”(Mâlik b. Enes, 1985, Hâc, 34). Cebrâil’in peygamberimize emrettiği şeyi, peygamberimiz ihramlı erkek sahabeye emretti. Öyle ise hadis, erkek sahabilerin telbiye getirirken seslerini yükseltmelerine, kadın sahabilerin ise seslerini kısımlarına delildir. Kadın telbiye getirirken sadece kendisi duyacak kadar ses çıkarır. Daha fazla sesini yükseltmez.” (Şâfiî 1983, 2:170). Mâverdî şöyle demektedir: “Kadın telbiye esnasında sesini kısar, erkek ise telbiye getirirken sesini yükseltir. Çünkü kadın sesi, dinleyen kişiyi etki altına alır, büyüler. Bazen ses, bakıştan daha etkiyicidir.”(Mâverdî 1999, 4:92). Dolayısıyla kadınlar, ibadet maksadıyla dahi olsa, seslerini çok yükseltmemelidir. Hac ibadeti için erkeklerle bir arada bulunduğu Kâbe’de bile dikkatli davranmalı, kendisini ve diğer kişileri tahrik ve cezbedici ses tonlarından uzak durmalıdır.

5.2.4. KADINLARIN ŞAHİTLİĞİ

Şehâdet sözlükte, bilmek, kesin bilgi, hazır olmak, bulunmak, şahit olmak anlamına gelir (Ezherî, 2001, s. 6:48). Şehâdet kelimesinden türeyen müşahede ise bir şeyi yüz yüze görmek (Cevherî, 1978, s. 2:494); zekâ veya gözle müşahededen hasıl olan bilgi (Rağîb İsfahânî, 1412, s. 465), ilminden bir şeyin gizli kalmaması (İbn Manzûr, 1414, s. 3:238) gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak şehâdet; hüküm meclisinde şehâdet lafızlarıyla hakkın tespiti için doğru haber vermek anlamına gelmektedir (İbn Hümâm, 1970, s. 7:364), birinin elinde bulunan şeyin başkasına ait olduğunu haber vermektir (Kâsânî, 1328, s. 6:266). Şahitlik genel olarak “bir kimsenin hazır bulunup görmek veya duymak suretiyle bildiği bir şeyi haber vermesi” şeklinde tanımlanabilir (Apaydın, 2010).

Kadınların şahit olduğu konular dört kısımda incelenebilir. Bu bölümlerin her birisinde kadının şahitliğinin hükmü değişmektedir. Bunlar:

1-Kadının şahitliğinin kabul edilmediği konulardır. Bu konular kısas ve hudûd (hadler) konularıdır.

2-Alış- veriş ve borçlanma gibi malî konularda kadınların şahitliğidir. bu konularda ya iki erkeğin veya bir erkekle iki kadının şahit olması gerekmektedir. Kadınların yaptığı şahitlikle birlikte bir erkeğin şahitliğinin bulunmaması, malî konularda kadınların şahitliğini geçersiz kılar.

3-Malî konuların dışında nikah, talak, lanetleşme ve benzeri konularda kadınların şahitliği

4-Kadınları ilgilendiren nesep, doğum, emzirme gibi konularda kadınların şahitliği

5.2.4.1. Kısâs ve Had Konularında Kadınların Şahitliği

İslam hukukunda kısâs ve had konuları uzun uzadıya ele alınmıştır. Kadınların bu konulardaki şahitliği konusunu irdilemeden önce kısâs ve had terimlerinin açıklığa kavuşturulması zorunludur. Terim olarak kısas, kasten adam öldürenin veya yaralayanın işlediği fiil cinsinden ve ona denk bir ceza ile cezalandırılmasını ifade eder (Dağcı, 2022). Hudûd ile de, genelde toplum hakkı olarak yerine getirilmesi gerekli olan, miktar ve keyfiyeti şâri‘ (nas) tarafından belirlenmiş cezaî müeyyideler kastedilir. Bu cezaî müeyyideleri gerektiren suçlara had suçları (cerâimü’l-hudûd), bazen da mecaz olarak had/hadler denilir. Kur’ân’da bu grupta dört cezadan söz edilir:

1-Zina edene 100 sopa (celde) vurulması (en-Nûr 24/2)

2-Kazf yani iffetli bir kadına zina iftirasında bulunan kişiye seksen sopa vurulması ve ayrıca şahitliğinin kabul edilmemesi (en-Nûr 24/4)

3-Sirkât yani hırsızlık yapan kişinin elinin kesilmesi (el-Mâide 5/38)

4-Silahlı gasp, yol kesme ve eşkıyalık gibi suçları işleyenlerin öldürülmesi, asılması, el ve ayaklarının çapraz kesilmesi veya sürgün edilmesi (el-Mâide 5/33-34)

Kur’ân’da yer almasa da hadislerde bu cezalar ya özel olarak adlandırılır ya

da genel olarak had kelimesiyle ifade edilir (Bardakoğlu, 1996). Görüldüğü üzere kısâs ve had cezaları genel olarak kadınların fitratına uygun olmayan otoriteyi sağlama ve küçük topluluklar arası güç dengesini belirleyici konulardır. Kadınların işlediği suçlar açısından işlenen suç türlerinde kadınların çoğunlukla mala kasıt ve şiddet içermeyen suçları işledikleri görülmektedir. Kadını suçtan alıkoyan en önemli sorumluluk annelik sorumluluğudur. Genel olarak kadınlara özgü olduğu öne sürülen zayıflık, boyun eğme, evcimenlik ve çocuk yetiştirme gibi nitelikler, suç dünyasıyla uyuşmayan niteliklerdir (İlbars, t.y., s. 4).

Kıyas veya had gerektiren konularda, fukaha, kadınların şahitliğinin geçerli olup olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Fukahanın çoğunluğu had ve kıyas gerektiren konularda, ister münferiden kadın olsun ister erkeklerle beraber şahitlikte bulunsun, kadının şahitliğini kabul etmemişlerdir. Bu görüşlerine delil olarak kullandıkları iki âyet bulunmaktadır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Kadınlarınızdan çirkin fiilde bulunanlara karşı aranızdan dört şahit getirin.” (en-Nisâ, 4/15). Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin.” (en-Nûr, 24/4). Bu âyetler had cezaları konusunda erkeklerin şahitliğine itibar edilebileceğine delildir. ^{مَكْنَمَةً} (dört şahit) ifadesindeki te'nîs ta'sîs, arapça dil kuralları açısından müslümanlar arasından dört erkek şahit hususunda delildir (İbn Hümâm, 1970, s. 7:370; İbni Nüceym, t.y., s. 7:60).

Kadınların kısâs ve had cezalarında şahitliklerinin makbul olmadığı hususunda kullanılan delillerden biri de şudur: Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygambere “Karısını başka biri ile bulan kişi, dört şahit getirinceye kadar mühlet tanır mı? diye sordu. Peygamberimiz cevaben “evet” buyurdu (Müslim 1334, Liân, 1498). Bu hadis, had cezalarında şahitlerin erkek olması gerektiğine delalet etmektedir (Zeylaî, 1314, s. 4: 208). Kadınların kısâs ve had konularında şahitliğini kabul etmeyen fukaha Zührî'nin aktardığı bir rivâyeti de delil olarak kullanılmıştır: “Resûlullah ve kendisinden sonraki iki halifesinin devrinden beri, kısas ve had cezaları konusunda kadınların şahitliği kabul edilmemiştir.” (İbn Ebû Şeybe, 2015, s. 15:477 (No: 30623)). Bu rivâyetler, kadınların kısâs ve had cezaları hususunda fukahanın görüşlerini desteledikleri rivâyetlerdir. Buna göre peygamberimiz döneminde ve sonraki iki halife döneminde kadınların kısâs ve had cezaları konusunda şahitlik yapmadıklarını ifade etmektedir.

Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fukahası bu âyetleri ve rivâyetleri delil olarak kabul edip, kısas ve hadlerle ilgili şahitliklerde kadınların şahitlikte bulunamayacağı

görüşündedir (İbn Hümâm 1970, 7/369; İbn Kudâme 1968, 14/125; İbn Hacer 1390, 5/315; İbnü'l Münzir 2004, 4:293, (No:2187); İbni Rüşd el-Hafid 2004, 4:248; Nevevî 1347, 20:252; Şâfiî 1983, 7:50; Mâverdi 1999, 17:7; Kâdi İyâd 2011, 3:1634; Halîl, t.y., 7:472; Mâlik b. Enes 1994, 4:9; İbn Kudâme 1968, 10:177). İmam Muhammed şöyle demektedir: “Hadler konusunda kadınların şahitliği caiz değildir (Şeybânî, t.y., 11:504). Cessâs şöyle demiştir: “Kadınların kısas ve had cezaları konularındaki şahitliklerinin geçerli olmaması hususunda fukaha arasında ihtilaf yoktur. Çünkü kadınlar şahitlikte erkekler gibi değildirler. Dolayısıyla kadınların şahitliği ile had cezasının tespit edilmesi caiz değildir (Cessâs 2010, 6:177-178).

Kadınların kısâs ve had cezalarında şahitliklerinin kabul görmemesi iki sebebe dayanmaktadır. Kadınların erkeklerle ihtilâttan kaçınmaları, kadınları bu ağır suçlara karşı erkeklere nazaran ilgisiz davranmaya itmiştir. Erkeklerin arasına çok fazla karışmayan kadınların yapacakları şahitliklere şüphe nazarıyla bakılmıştır. Serahsî şöyle demektedir: “Kadınların şahitlik etmelerinde şüphe eksik olmaz.. Kadın olmaları hasebiyle olayların içerisinde bulunmazlar ve hadiseleri hafızlarına eksik olarak kaydederler.” (Serahsî, t.y., s. 16:114). Kudûrî şöyle demektedir: “Kadınlar zayıflıklarından dolayı had cezaları konusunda şahitlikleri kabul görmemektedir (Kudûrî, 2006, s. 6:3084). Kısas ve hadler şehâdetteki şüpheden etkilenir (Şehâdet şüpheli ise had uygulanmaz). Kısas ve hadler konusunda kadınların şahitliği şüphelidir (Kudûrî, 2006, s. 9:4373). Görüldüğü üzere kadınların ihtilâttan kaçınmaları ve olaylara genellikle tam olarak vakıf olmamaları şahitliklerini etkilemiştir. Çünkü yapılacak olan şahitlikle ağır cezaların kesilmesi muhtemeldir. Kadınların bu konulardaki olaylara vukufiyeti ise zayıftır. Bundan dolayı bu konularda kadınların şahitlikleri şüpheli kabul edilmiştir. Kadınların kısâs ve had suçlarında şüpheli görülen şahitliklerinin kabul edilmemesiyle mahkemenin sonucunu etkilemesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Kadınların kısâs ve had cezalarında şahitliklerinin kabul edilmeme gerekçelerinden diğeri ise kadınların unutkanlığıdır. Kâsânî ise şöyle demektedir: “Kısas ve had konusunda kadınların şahitliği geçerli değildir. Kısas ve had cezası şüpheli bir şahitlikle tespit edilemez. Kadınları şehâdeti ise şüpheden tamamen arınmamıştır. Çünkü kadınların tabiatı unutkanlık ve eksiklikle beraber yoğurulmuştur.” (Kâsânî 1328, 6:279).

5.2.4.2. Malî Konularda Kadınların Şahitlik Yapması

Alım- satım, kiralamak, ticaret yapmak, ortaklık yapmak, rehin, vakıf, hibe

etmek gibi malî hususlarda, şahitlik yapmak üzere yanlarında bir erkek bulunmaksızın kadının tek başına şahitliğini dört mezhep fukahası kabul etmemiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar.” (el-Bakara, 2/282). Ancak şahitlik yapmak üzere yanlarında bir erkek bulunmak kaydıyla kadınların şahitliği kabul edilmektedir. (İbn Kudâme, 1968, s. 14:129; İbni Rüşd el-Hafid, 2004, s. 4:248; İbnü’l Münzir, 2004, s. 68; Kâsânî, 1328, s. 6:279).

Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fukahası kadınların malî hususlarda şahitliklerinin geçerli olduğunu ifade etmektedirler (Mâverdî 1999, 17:6; Şirâzî, t.y., 3:452; Rûyânî 2009, 14:119; Cessâs 2010, 4:246; Karâfî 1994, 10:254; İbn Kudâme 1968, 14:132). Fakat âyet-i kerimenin beyanına göre kadınlardaki unutkanlığın erkeklere göre fazla olması dolayısıyla şahitlik yaptıklarında kişi sayısı da fazla tutulmuştur. “Biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar.” ifadesi kadın sayısı ve kadın sayısındaki fazlalığın sebebidir (Mevsilî 1937, 2:140). Şahitlik esnasında kadınlarla beraber şahitlik yapacak erkeklerin bulunmaması halinde kadınların sayısı kaç olursa olsun, şahitliklerinin geçerli olmadığı Bakara Sûresi 282. âyet ile sabittir. Bu aynı zamanda en az iki kadın olmamaları halinde de kadınların şahitliklerinin kabul olmadığına delildir.”(Müzenî 2019, 2:3749).

Hanefî fukahasından Kâsânî kadın olmanın malî konularda şahitliğe engel olmadığını şöyle ifade etmektedir: “Mal ile ilgili konularda şahitlik yapmak için erkek olmak şart değildir. Kadın olmak, şahitlikte bulunmak için engel değildir. Allah Teâlâ’nın sözünden dolayı (el-Bakara, 2/282) erkeklerle beraber kadınların şahitliği makbuldür (Kâsânî, 1328, s. 6:279). Serahsî ise şöyle demektedir: “Müdayene âyetinden (el-Bakara, 2/282) dolayı iki erkek şahidin bulunamadığı durumlarda bir erkek ve iki kadının şahitlikte bulunması caizdir. Çünkü mal ile ilgili konular şüphe içermemektedir” (Serahsî, t.y., s. 16:115). Lahmî şöyle demektedir: “Kadınların erkeklere şahitlikte alternatif olması âyetin emridir. Aynı şekilde yeteri kadar erkek şahit bulunmadığı takdirde kadınların şahitliklerinin geçerli sayılması da âyetin emridir. (Lahmî, 2011, s. 11: 5392).

5.2.4.3. Kısâs, Had ve Mâlî Konuların Dışında Kadınların Şahitliği

Nikâh, nikâh akçesi (sıdak), köle azadı, velâ (azat olmaktan doğan hükmi akrabalık bağı), zihâr, mal dışındaki vasiyetler gibi diğer konularda kadının şahitliği ihtilafa konu olmuştur. Fukaha kısas, hudud ve mal dışındaki konularda kadının

şahitliğini kabul etmemişlerdir. Bu konu ile ilgili rivâyet edilen bir hadîs şöyledir: “Kadının şahitliği hadler, nikâh ve talak hususunda caiz değildir.” (Abdurrezzâk, 1983, s. Nikâh, 13373).

Mâlikî fukahası kısas ve had cezaları ve malî konular dışındaki konularda da kadınların şahitliğini kabul etmemişlerdir (İbni Rüşd el-Hafîd, 2004, s. 4:248). Mâlik b. Enes (ö. 179/795) şöyle demektedir: “Kadınların had cezaları, kısas, talâk ve nikâh konularında şahitlikleri caiz değildir.” (Mâlik b. Enes, 1994, s. 4:9). Şâfiî fukahası da kısas, had cezaları ve malî konular dışında kadınların şahitliklerini kabul etmemişlerdir. Nevevî şöyle demektedir: “Mal ile ilgili konuların dışında ister kısas ve had cezaları gibi Allah hakkı olarak tanımlanabilecek ukûbet konularında olsun, isterse ukubet sayılamayacak nikâh ve talâk gibi konular olsun ancak iki erkeğin şahitliği geçerlidir (Nevevî, 1991, s. 11:253). Sahih kavle göre Hanbelîlerin görüşü de bu yöndedir (İbn Kudâme, 1968, s. 14:127).|

Hanefiler ise, bu konularda kadınların şahitliğini tek başlarına kabul etmemek ile birlikte, yanlarında erkek bir şahit bulunması halinde kabul etmektedirler. Kâsânî şöyle demektedir: “Allah Teâlâ, genel olarak, bir erkek ile iki kadının şahitliğini geçerli saymıştır. Çünkü şahit olmuşlardır. Mutlak şahitliğin kısıtlanması da ancak delil ile mümkün olabilir. Kısas ve hadler, bunlardandır.”(Kâsânî, 1328, s. 6:280). Mevsilî şöyle demektedir: “Nikâh akdi bir erkek ve iki kadın şahitliği ile gerçekleşir.”(Mevsilî, 1937, s. 9: 4371).

İslam hukukunda, kısas ve had cezaları gibi konularda kadınların şahitlikleri dört mezhebin fukahası tarafından geçerli sayılmamıştır. Diğer birçok konuda da kadınların tek başlarına şahitlik etmesi fukaha tarafından kabul edilmemiştir. Ancak yanlarında bir erkeğin şahitlik yapması durumunda iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitlik etmesine denk sayılmıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri Kur'an âyetinin delaleti ile kadınların erkeklere nazaran daha fazla olan unutkanlığıdır (el-Bakara, 2/282). İki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk sayılmasının sebebi kadınlardan biri unuttuğunda diğerinin unutana hatırlatmasıdır. Bu konunun ihtilât ile ilgisi de bulunmaktadır. Çünkü kadınların “evlerinde bekleme” emrinden dolayı kadınlar malî konulara karşı ilgili değildir. Şahitliğinin kabul edilmediği konular için sorumluluk almasına ve olaylara dâhil olma zorunluluğu da yoktur. Yine bir kadın yerine iki kadının şart koşulması da tek kadının akıl ve dürüstlüğüne yeterliği konusundaki şüpheden veya hükümden değil, onların özel durumları, konuları, psikolojileri, ev dışındaki hayatla ilgileri bakımından unutmama veya şaşırma ihtimallerinin daha fazla olmasındandır; yani yine hakkın zayi olmamasına yönelik

bir tedbirden ibarettir (Karaman vd., 2023, s. 1:446).

5.2.5. KADINLARIN SAVAŞA KATILMASI

Sözlükte, takat getirmek, meşakkat gibi anlamlara gelmektedir (Cevherî, 1978, s. 2:460; İbn Manzûr, 1414, s. 3:133). Terim olarak müslüman olmayanlarla savaşmak, tasavvufî olarak nefsi yenme çabası olarak tarif edilmiştir (Özel, 1993). .gelmektedir anlama aynı (مجاهد) mücahede ve (جهاد) cihat olan mastarı fiilinin (جاهد) Cihat, Kur’ân-ı Kerîm’de isim olarak dört yerde, “cihat eden” anlamındaki mücahit ise 2 yerde kullanılmakla beraber “harp” ve “kıtal” kelimeleriyle bunların türevleri de kullanılmıştır (Özel, 1993, s. 531).

İslam âlimleri, cihadı tanımlarken şu ifadeler ekseninde tanım yapmaya gayret etmişlerdir: “Kişinin kendi bedenini, malını, dilini ve diğer şeyleri Allah yolunda (Kâsânî, 1328, s. 7:97), i’lây-ı kelimetullah için (Hattâb, 1992, s. 3:347), İslam dinine yardım etmek amacıyla kafir ve münafıklarla savaşmasıdır.”(İbn Kudâme, 1968, s. 13:6; Nevevî, 1347, s. 19:263).

İslam Hukukçuları cihadın kişiye farz olabilmesi için Kur’ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Nebevi’den bazı şartlar ile sınırlandırmalara gitmişlerdir. Onlara göre, bir kişiye cihadın farz olabilmesi için erkek olmak, gerekli şartlardandır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Ey peygamber! Mümin erkekleri savaşa teşvik et! Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa inkâr edenlerden iki yüz kişiyi yener, sizden yüz kişi olursa bin kişiyi yener; çünkü onlar yaptıklarının bilincinde olmayan bir topluluktur.” (el-Enfâl, 8/65). Bu âyette, Allah Teâlâ, Müslümanlara müşriklere karşı bir tedbir olarak savaşmaları gerektiğini anlatmasını emretmektedir. Mümin erkekleri savaşa teşvik etme emri, bu işin kadınlara farz olmadığına delalet etmektedir. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) kelimesi arap dili grameri açısından kadınlar için değil erkekler için kullanılmaktadır (Şâfiî, 1983, s. 4:170). Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Bununla beraber müminlerin hepsinin toptan savaşa çıkmaları doğru değildir.” (et-Tevbe, 9/122). Âyette geçen lafız (مُؤْمِنُونَ) lafzıdır ve erkek müminler anlamına gelmektedir. (مُؤْمِنَاتٌ) kelimesi ise kadın müminler anlamına gelir. Arapça dil bilgisine göre mümin kadınlar, mümin erkeklerden farklı bir kalıpla ifade edilmektedir. Bu âyette, kadınlar hitabın içeriğine dahil edilmemiştir. Dolayısıyla bu emir erkeklere özel bir emirdir (Âmidî, 1402, s. 2:266).

Fukaha, cihadın kadına farz olmadığı hususunda fikir birliği içerisinde (İbn Kudâme 1968, 13:8; Kâsânî 1328, 7:98; Nevevî 1991, 10:209-210; İbn Hazm, t.y.-b,

119; Merdâvî 1995, 10:9; Şirâzî, t.y., 3:267; Kazvînî 1997, 11: 356; (Huraşî 1317, 3:110). İmâm Şâfiî şöyle demektedir: “Allah Teâlâ köleye, bulûğa ermiş kadına ve baliğ olmayan erkeğe cihadı farz kılmamıştır. “Ey peygamber! Mümin erkekleri savaşa teşvik et!” (el-Enfâl, 8/65) âyeti cihâdın erkekler üzerine farz olduğunu, kadınlar üzerine farz olmadığına delalet etmektedir. “Bununla beraber müminlerin hepsinin toptan savaşa çıkmaları doğru değildir.” (et-Tevbe, 9/122) ile “Size zor geldiği halde savaş üzerinize farz kılındı.” (el-Bakara, 2/216) âyetleri de cihâdın kadınlara değil erkeklere farz kılındığına delildir.” (Şâfiî, 1983, s. 4:170).

Kadınlar, savaşa katılsalar bile, onlar, erkeklerle beraber hücumla katılmazlar. Bilakis, savaşa katıldıklarında mücahitleri tedavi, onlara su vermek gibi faydalı olabilecekleri bir ihtiyacın oluşması gerekir. Hz. Peygamber dönemindeki savaşa katılan kadınların durumu da bu şekildedir. Rebi’ bt. Muavviz şöyle demiştir: “Biz kadınlar, Hz. Peygamberin beraberinde mücahitlere su verir, onlara hizmet ederdik. Yaralıları ve şehitleri Medine'ye geri taşırdık.” (Buhârî, Cihâd, 66). Enes b. Mâlik ise şöyle demiştir: “Resûlullah, gazaya Ümmü Süleym'le birlikte giderdi. O gaza ettiği vakit Ensâr'dan bazı kadınlar da maiyetinde bulunur; su verirler ve yaralıları tedavi ederlerdi.” (Müslim, Cihâd, 1810).

Kadınlar savaşa su taşımak ve yaralıları tedavi etmek için katılsalar bile kocasının onay vermesi gerekir. Kadın, kocasının izni olmaksızın savaşa iştirak edemez. Çünkü kadının kocasına itaati “farz-ı ayn” iken, cihat onun için mübah ’tır. Mübah ise, farzı ortadan kaldırmaz ve farzın önüne geçirilemez (Kâsânî, 1328, s. 7:98). Bu, cihada kendi isteği ile katılmak isteyen kadınlar içindir. Kafirlerin saldırılarını def etmek için ise, izin istemeye gerek yoktur (İbn Hümâm, 1970, s. 5:450; Kudûrî, 2006, s. 231; Mevslî, 1937). Merğînânî şöyle demektedir: Kadın da kocasının izni olmadan savaşa katılamaz. Ancak düşman birliği şehre saldırmışsa, zaruret halinden dolayı kadın da kendini savunmak için savaşılabılır. Bu konuda kocasının izin verip vermemesi önemli değildir.” (Merğînânî, t.y., s. 2:380).

Kadınlara cihadın farz kılınmamasının altında yatan gerekçeleri şu şekilde tasnif edebiliriz:

1- İhtilât

Kadınların cihâd için uygun olmama sebeplerinden biri kadınların savaşıcak erkeklerle ihtilât halinde bulunmalarındır. Hz. Peygamber, kendisinden cihat için izin isteyen Hz. Âişe'ye cevaben şöyle buyurmuştur: “Siz kadınların cihadı

hacc'dır.” (Buhârî, Cihâd, 61). Bu hadis, cihadın kadınlara farz olmadığını göstermektedir. Sebep olarak da kadınların örtünme emri ve erkeklerle ihtilâta bulunmaktan uzak durmaları gösterilmiştir. İbn Hacer (ö. 852/1449) şöyle demektedir: “ Örtünme ve erkeklerden uzak durma gibi kadınların takınmaları istenen tavırla bağdaşmadığı için kadınlara cihad farz kılınmamıştır.”(İbn Hacer, 1390, s. 6:76).

Kadınların savaş esnasında seslerini yükseltmek zorunda kalmaları ve bazen kadınların bedenlerinin savvaş esnasında açılabilme ihtimali de ihtilât bağlamında değerlendirilmiştir. İslam hukukunun kadınlardan isteği ise bedenlerini örtmeleri, saygınlıklarını korumaları ve erkeklerle bir araya gelebilecekleri ortamlardan uzak durmalarıdır. İbn Rüşd ise şöyle demektedir: “ Cihâdın kişiye farz olabilmesi için erkek olmak şarttır. Kadınlara ise cihâd şart değildir. Onların erkeklerin tam zıttı olarak örtünmek ve evlerinde beklemekle emrolunmuşlardır (İbn Rüşd, t.y., s. 1:353). İbn Rüşd kadınlara cihâdın farz kılınmama sebebini ihtilâtın doğuracağı sakıncalara bağlamıştır. Osmanlı dönemi fukahalarından bazıları da bu konuya temas etmişlerdir. Gelibolî şöyle demektedir: “ Kadın bedeni tepeden tırnağa kadar avrettir. Bazen savaş esnasında kadınların avretleri açılabilir. Bundan dolayı savaş esnasında kadınlara yer yoktur.”(Gelîbûlî Dâmâd Efendî, 1328, s. 1:633).

2- Kadınların Bünyelerinin Savaşa Güç Yetirememesi

Cihâd, takat ve gücü savaşımaya ayırmak ile çok çaba sarf etmeye dayanır. Yeteri kadar gücü olmayan dayanamaz. Gücü olmayana da cihâd etmek, zorunlu değildir. Bundan dolayı cihâd kadınlara farz kılınmamıştır. Kadınlar erkeklerle nispeten daha güçsüz ve zayıf yapılıdır. Savaşın meşakkatine ve ağırlığına genellikle tahammül edemezler. Serahsî şöyle demektedir: “Kadınların bünyesi erkeklerin aksine muharebe ve savaş için uygun değildir.”(Serahsî, t.y., s. 9: 198). Kâsânî ise şöyle demektedir: Kâsânî şöyle demektedir: “Kuvveti ve gücü yetmeyene cihâd farz değildir. Çocukların ve kadınların üzerine de cihâd farz değildir. Çünkü çocukların ve kadınların bünyesi cihada tahammül edecek seviyede değildir. Müşrikler toplu olarak saldırdıklarında, kadınların diğer Müslüman şehirlere gönderilmesinde bir beis yoktur” (Kâsânî, 1328, s. 7:98). Kadınlar bünye olarak cılız ve zayıf olduklarından dolayı peygamberimize kadınların cihâdı ile ilgili soru sorulduğunda cevaben “Kadınların cihâdı, hac'dır” buyurdular (Buhârî, Cihâd, 61). Bu hadiste, kadınların silaha ve savaşımaya karşı şevkli olmadığına dair işaret vardır. Bununla beraber devlet başkanı, kadınların savaşa katılmasına izin verebilir.” (Kazvînî, 1997, s. 11: 356).

Cihâd ile kastedilen bazen öldürmek ve ele geçirmektir. Öldürmek ve ele geçirmek/ esir etmek zayıf olduklarından dolayı kadın için çoğu kere mümkün değildir. Kadın fitratı daha çok nezaket ve yumuşaklıkla süslenmiştir. Nevevî şöyle demektedir: “Cihâd öldürmek ve ele geçirmenin meydana geldiği durumlardır. Kadın ve çocuklar için bunlar mümkün değildir. Devlet başkanı kadınların bazılarında kuvvet ve yiğitlik görürse onları askere su vermek, yemek hazırlamak ve yaralıları tedavi etmek gibi maslahat gereği birliği ekleyebilir (Nevevî, 1991, s. 7:441).

3- Cihâdın Kifâi Bir Farz Olması

Fakihlerden bazıları ise kadınlara cihâdın farz olmamasının sebebi olarak şunu ileri sürmüşlerdir: Cihâd, kifâi bir farzdır. Ümmetten bir grup Müslümanın cihâd emrini yerine getirmesi, diğer bütün Müslümanların üzerinden sorumluluğu kaldırmaktadır. Kadının evi ve kocasına karşı sorumlulukları ise farz-ı ayn’dır. Her bir kadının yerine getirmesi gereken sorumluluklardandır. Kadınlardan bazılarının evi ve kocası ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmesi, diğer kadınların üzerinden sorumluluğu gidermemektedir. Farz-ı ayn, farz-ı kifâye’den önce yerine getirilmesi gereken bir görevdir. İbn Âbidîn şöyle demektedir: “ Cihâd, kifâi farzlardandır. Allah Teâlâ’nın kullar üzerindeki haklarındandır. Kadının kocasına karşı sorumluluğu ise kul haklarındandır. Kul hakkı ise Allah hakkından önce yerine getirilmelidir. Çünkü kullar haklarının yerine getirilmesine ihtiyaç duyarken Allah Teâlâ müstağnidir, hiçbir şeye ihtiyaç duymaz.”(İbn Âbidîn, 1966, s. 4:165).

4- Kadınların Ayıplanması Muhtemel Olaylarla Karşılaşma İhtimali

Kadınların savaşa katılmaları, onların esir edilmelerine ve düşman tarafından ele geçirilmene sebep olabilir. Savaşın gidişatına göre kadınların yaşayabileceği mağduriyet ve çirkin fiiller, onların saygınlıklarına zarar verebilir. İbn Hümâm (ö. 861/1457) şöyle demektedir: “Kadınlar ve savaşçı olmayan askeri personellerin askeri bir eğitim almışlarsa ve onların emniyeti sağlanmışsa Müslüman erkeklerle beraber ordu ile gönderilmesinde bir beis yoktur. Çünkü kadınlar ve genellikle kadınların ve savaşçı olmayan askeri personellerin güvenlikleri sağlanmaktadır. Güvenlikleri temin edilemiyorsa kadın ve savaşçı olmayan askeri personellerin askeri birliklerle yola çıkması mekruhtur. Kadınlar, güvenlikleri sağlanamamışsa, küçük düşürülmeleri ve ayıplanması muhtemel olaylarla karşılaşabilirler. Bundan dolayı bir bozuklukluğa sebebiyet vermemek ve haram bir fiile yol açmamak için genç kızların evlerinde kalmaları gerekir” (İbn Hümâm 1970, 5:450).

5.2.6. KADININ MUHTESİPLİĞİ

şeref sözlükte “hisbe” türeyen kökünden (حساب) ve (حسب) – (يحسب) – (حسب) (övinülecek davranış), saymak, hesap etmek, yeterli olmak ve zannetmek anlamlarına gelir (Ebu’l-Hasan Mücâşi’î, 2007, s. 362; Ferâhidî, t.y., s. 3/149; İbn Manzûr, 1414, s. 1/310; İsmâ’il b. ’Abbâd, 1994, s. 1/201). Güzel tedbir alarak, ücretini (sevabını) Allah’tan bekleyip iyiliği emretmektir (Cevherî, 1978, s. 1:110). Muamelatta hisap, fazlalık ve eksiklik olmaksızın, işlerin kendisi için yeterli olan miktarının bilinmesidir (Ezherî, 2001, s. 4:192). Hisbe, insanların iyiliği (ma’rufu) terk ettiğinden insanlara ma’rufu emretmek ve insanların dini emirlere muhalif işler (münker) bir fiili işlediği ortaya çıktığında münkerden alıkoymaktır (Mâverdî, t.y., 349). İstilahta “hisbe” farz-ı kifâye olarak emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l-münker prensibine uygun gerçekleştirilen genel ahlâkî ve kamu düzenini koruma faaliyetlerini ve özellikle bununla görevli müesseseyi ifade eder. Bu işle görevli memura muhtesib, vâli’l-hisbe, veliyyü’l-hisbe, müteveli’l-hisbe, nâzirü’l-hisbe denir (Kallek, 1998, ss. 143-145).

Muhtesiplik, gönüllü ve resmi olmak üzere iki kısımda değerlendirilmiştir. Gönüllü muhtesiplik, emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l-münkeri bütün müslümanların yerine getirmesidir. Gönüllü muhtesib, devlet başkanı veya halife görev vermeksizin Müslümanlara iyiliği emreder ve Müslümanları yanlış fiillere karşı uyarır. Allah Teâlâ şöyle buyumuştur: “İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.” (Âli imrân, 3/104). Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoymak ve Allah’a inanırsınız.” (Âli İmrân, 3/110). Bu âyetler, Müslüman topluluğu içerisinde ister kadın olsun, ister erkek olsun ümmetin bütün fertlerine yönelik birer hitaptır (Sâvî, t.y., s. 4:734). Hz. Peygamber (s.a.v.) iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak ile ilgili tavsiyelerde bulunmuştur. “Emir bi’l-ma’rûf ve nehiy ‘ani’l-münker”’in ümmetinden her ferdinin yerine getirmesi gereken bir sorumluluk olduğu konusunda pek çok rivâyet bulunmaktadır. Onlardan birisi şu şekildedir: “Sizden her kim bir münker (kötülük, günah) görürse, onu eliyle düzeltsin. Eli ile düzeltmeye gücü yetmezse dili ile düzeltmeye çalışsın. Buna da gücü yetmezse kalbi ile (bugz etsin). Bu ise imanın en zayıfıdır.” (Müslim, 1334, İmân, 49). Öyle ise, her Müslüman gücü nispetinde, devlet başkanının iznine gerek duymaksızın iyiliği emretmeli, kötülükten alıkoymalı ve Müslümanların arasını düzeltmeye çalışmalıdır (Enverşâh, 1420, s. 298).

Resmî muhtesip ise, devlet başkanı tarafında tayin edilir. Hisbe veya muhtesip kelimesi ile kast edilen bu gruptur. Esnaf topluluklarını düzene koyması için devlet başkanının tayin ettiği resmi görevlilerdir. Ona bir miktar maaş da bağlanır. Resmî muhtesipin otoriteyi sağlamak için yetkisi de bulunmaktadır (Mâverdî, t.y., 349).

Resmi muhtesibin çalışma alanlarından bazıları şunlardır: Çarşı ve pazarda gözetmenlik yapmak, ölçü ve tartıları denetlemek, alış-verişlerde yaşanabilecek hile ve aldatmacanın oluşmasını engellemek, yürüme ve geçiş güzergahları üzerinde yolların bakım ve tamiri ile ilgilenmek, çarşı ve pazar üzerindeki bina ve yerleşkeri gözetlemek, islami hayatı olumsuz etkileyen bütün arızaları engellemek, kadınları erkekleri cezbe edecek şekilde giyinip sokaklarda haram bir fiile yol açacak davranışlardan men etmek gibi çarşı ile ilgili hemen hemen bütün konular muhtesibin çalışma alanıdır (Mâverdî, t.y., 350). Meşruiyyetini ise Hz. Peygamberin sünnetinden ve raşid halifelerin uygulamalarından almaktadır (Enverşâh, 1420, s. 299). Hz. Peygamber (sav) çarşı ve pazarı bizzat kendisi teftiş etmiş, bazı konularda ashabını uyarmıştır (Müslim, Buyu', 1527; Tirmizî, Buyu', 1315). Ebû Hüreyre'den rivâyet edilen bir hadiste Resûlullah (s.a.v.) bir buğday çuvalının içine elini daldırarak parmaklarına ıslaklık dokunmuş. Bunun üzerine "Ey buğday sahibi! Bu ne?" diye buyurmuş. Buğday sahibi: "Yağmur yağdı, ya Resûlullah! demiş. Efendimiz (s.a.v.) ise "Islak olan tarafını insanlar görsün diye buğdayın üstüne koysaydın ya! Aldatan benden değildir." buyurdu (Müslim, 1334, İmân, 102). Kays b. Garaze'den rivâyet edilen diğer bir hadis ise şöyledir: "Rasulullah (s.a.v.) yanımıza geldi. O zamanlar bize simsar denilirdi. Bize daha güzel bir isim vererek; Ey Tüccarlar topluluğu! Şüphesiz şeytan ve günah, alışverişte daima bulunurlar. Siz alışverişlerinize sadaka karıştırmak suretiyle temizleyin." diye buyurdu (Tirmizî, 1998, Bey', 12 (1208)). Başka bir hadis ise İbn Ömer'den şu şekilde rivâyet edilmiştir: " Resûlullah hayatta iken, Resûlullâh'ın ashâbı köyden pazara mal getirenlerden (daha pazara varmadan) yolda yiyecek malzemesi satın alıyorlardı. Bunun üzerine Allah Resûlü ashâbına, pazara varmadıkça aldıkları yerde malı satmaktan alıkoyacak kimse gönderdi (Buhârî 1414, Buyû', 49). Bu hadis-i şeriflerde peygamberimizin muhtesiplik kapsamında alış-verişte aldatmanın önüne geçme, alıcının zarara uğramasını engelleme ile ilgili vazifesini yerine getirmesi ifade edilmektedir (Abdülkerîm Zeydân, 1989, s. 314). Hulefa-yi Râşidîn de, muhtesiplik işini bizzat yerine getirmiştir. Özellikle Hazreti Ömer, hisbe konusunda meşhurdur. O, çarşılarda dolaşmış, pazar esnafını gözetlemiş, gücü yettiği halde başkasından dilenenleri engellemiş ve insanlara "ma'rufu" emretmiştir (Mâverdî, t.y., 362).

Hâkim ile muhtesip arasındaki benzerlikler/farkları şu şekilde izah edebiliriz. Genel haklar hususunda hâkim ve muhtesip için olaylara müdahil olmak ve davalı/ davacıyı dinlemek ikisi için de geçerlidir. Fakat muhtesib'in çalışma alanı hâkime göre daha dardır. Çünkü genel anlamda “muhtesip” için olaylara müdahil olma hakkı ölçü ve tartıdaki noksanlık, alış- verişte aldatma ve dalavere, ödeme imkânı olması halinde borcun ödenmemesi gibi durumlarda vardır. Bu konularda muhtesip, hâkim gibi, husumetliler arasında hüküm verebilir. Fakat “akitler”, “muâmelât” ve diğer istekleri dinleyemez.(Mâverdî, t.y., 352) Cinâyet ve had gerektiren suçlar hakkında hüküm veremez. Muhtesip, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker yükümlülüğünü yerine getiren herhangi bir Müslümandan da bazı noktalarda ayrılmaktadır. Daha çok komşuluk ahlakı, borçlar ve vadeleri, çarşı pazardaki hile ve aldatmalar, usta- çırak anlaşmazlıkları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Muhtesibin hesap bilmesi şarttır. Ölçü aleti ve paradaki ayardan anlamalıdır. Adil, güzel ahlaklı ve güvenilir olmalıdır.(Kallek, 1998)

“Erkek olma”, gönüllü muhtesiplikte şart değildir. Bu hususta âlimler arasında fikir birliği bulunmaktadır. (Mâverdî, t.y., 350). Çünkü “iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak” kadın – erkek bütün ümmete vaciptir. Herkes gücünün yettiği ölçüde toplumun ıslahına ve iyiliğine çalışmalıdır. Kadınlara yönelik toplantı ve eğitimlerin tamamında kadınların birbirlerini uyarması ve yanlışlıkların giderilmesi elzemdir.

Resmi muhtesiplikte erkek olma şartında ise fukaha arasında ihtilaf vardır. Resmi muhtesibin kadınlardan da seçilebileceği görüşünde olan fukahaya göre “İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmakla” ilgili âyet ve hadisler, mana itibarıyla geneldir. Bu konuda kadın- erkek ayrımı yapılmamıştır. Bunun yanında bazı rivâyetlerde sahabe döneminde bazı kadınların “muhtesip” yapıldığı rivâyetlerde mevcuttur. Semra bt. Nuheyk el- Esediyye, Resûlullah ve Ömer (r.a.) dönemlerine yetti. O, çarşılarda dolaşırdı. İyiliği emreder, kötülükten sakındırırdı. İnsanları kamçıyla döverdi (İbn Abdilberr, 1992, s. 3386). Yine Şifa Ümmü Süleymân'ı, Hz. Ömer (r.a.) çarşılarda muhtesip olarak kullanmıştır (İbn Abdilberr, 1992, s. 3398; İbn Hacer, 1415, s. 3/200; Kayravânî, 1999, s. 8/86). Bu iki rivâyet, eğitim almış ve kemal sahibi selef kadınlarının hayır işlerinde güçleri ölçüsünde yardımlarını talep etmek hususunda kesin bir delildir. Bu yardım her ne kadar kadınların üzerine vacip olmasa da onlara da fitratlarına uygun görevler verilebileceği anlamına gelmektedir (Elbânî, 1421, s. 155). Kadınlara fitratlarına uygun düşen işleri vazife olarak verilebileceği muhtesiplik görevinden anlaşılmaktadır (Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûnü'l-İslâmiyye, 1427, s. 17:242). Resmi muhtesiplikte de erkek olma şartını aramayan

fakihlerden birisi de İbnü'l-İhve'dir (ö. 729/1329). O, şöyle demektedir: “Müslüman, hür, baliğ, akıllı, gücü yeten, adil olması muhtesipte aranan vasıflardır. Çocukların, delilerin ve kafirlerin dışında kalan diğer gruplar muhtesip olabilir. Fasık, köle ve kadın olmak muhtesip olmaya engel değildir (İbnü'l İhve, t.y., s. 51).

Resmi muhtesibin erkek olması gerektiği görüşünde olan İslam hukukçularına göre ise muhtesibin erkek olma şartı birçok sebebe dayanmaktadır. Bazıları “kadınları başkan yapan topluluklar, kurtuluşa eremez” (Buhârî, Meğâzî, 77) hadisinden yola çıkarak kadınların, muhtesip olamayacağını söylemektedir (Kemâluddin Muhammed, 1986, s. 70). Buna göre kadınlar, çarşı- pazarda erkeklere muhtesip olamaz.

Kadınların muhtesip olamama sebeplerinden biri de ihtilât konusudur. Kadının erkekler arasına karışması harama yol açmaktadır. Bu konuda Kettânî (ö. 1962) şöyle demektedir: “Hisbe görevi, dini fonksiyonların en büyüklerinden biridir. Maslahatının genel oluşu ve faydasının büyüklüğü sebebiyle Hulefâ-i Râşidin bu görevi başkalarına bırakmayıp bizzat kendileri yerine getirdi.” Bu yorum kısmen güzel bir yorumdur. Çünkü kadın tesettürsüz olarak topluluk içine çıkamaz. Erkeklerle bir araya gelemmez ve erkeklerle bir erkek gibi görüşemez. Çünkü genç bir kadınsa ona bakmak ve konuşmak harama yol açar. Eğer örtüsüz bir şekilde erkeklerin arasına karışıyorsa bunu düşünmek ve doğru olduğunu iddia etmek bile doğru değildir (Abdülhayy el-Kettânî, t.y., s. 1:240). İbnü'l-'Arabî, İbn Abdilberr'in Semra bt. Nuheyk el- Esediyye ile ilgili rivâyetini uydurma saymaktadır. İbn Arabî “Ben onlara hükümdarlık eden bir kadın buldum.” (en-Neml, 27/23) âyetinin ilgili yerinde şöyle demektedir: “Hazreti Ömer'in bir kadını hisbe ile görevlendirdiği rivâyet edilir. Sahih olmayan bu rivâyete itibar etmeyiniz. Bu rivâyet bid'at ehlinin hadislerde yaptığı desiselerdendir.” (İbnu'l 'Arabî, 2003, s. 3:482). Anlaşılmaktadır ki, kadınların muhtesip olmasının uygun olmadığı kanısında olan fukaha da bulunmaktadır.

5.2.7. KAMUSAL ALANDA KADINLARIN EĞİTİMİ

Kadın erkek ihtilâtının oluşabileceği ve kadının kullanması muhtemel kamusal alanların başında eğitim kurumları gelmektedir. Kadın, mükellef olduğu dini konular hakkındaki bilgileri öğrenmesi vaciptir (İbn Cevzî, 1997, s. 38). Hz. Peygamber, hem kadın hem de erkeğe peygamber olarak gönderilmiş, kadın ve erkeği eşit olarak muhatap almışlardır. Emir ve yasakların, başka bir nas veya icmâ' olmadan, sadece erkeğe has kılınıp kadını muhatap almaması caiz değildir. Emir bi'l-

ma'rûf nehiy ani'l-münker, erkeklere ait bir sorumluluk olduğu kadar kadına da ait sorumluluktur. Taharet, namaz, oruç, zekât, helal ve haramı bilmek erkeğe farz olduğu kadar kadına da farzdır (İbn Hazm, t.y., 3/82). Kadın, Allah'a ibadet ve kulluk etmede erkek gibi mükellef olduğuna göre, erkeğe farz olan ilimler kadına da farzdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmuştur. "İlim talep etmek, bütün müslümanlara farzdır." (İbn Mâce, İftitâhu'l- kitâb fi'l-imân, 17; Ebû Ya'lâ 1984, 2837. hadis).

Hz. Peygamber, bi'setinin ilk günlerinden itibaren kadınların eğitimine, dini ve dünyevi işlerini düzeltici tedrisatlarına ihtimam göstermiştir. Onların sorularına cevap vermiş, şüphelerini gidermiştir. Özellikle Medine'de kadınlar hemen hemen bütün konularda Resûlullah'a öğrenmek istedikleri şeyleri sormuşlar, Resûlullah (s.a.v.) da onlara cevap vermiştir. Kadınlar her türlü konuyu öğrenmek için rahatça Peygamberimizin evine geliyorlar, ona istedikleri soruları soruyorlardı. Hz. Âişe şöyle demiştir: "Ensâr kadınları ne iyi kadınlardır! Utangaçlıkları kendilerini dinde fakihler (derin âlimler) olmalarını engellemedi." (Buhârî, 1414, s. İlim, 50) demiştir. Bu konudaki Ümmü Seleme'den rivâyet edilen bir hadis şöyledir: "Ümmü Süleym (r.anhâ) Resûlullah'ın yanına geldi de: "Yâ Resûlallah! "Allah haktan hayâ etmez" (Ahzâb: 33/53). Bir kadın ihtilâm olursa yıkanması gerekir mi? diye sordu. Peygamber (s.a.v.): "Suyu gördüğünde (evet)" cevâbını verdi. Ümmü Seleme utancından yüzünü örterek: Yâ Resûlallah! Kadın da ihtilâm olur mu? dedi. Resûlullah: "Evet. Sağ elin toprağa gelsin! Bu olmasa çocuğu kendisine nasıl benzeyebilir?" buyurdu (Buhârî, 1414, s. İlim, 50). Kadınların eğitimi ile hadis kayanaklarında sadece peygamberin eşlerinin eğitime olan düşkünlüklerini anlatan birçok rivâyet bulunmaktadır. İlim konusunda peygamberimizin eşlerinden Hz. Âişe en göze çarpanıdır. Hadisin ve sünnetin gelecek nesillere aktarılması ve doğru anlaşılmasında önemli yeri olan Hz. Âişe pek çok talebe yetiştirmiştir. Sadece kendisi 2210 hadis nakletmiştir. Hz. Âişe'nin ilme olan merakı ile ilgili şu rivâyet meşhurdur: "Bilmediği bir konuyu duyduğunda, onu iyice anlayıncaya kadar sormaya devam ederdi." (Buhari, ilim, 36). Bu ve benzeri rivâyetler, Hz. Peygamberin kadınların eğitime çok fazla önem verdiğine delildir.

5.2.7.1. Kadınların Mescid-i Nebevi'yi Kullanımı

Mescitler kamusal bir alandır. Toplumun her bir ferdi bir başkasından izin almaksızın kullanabilir. Kadınlar da mescidi kullanabilir. Toplumsal hayat için devlet yönetimi, ilim tahsili, istişare merkezi gibi pek çok işlevi olan mescidin kapıları her daim erkekler gibi kadınlar için de ardına kadar açık olmuştur. Kadın-erkek ayrımı

yapılmadan Müslümanlar mescitlerde eğitilmişlerdir. Kadınlar Hz. Peygamber döneminde, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü mescitlerdeki ilmi faaliyetlere, yoğun bir şekilde katılmışlardır. Ümmü Hişâm bt. Hârîse’den nakledilen bir rivâyet şöyledir: “Kâf Sûresini bizzat Resûlullah’ın ağzından ezberledim. Zira o her Cuma müminlere hitap ederken bu sureyi minberden okurdu.” (Müslim, Cum’a, 52).

Hz. Peygamber (s.a.v.) kadınların eğitimi konusunda Mescid-i Nebvî’yi bir okul gibi kullanmasına rağmen kadınların mescidi kullanırken kadınların ve erkeklerin bir arada bulunmalarını engelleyici bazı tedbirler de almıştır. Mescitte kadınlara mahsus bir kapının bulunması bunu destekler mahiyettedir. İbni Ömer’den nakledilen bir rivâyette, Resûlullah “Şu kapıyı kadınlara bıraksak” diye buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, 1430, s. Salât, 17 (hadis no: 462)). Aynı hadiste Nafî der ki; “İbni Ömer ölünceye kadar bu kapıdan bir daha girmedii. Bu rivâyetten ihtilatın caiz olmadığını, kadın ve erkeklerin bundan sakınması gerektiğini anlıyoruz. Yine Hz. Peygamber, kadınlar için ayrı bir gün tahsis etmiş, onlara ayrıca nasihatla bulunmuştur. Buhârî’de geçen bir hadiste bu konu şöyle dile getirilmiştir: Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: Bir defa kadınlar Hz. Peygambere “Senin sohbetine katılma konusunda erkekler bizi geçtiler (Biz onların arasına karışıp da senin sohbetini dinleyemiyoruz), binâenaleyh bize erkelerden ayrı bir gün tahsîs edermisin? ” dediler. Bunun üzerine Rasûlullah, kadınlara kendileriyle buluşacağı bir gün belirledi. Kadınlar tayin edilen günde Hz. Peygamber’in yanına geldiler. O da kendilerine nasihatle bulundu ve onlara bâzı şeyler emretti (Buhârî, İlm, 35). Bu rivâyetler kadınların kamusal alanı kullandıklarında bile ihtilâta dikkat etmeleri gerektiğine delildir. Efendimizin maksadı, mescide girip çıkarken erkeklerle kadınların karışık bir halde olmamalarını sağlamak, böylece herhangi bir olumsuzluğa önceden mâni olmaktır.

5.2.7.2. Kadınların İrşad ve Tebliğ Vazifesi

Kadının peygamberliğe ehil olup olmadığı ihtilât bağlamında ele alınan konulardandır. Kadının peygamber olamayacağını savunan âlimlerden bazıları peygamberlik mesleğinin Allah’ın emir ve yasaklarını davet gerektirdiğinden ve erkeklere de tebliğin gerekli oluşundan yola çıkarak kadının peygamber olamayacağını temellendirmeye çalışmışlardır.

Şirbinî (ö. 977/1570), Şevkânî, Râzî, Zemahşerî (ö. 538/1144) gibi âlimler “erkek olmayı” peygamberliğin şartlarından saymışlardır (Fahrüddin er- Râzî, 1420, s. 18:521; Şevkânî, 1414, s. 3:72; Şirbinî, 1285, s. 2:142; Zemahşerî, 1407, s.

2:509). Bu görüşlerini Kur’ân-ı Kerîm’e ve peygamberimizin sünnetine dayandırmışlardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. (Kâfirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâla aklınızı kullanmıyor musunuz?” (el-Yûsuf, 12/109). Bu âyet, peygamberlerin sadece erkekler arasından seçildiklerini ve onların meskûn bölgelerde yaşayan insanların arasından geldikleri gerçeğini ortaya koymaktadır. Yani kadınlardan, göçebelerden ve bedevilerden gelen peygamber yoktur. Şevkânî, bu âyetin Allah Teâlâ’nın kadınlardan peygamber göndermediğine delil olduğu söylemektedir (Şevkânî, 1414, s. 3:72). Sâbûnî (ö. 2021) ise şöyle demektedir: “Âyet peygamberlerin insanlardan olduğunu kabul etmeyenleri veya kadınlardan da peygamber olduğunu iddia edenleri reddetmektedir. Bu Peygamberleri, çöllerde yaşayan insanlar arasında değil, şehirlerde yaşayanlar arasından gönderdik.” (Sâbûnî, 1997, s. 3:197-198).

Peygamberlik, daveti açıktan yapmayı, kadın ve erkeklerle muhatap olmayı, açık ve gizli insanlarla buluşmayı, kısa ve uzun seyahatleri, yalancıların ve inkarcıların düşmanlık ve protestolarıyla yüzleşmeyi, ordu oluşturmayı ve askere komutanlık etmeyi ve bazen düşmanların saldırılarını göğüslemeyi gerektirir. Tüm bunlar, kadınlardan ziyade erkekler için münasıptır. Bununla beraber risalet, kendisine tabi olanlara önderlik etmeyi, yasakları emretmeyi ve hâkimlik yapmayı gerektirir. Kadın olma vasfı bunları en mükemmel şekilde yapmayı engellediğinden taat ve ittibayı engelleyebilir. Kaldı ki, kadınların risalet vazifesini ansızın kesebileceği hayız, gebelik, çocuk sahibi olma ve nifas gibi halleri vardır. Tüm bunlar, risalet ve risaletin yükümlülüklerine manidir (Begavî, 1983, s. 10:77).

Kadınların peygamber olabileceğini iddia edenlerin başında İbn Hazm gelir. O, kadınlardan peygamber geldiğini kabul etmekle beraber kadınların sadece nebi olabileceğini, rasul olmayacağını söylemektedir Dolayısıyla İbn Hazm “Allah, peygamber olarak kimi tanıtmış veya kime vahyetmişse o nebidir” görüşündedir (İbn Hazm, t.y., 5:12). Ona göre, nübüvvetin subutu, vahiydir. Kime vahyedilmişse o, peygamberdir. Fakat arıya ilham edilmesi, zan ve vehim, şeytani duyular ve kehanet, tecrübe ile elde edilen yıldızların bilgisi ve doğruluğu /yalanlığı bilinmeyen rüya vahiyden sayılmamalıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de ise Allah Teâlâ kadınlara meleklerini göndererek onlardan bazılarını vahyetmiştir. Hz. İshak’ın annesi Sâre (el-Hûd, 11/71), Hz. İsa’nın annesi Meryem (el-Meryem, 19/19) ve Hz. Musa’nın annesi (el-Kasas, 28/7) bunlardandır. Vahyin var olması şüphesiz nübüvvet alametidir. Allah Teâlâ, Meryem Sûresinde nebilerin cümlesini zikrederken Hz. Meryem’i de

zikretmiştir. İbni Hazm’a göre Meryem’in nebiler cümlesinden tahsis edilmesi caiz değildir (İbn Hazm, t.y., s. 5:13). Kadınların peygamber olabileceğini iddia edenlerden biri de Kurtubî’dir. O, Âl-i İmran suresi 42. âyette geçen “Hani melekler: Ey Meryem, şüphesiz Allah, seni seçip temizledi ve seni âlemlerin kadınlarından üstün tuttu demişlerdi.” âyetinden yola çıkarak Hz. Meryem’in nebi olduğunu söylemektedir (Kurtubî, 1964, s. 4:83).

Hanefî fukahası kadının peygamberliği meselesine değinirken kadının resûl değil nebi olabileceği rivâyetleri aktarmışlardır. Resûl olamayacağı hususunu örtünme ve ihtilât ile ilişkilendirmişlerdir. Çünkü risalet, peygamberin kendisini topluma tanıtması üzerine kuruludur (İbni Nüceym, 1999, s. 280). Kadın nebi ise topluma kendisini tanıtmak ile sorumlu tutulmamıştır. Tam aksine tesettür ile erkekler ile ihtilâttan kaçınması istenmektedir (Haskefi, 2002, s. 476; İbn Âbidîn, 1966, s. 5:441).

Bu nakil ve rivâyetlerden kadının erkekler arasında tebliğ vazifesini yerine getirmesi uygun değildir. İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırma ümmetin her ferdini kapsayan bir vazife olsa da, kadınlar irşâd çalışmalarını kadınlar arasında yapmalıdır. Kadının peygamber olamayacağı ile ilgili deliller ile Hz. Peygamberin kadınların Mescid-i Nebevî’yi kullandıkları getirmiş olduğu bazı sınırlamalar kadın, eğitim ve tebliğ vazifesi için bile olsa erkeklerin arasında bulunmamasını gerektirmektedir. Eğitim ve benzeri alanlarda erkekler ve kadınların ayrı eğitim almaları, birçok mahzuru ortadan kaldırmaktadır. Şüphe yok ki kız öğrencilerin kadın öğretmenlerle eğitim görmesi daha doğru olacaktır. Çünkü bu şekilde bir eğitim, islam hukuk kurallarında kadınlarla erkeklerin bir araya geldiklerinde yasak olan davranışların önüne geçmede daha güvenilir bir yoldur. Bu şekilde kadın ve erkeklerin birbirleriyle haram sayılan ihtilâttan kurtulmaları sağlanmış olacaktır. Aynı zamanda kadınların kadın öğretmen tarafından eğitilmeleri örtünme konusunda ve erkeklerle bir araya geldiklerinde uymaları gereken kurallar konusunda daha rahat davranmalarına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla eğitimde öncelik olarak kadınların kadınlardan ders almalarıdır. Kadınlar, kendisine eğitim verecek bir kadın bulamadığı takdirde, erkek öğretmenlerden eğitim alması caiz olur. Bununla beraber kadın erkek ihtilâtında haram kılınan davranışlar, eğitim ortamında da geçerlidir.

5.2.8. KADINLARIN VAZİFE ALABİLECEĞİ ALANLAR

İslam hukukuna göre ailenin geçimi erkeklere yüklenmiş bir sorumluluktur. Kadınların ailenin geçimini sağlamak gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Fakat

üretime ve ev ekonomisine katkı sağlamayı dileyen kadınların, şartların elverişli olduğu durumlarda, çalışmasının ve kamuda vazife almasının önünde şer'î bir engel bulunmamaktadır. Kadın-erkek ihtilâtının oluşturacağı sakıncaların ortadan kalktığı durumlarda kadınların da görev alabilecekleri bir gerçektir. Kadının doğasıyla uyumlu olduğu ve aile hayatını olumsuz etkilemediği sürece kadınlar üretim sürecinin bir halkası olabilir. Evin dışında bir ortamda bulunacak kadınların yabancı erkeklerle baş başa kalmasına sebep olmayacak vazifelerde ve İslam hukukuna göre haram kazanç sağlamayacakları işlerde vazife alabilirler. Kadınlar, vazifelerini yerine getirirken Allah Teâlâ'nın tesettür ve başörtüsü emrine dikkat etmeli, erkeklerin dikkatini çekecek giyim ve davranıştan uzak durmalıdır. Aynı zamanda yabancı bir erkekle diyalog kurma zorunluluğu olduğu durumlarda sesini incelterek karşı cinsi tahrik etmemelidir.

Bir kadının işinin temel ilkesi, kadınla erkeğin karışmadığı bir yerde olmasıdır. Yaşanılan örnekler, kadın erkek ihtilâtının kötü sonuçlarına ve bunun sonucunda ortaya çıkan felaketlere şahitlik etmektedir. Bir kadının erkeklerle etkileşim halinde olduğu bir yerde çalışması gerekiyorsa yabancı erkeklerle ilişkilerinde Yüce Allah'ın sınırlarına uymalı ve şeriat kurallarını dikkate almalıdır. Bir kadın çalışması esnasında konuşma, giyim, mahremiyet, dokunma ve diğer hususlara ilişkin İslami kuralları yerine getiremiyorsa o görevde veya işyerinde bulunması uygun değildir. Bu konu ihmalkâr davranılacak bir konu değildir.

Kadınların görev alması zorunlu olan alanlar da bulunmaktadır. Söz gelimi sadece kadınlara özel mekân ve alanlarda erkeklerin istihdam edilmesi uygun değildir. Sadece kadınların hizmet aldığı alanlarda kadınların çalışması yasal zorunluluktur. Tıbbi olarak kadın hastalıkları ve kadın doğum bölümü, kadınların eğitim gördüğü okul ve eğitim alanları, kadınların oluşturmuş olduğu sosyal hizmet ve hayır kurumları, kadınlar arasında idari işler gibi alanlarda kadınların çalışması zorunludur. Örneğin kadın hastalar, kadın doktor talep etme hakkına sahiptir (Hasta Hakları Yönetmeliği, Resmi Gazete, 23420 (01 Ağustos 1998), md. 9). Bu alanlar ile ilgili delilleri ayrı başlıklar altında toplamak daha doğru olacaktır.

5.2.8.1. Kadınların Tıp Alanında Vazife Alması

Tıbbî eğitim toplumun ihtiyaç duyduğu genel konulardan biridir. Kadın-erkek ihtilâtının meydana getireceği sakıncalar, tıbbî tedavi ve eğitim konusunda da geçerlidir. Kadınlar, kadın doktorlar tarafından tedavi edilmelidir. Kadın doktor bulunamadığı durumlarda erkek Müslüman doktorlar tarafından, bu da mümkün

olmadığı durumlarda Müslüman olmayan doktorlar tarafından tedavi edilmelidir (Kâsânî, 1328, s. 5:124). Dolayısıyla toplumun kadın doktorlara sahip olması bir zorunluluktur.

Kadınların, tıbbın bütün ihtisas alanlarında özellikle kadınlara özgü hastalıklar konusunda uzman doktorlara ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Kadınların tıp eğitimi alması şarttır ve müslümanların, kadınların İslam hukuk kurallarına uygun olarak okuyabilecekleri üniversiteler sağlaması gereklidir. Doktor, hemşire, hasta bakıcı, eczacı ve tedavi ile ilgili diğer konularda gerekli kadın istihdamı sağlanmalıdır.

5.2.8.2. Kadınların Eğitim Alanında Vazife Alması

Faydalı bilgileri öğrenmek ve öğretmek Müslümanların tamamı üzerine bir görevdir. İslam hukukuna göre bütün müslümanların dini ve dünyevi yaşantılarını devam edebilecekleri kadar bilgi öğrenmesi farzdır (Mevsîlî, 1937, s. 4:171; Nevevî, 1347, s. 1:24; Rûyânî, 2009, s. 1:21). Kadınların namaz, oruç, hac, zekât ve kendilerini ilgilendiren konularla ilgili dini bilgileri öğrenmesi zorunludur. Dolayısıyla kadınların da eğitimlerini tamamlayabilecekleri bir öğretmenden öğrenmesi veya eğitim kurumlarına gitmesi zorunludur. Kadın-erkek ihtilâtının oluşturacağı sakıncaları bertaraf edebilmek için kadın eğitimcilerle ihtiyaç bulunmaktadır.

Kadınların, kadınlar tarafından eğitilmesi gerektiğine dair örnekler Hz. Peygamberin hayatında da bulunmaktadır. Ebû Dâvud'ta rivayet edilen bir hadiste Şifâ bt. Abdillâh, Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hafsa'nın yanında iken Peygamberimiz (s.a.v) Şifâ'nın yanına giderek “Şu Hafsa'ya yazı yazmayı öğrettiğin gibi “karınca duası'nı” da öğretsen ya” buyurdu (Ahmed b. Hanbel, 2001, s. 45:47 (Hadis no: 27095); Ebû Dâvûd, 1430, s. Tıp, 18 (Hadis no: 3887)). Bu hadisten anlaşılıyor ki, peygamberimiz (s.a.v.) eşlerinin eğitimini kadın eğitimcilerle bırakmıştır. Şifâ (r.anhâ), Hz. Hafsa'ya hem yazı yazmayı öğretmiş hem de sahip olduğu ihtisas alanı ile ilgili bilgiler öğretmiştir. İster kadınların öğrenmesi zorunlu olan dini bilgiler olsun ister özel ihtisas konuları olsun, kadınlara kadınların eğitim vermesi en uygun olan yoldur. Bu şekilde kadın öğrenciler hem daha rahat bir ortamda öğrenme imkânı elde eder hem de kadın-erkek ihtilâtının oluşturabileceği cinsel meyil, kadın ve erkeklerin başbaşa kalması ve kadın ve erkeklerin birbirlerine bedeni teması gibi İslam hukukunun haram saydığı sakıncalar bertaraf edilmiş olur. Bu sakıncaların oluşmasını engellemek de kadınları eğitim kurumlarında istihdam etmekle sağlanabilir. Dolayısıyla üniversitelerde, liselerde, özel eğitim kurumlarında,

kadınlara yönelik diğer kurslarda kadın eğitimcilerin görev alması zorunludur.

5.2.8.3. Kadınların Güvenlik ve Emniyet Alanında Görev Alması

Kadın bedeni, savaşma ve orduya katılma gibi güç ve tahammül gerektiren vazifelere uygun değildir. Bununla beraber Müslümanların sayıca artmaları ve kadınların suç işleme oranlarının yükselmesi emniyet birimlerince kadınlara yönelik bazı özel tedbirler almalarına neden olmaktadır. Günümüz şartlarında kadınların sorgulanması, üst aramalarının gerçekleştirilmesi, gerektiğinde gözaltına alınmaları mahkemeye geliş-gidişleri ve ceza aldıklarında hapisanede tutulmaları emniyet görevlileri tarafından yapılmaktadır.

Güvenlik ve emniyet birimlerinin yeterli miktarda kadın polis ve emniyet görevlisi istihdam etmesi gereklidir. Kadınların üst aramalarında, sorgulanmalarında, mahkemeye gidiş gelişlerinde, kadınların geçici koruma altına alınmasında, kadın hapisanelerinde ve bunlara benzer kadınlara yönelik uygulamalarda kadınların görev alması kadın-erkek ihtilâtının sakıncalarını engellemektedir ve İslam hukuk kurallarını uygulanabilirliğini kolaylaştıracaktır.

5.2.8.4. Aile ve Sosyal Politikalar İle İlgili Kurumlarda Kadınların Görev Alması

Günümüzde aile ve kadınların korunması ile ilgili kurumlar teşekkül etmiş durumdadır. Kadın konukevleri, kadın sığınma evleri, belediyelerin kadınlara yönelik faaliyetleri, kız öğrenci yurtları ile kadınların oluşturduğu sivil toplum kuruluşları ve dernekler bu kurumlar arasında öne çıkanlardır. Sadece kadınlara yönelik hizmet veren kurumlarda kadınların istihdam edilmesi hem hizmet alan kadınların daha rahat hareket etmesini sağlayacaktır hem de görev alan kadınların yeteneklerini geliştirmelerine olanak tanıyacaktır.

5.2.8.5. Sosyal Hayatta Kadınlara Yönelik Özel Teşebbüslerde Kadınların İstihdam Edilmesi

Kadınların hizmet alabileceği giyim mağazaları, takı ve aksesuar dükkanları, terzihaneler, güzellik merkezleri, kadın kuaförü, bebek bakım malzemelerinin satıldığı dükkanlar, kadın müşterilerin sık kullandığı lokanta ve restoranlar kadınların istihdam edilmesi gereken yerlerdir.

6. SONUÇLAR

Dinimize göre geçerli ve meşru bir sebep bulunmadıkça kadın ve erkeklerin aynı ortamda bulunmaları uygun görülmemiştir. Kadın ve erkek arasındaki birbirlerine meyil ve arzu bu yasaklamanın başlıca sebebidir. Bundan dolayı İslam hukuku hem kadının hem de erkeğin haysiyet ve vakarını korumaya yönelik bazı tedbirler almıştır.

İslam hukuku, kadın ve erkek cinsleri arasındaki ilişki ve iletişimin diğer varlıklardan farklı olarak insana bahşedilen akıl ve iman gibi nimetlere yakışır bir şekilde oluşmasını arzulamaktadır. Bunun için kadın ve erkeklerin iletişimlerini ve bir arada bulunmalarını bir takım kurallar koyarak düzene koymuştur. Örtünme, bu kuralların başında gelmektedir. Kadın ve erkekler bir araya geldiklerinde bedenlerini İslam hukukunun emrettiği şekilde örtmek zorundadırlar. Kadınlar, erkeklerle aynı ortamda bulundukları zaman elleri ve yüzleri hariç vücutlarının tamamını örtecek şekilde giyinmelidir. Cilbâb ve başörtüsü, örtünme emrinin gereklerindendir. Özellikle kadının kendisi ile evlenmesinde dinen bir sakınca bulunmayan erkeklerle bir araya gelmesi durumunda kadının elleri ve yüzü hariç tepeden tırnağa örtünmesi dinin bir emridir. Allah Teâlâ, örtünme konusuna gösterdiği hassasiyetten ötürü, erkeklerle ihtilât halinde bulunan kadına cilbâb ve başörtüsü emrinin yanında ziynetlerini gizlemesini de emretmiştir. Böylelikle yabancı bir erkekle aynı ortamı paylaşan kadınlar süs eşyalarını takabilecekleri baş, kulak, boyun, gerdan, kol, bilek ve baldırlarını elbise ile kapatmak mecburiyetindedir.

Örtünme konusunda, kadınların aile bireyleri arasındaki örtünmesi ile kendisine yabancı sayılan ve evlenmesinde dinen bir sakınca bulunmayan erkekler arasındaki örtünmesinde bir fark bulunmaktadır. Kadınlar kendisi ile evlenmesi haram kılınmış aile bireyleri arasında örtünme konusunda daha fazla bir genişliğe sahiptir. Aralarında cinsel bir arzunun bulunmaması şartıyla, babası, erkek kardeşi ve oğlu gibi kendisiyle evlenmesi haram kılınmış aile bireyleri arasında kadınlar daha rahat giyinebilir. Bu kolaylık, kadınların ev hayatında daha rahat davranmalarına olanak sağlamak ve onları tesettür emrinin zorluğundan kurtarmaktadır. Kendisiyle evlenilmesi haram olan kadınlar (mahrem), Kur'ân-ı Kerîm'de tek tek açıklanmıştır. Kadınlar kendisine nikâhı haram olan erkeklerin yanında, yabancı erkeklerin yanında olduğu gibi bazı tesettür kurallarını uygulamak zorunda değildir. Kadınlar süslerini ve ziynetlerini mahremlerinin yanında gösterebilir. Kendisine karşı tahrik olmayacağından emin oluşu ve insanlar arasında yanlış anlamanın daha az meydana gelebilecek olması kadının mahremlerinin yanında daha rahat davranmasına sebep

olmaktadır. Kadınların göbek ile diz kapağı arasını örtmeleri ise ister mahrem sayılan aile bireyleri arasında olsun ister kendisiyle evlenmesinde bir mahzur bulunmayan yabancı erkekler arasında olsun, her durumda şarttır.

Birbirine yabancı ve evlenmelerinde dinen bir sakınca bulunmayan kadın ve erkeklerin bir arada bulunduklarında kaçınmaları gereken diğer bir kural ise, halvetir. Bir kadınla bir erkeğin insanların gözetiminden ve bakışlarından uzak olacak şekilde başbaşa kalmaları haramdır. Bu bir kadınla erkeğin yan yana gelerek gerçekleşen bir başbaşa kalma olabileceği gibi, günümüzde internetin sağlamış olduğu imkânlarla da gerçekleşen bir buluşma da olabilir. Birbirine yabancı sayılan bir kadınla erkeğin başbaşa kalmasının haram olduğunu, Hz. Peygamber (s.a.v) açık bir şekilde bildirmiştir. Kadınla erkeğin başbaşa kalması, birçok olumsuz durum ile sonuçlanabilir. Kadın ve erkeğin birbirlerine karşı cinsel arzularının uyanması veya dedikoduların oluşması bu olumsuz neticelerin başlıcalarıdır.

Kadının kendisi ile evlenmesinde dinen bir sakınca bulunmayan erkeklerle bir araya geldiğinde baş başa kalmaması ve örtünmesi, ihtilât konusunda iki temel kuraldır. Kadınlar, dinen kendisine yabancı erkeklerle ya bir araya gelmemeli veya örtünme ve halvet konusuna ihtimam göstermelidir. Kamuya ait alanlar, kullanım açısından ortak kullanım alanı olduğundan, kadın erkek iletişiminin en yoğun olduğu alanların başında gelmektedir. İster bir vazife dolayısıyla isterse meşru bir durum sebebiyle olsun, evinden dışarı çıkan kadın ihtilât kurallarına sıkıca özen göstermelidir.

İslam hukukunun kadın-erkek ihtilâtı hususunda koymuş olduğu kurallar, kadın-erkek ihtilâtında meydana gelebilecek bazı olumsuz durumları engellemeye yöneliktir. Kadın ve erkek arasında oluşabilecek cinsel bir arzu, bedeni temas, kadının ziynet bölgelerine bakma, kadın ve erkeklerin örtmesi gereken yerleri örtmeden bir arada bulunmaları, kadın ve erkeklerin diyalogları esnasında kadının cezbedeci bir ses tonuyla konuşması, kadınların güzel koku ve elbiselerle erkekleri tahrik etmesi İslam hukukunun haram saydığı davranışlardır. Kadın-erkek ihtilâtı, bu davranışlara genellikle ortam oluşturmaktadır. Bundan dolayı, haram sayılan davranışları daha meydana gelmeden önlemeye yönelik tedbirler almış ve meşru bir gerekçe olmadan kadın- erkek ihtilâtını haram saymıştır.

Aile reisliği, islam hukukuna göre erkeğe verilmiştir. Dolayısıyla ailenin nafaka yükümlülüğü erkeğe aittir. Kadının, evin nafakasını temin etme zorunluluğu yoktur. İslam, hukuken bu zorunluluğu/sorumluluğu kadına değil erkeğe yüklemiştir.

Bu sorumluluk kamusal alanları erkeklerin kadınlara nazaran daha fazla kullanmalarına sebep olmaktadır. Nafaka ve çalışma konusundaki İslam hukuk kuralları da bu esas üzerine bina edilmiştir. Erkekler evin dışında ailenin geçimini sağlarken kadınlar da ihtilâtın meydana getirebileceği sakıncalar sebebiyle evin düzen ve huzurunu sağlayacaktır. Bu görev paylaşımı, cinsler arası bir ayrımcılık değildir. Aksine cinslerin yaratılış ve fitratlarına uygun adil bir sorumluluk paylaşımıdır. İslam hukuk kuralları, güç ve dayanıklılık gerektiren işleri erkeğe yüklerken, incelik ve titizlik gerektiren işleri de kadına yüklemiştir.

Kadınların erkeklere nazaran kamusal alanları daha az kullanmaları, kadınları hukuki açıdan bazı kısıtlamalarla karşı karşıya getirmektedir. İslam hukuk kuralları kadınların devlet başkanlığını, valilik görevini, mahkeme hâkimliğini, namazda erkeklere imam olmasını, savaşa katılmasını ve kısas ve had konularında şahitliğini erkeklerle bir arada bulunmanın meydana getirdiği sakıncalar ve kadınların yaratılışları icabı böylesi ağır ve meşakkatli görevlere güç yetirememeleri sebebiyle uygun görmemiştir. İslam hukuk bilginleri özellikle ihtilâtın oluşturacağı sakıncalara dikkat çekmişlerdir. Çünkü kadın-erkek ihtilâtının sebep olacağı uhrevi ve manevi zarar, kadınların bu gibi alanlarda bulunmamalarından daha önemli görülmüştür. Bununla beraber kadınların ihtilâtın sebep olacağı zararların bulunmadığı alanlarda, meşru kurallar ve ilkeler kapsamında bir ücret karşılığında çalışıp para kazanması haram kılınmamıştır. Gayr-i meşru ihtilat meydana gelmediği müddetçe kadının çalışmasını engelleyici şer'i bir delil yoktur. Kadınlara özel alanlarda sadece kadınların çalışması daha uygun görülmüştür. Kadın doğum uzmanlığı, kadınların eğitim gördüğü okullar, kadın ıslah evleri gibi sadece kadınların hizmet alabileceği alanlarda kadın istihdamı, kadın-erkek ihtilâtını engellemesi bakımından zorunlu alanlardır.

Kadın, erkek gibi her işe atılmamalı, erkekle bir yarışa girmemelidir. İslami emir ve yasakları çiğneyecek bir ortam ve işi tercih etmemesi daha yerinde olacaktır. Söz gelimi baş başa kalabileceği bir erkeğin hizmetçisi veya sekreteri olmaması, dansözlük, mankenlik gibi ziynet ve bedenini teşhir edici işlerde de çalışmaması kadının Allah'a karşı sorumluluklarında daha ciddi olduğunun göstergesi sayılabilir. Cilbâb yani dış örtü, çalışacağı işte gereklidir. Keza kadının men edildiği veya ihtilafın vaki' olduğu kamu görevlerinde de ihtiyatlı davranması yararınadır. Kadın çalışmak için kamusal alanı kullansa dahi, aslî vazifesini yerine getirmelidir. Kocasına karşı sorumluluklarını yerine getirmeli, çocukların bakımı ve eğitimini aksatmamalıdır.

7. ÖNERİLER

Kadın-erkek ihtilâtı, Müslüman bireylerin önem göstermesi gereken bir konudur. Kadın-erkek ihtilâtına dair İslamî kuralların uygulanması teşvik edilmeli, gerekirse bununla ilgili eğitim müfredatına bir başlık olarak eklenmelidir. Mer'î hukukta var olan “eşitlik ilkesi” zedelenmeden, kişilere gerekli kolaylık gösterilmelidir. Zaten kısmen bu kolaylıklar sağlanmaktadır.

Kadınların kamusal alanda görev almaları halinde, kadın-erkek ihtilâtına uygun işler seçmeleri uygun olacaktır. Bu hem ekonomiye olan katkılarını arttıracak hem de dinî kurallara uymalarını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Abdurrezzâk, E. B. A. b. H. es-San'ânî. (1983). *El-Musannef* (2.Baskı). el-Meclisü'l-İlmî.
- Abdülhayy el-Kettânî, M. A. b. A. b. M. el-Haseniyyi'l-İdrîsî. (t.y.). *Et-Terâtîbu'l-İdâriyye* (2.Baskı). Daru'l -Erkam.
- Abdülkerîm Zeydân. (1994). *El-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'eti ve'l- beyti'l- müslimi fî şerîati'l-İslamiyye* (1.Baskı). Müessesetü'r-Risâle.
- Abdülkerîm Zeydân. (1989). *Nizâmu'l- kada fî şerîati'l—İslamî* (2. Baskı). Mektebetü'l - Beşâir.
- Abdülkerîm Zindânî. (1421). *El-Mer'etü ve hukûkuha es-siyâsiyye fî'l-İslâm* (1.Baskı). Mektebetü'l- menâru'l- islamiyye.
- Acar, H. İ. (2020). Muhâzât. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 31, ss. 31-32). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ahmed b. Hanbel. (2001). *Müsned* (1. Baskı, 1-50). Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed Rıza. (1957). *Mu'cemu mutunu'l -lugah* (1-5). Daru Mektebetü'l -Hayat.
- Akkaya, N. (1991). İslam Hukuku'nda Kadının Siyasi Hakları. *İslamî Araştırmalar Dergisi*, 5(4), 236-250.
- Amman, M. T. (2012). Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet. İçinde Prof. Dr. M. F. Bayraktar (Ed.), *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 1* (1.Baskı). Ensar Yayıncılık.
- Âmidî, A. b. M. (1402). *El- İhkâm fî usûli'l-ahkâm* (2. Baskı). Mektebetü'l İslâmiyye.
- Apaydın, H. Y. (2010). Şahit. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 38, ss. 278-283).
- Apaydın, H. Y. (2011). Tesettür. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 40, ss. 538-543). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Atar, F. (2022). Kazâ. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 25, ss. 113-117). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ateş, S. (1996). *İslamda kadın hakları*. Yeni Ufuklar Neşriyat.
- Avcı, C. (1998). Hilâfet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 17, ss. 539-546). TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Aydın, M. A. (2005). Osmanlı Toplumunda Kadın ve Tanzimat Sonrası Gelişmeler. İçinde İ. Kurt & A. Özek (Ed.), *Sosyal Hayatta Kadın* (3.Baskı). Ensar Yayıncılık.
- Bâbertî, M. b. M. b. M. (1970). *El- 'Înâye şerhu'l-hidâye* (1. Baskı). Dâru'l-Fikr.
- Bardakoğlu, A. (2005). Cahiliyye Döneminde Kadın. İçinde *Sosyal Hayatta Kadın* (3. Baskı). Ensar Yayıncılık.
- Bardakoğlu, A. (1996). Had. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C.

- 14, ss. 547-551). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Begavî, M. E. M. H. b. M. b. M. b. el-Ferrâ el-. (1997). *Et-Tehzîb fî 'l-fıkhi 'l-imâmi 'ş-Şafîi* (1.Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- Begavî, M. E. M. H. b. M. b. M. b. el-Ferrâ el-. (1983). *Şerhu 's-sünne* (2.Baskı). el-Mektebetü'l- İslâmî.
- Beydâvî, A. b. Ö. (1418). *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-tevîl*. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Buhârî, E. A. M. bin İ. (1414). *Sahîh 'ul-Buhârî* (5. Baskı). Dâru İbni Kesîr, Dâr'ul-Yemâme.
- Buhûtî, M. b. Y. (1993). *Şerhu 'l- müntehâ 'l- irâdât* (1. baskı). Alemü'l- kütüb.
- Bulkînî, S. E. H. Ö. b. R. eş-Şâfi'î el-. (2012). *Et-Tedrîb fî fıkhi 'ş-Şâfi'î* (1.Baskı). Daru'l-Kibleteyn.
- Cerbû', S. b. S. el-. (t.y.). *El-İhtilât beyne'l-cinseyn, hakâik ve't-tenbîhât*. Daru'l-Kâsime.
- Cessâs, A. bin A. E. B. er-Râzî. (1410). *Ahkâmu'l- Kur'an* (1. Baskı, 1-3 Cilt). Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Cessâs, E. B. er-Râzî el-. (2010). *Şerhu muhtasaru't- Tahâvî* (1.Baskı). Daru'l-Beşâiru'l-İslamiyye.
- Cevherî, E. N. İ. b. H. el-F. el. (1978). *Es- Sihâh tâcu'l- luğati ve's-s sihâhu'l 'arabiyyi* (4. Baskı). Daru'l- İlmi.
- Çeker, O. (1997). Halvet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 15, ss. 384-386). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dağcı, Ş. (2022). Kısâs. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 25, ss. 488-494). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dârimî, E. M. A. b. A. b. el-Fazl. (2000). *Müsned* (1.Baskı, 1-4). Daru'l Muğni Li'n-neşri ve't-tevzi'.
- Demîrî, M. b. M. b. İ. b. A. (2004). *En-Necmu'l- vehhâc fî şerhi'l- minhâc* (1. Baskı). Daru'l- Minhâc.
- Dusûkî, M. b. A. b. 'İrfe ed-. (t.y.). *Haşiyetü'd-Dusûkî alâ şerhi'l-kebîr* (Baskısız). Daru'l Fikr.
- Ebû Abdurrahman İbrâhîm b. Sa'd. (2014). *Mu'cemu't-Tevhîd* (1.Baskı). Daru'l-Kabs.
- Ebû Bekr el-Hilâl. (2002). *Ahkâmu'n -nisâ 'an Ahmed b. Hanbel* (1. Baskı). Mevsû'atu'r-reyyân.
- Ebû Dâvûd, S. b. el-Es'as es-Sicistânî. (1430). *Sünen Ebî Dâvûd*. Dâru'r-Risâlet'l-İlmiyye Beyrut.
- Ebû Ya'lâ. (1985). *Mesâilü'l-usûliyye min kitâbir-rivâyeteyni ve'l-vecheyn* (1.Baskı). mektebetü'l-Me'ârif.

- Ebû Ya'lâ, A. b. A. b. el-Müsennâ et-Temîmi el-Mevsîlî. (1984). *Müsnedü Ebî Ya'lâ* (1. Baskı, 1-13). Daru'l Me'mûn.
- Ebu'l-Hasan Mücâşi'î, A. b. F. b. A. b. G. el-Kayravânî. (2007). *En-Nüket fî'l-Kur'ani'l-Kerîm* (1.Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- el-Feyyûmî, A. b. M. b. A. el-Hamevî. (t.y.). *El-Misbâhu'l- münîr fî ğarîbi's- şerhi'l-kebîr* (1-2). el-Mektebetü'l- İlmiyye.
- el-Mutarrizî, E.-F. B. N. b. A. b. E. M. b. A. el-Hârizmî. (t.y.). *El-Muğrib fî tertîbi'l-mu'rib*. Daru'l Kitabi'l- 'Arabiyyi.
- Elbânî, E. A. M. N. el-. (2002). *Cilbâbu'l- mer'eti'l- müslimeti fî'l-kitâbi ve's-sünneti* (3. Baskı). Daru's- selâm.
- Elbânî, E. A. M. N. el-. (1421). *Er-Reddû'l-Mefhum* (1.Baskı). Mektebetü'l İslâmiyye.
- Enverşâh, H. M. E. (1420). *Vilâyetü'l-mer'eti fî fîkhi'l-islâmî* (1. Baskı). Daru'l Belensiyye.
- ez-Zebîdî, M. el-Murtazâ el-Hüseynî. (2001). *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (1-40). Vüzâratî'l İrşâd ve'l Enbâ'fî'l Kuveyt.
- Ezherî, M. b. A. el-Herevî el-. (2001). *Tehzîbü'l-luga* (1.Baskı). Daru İhyâu't-Türasi'l- Arabiyyi.
- Fahrüddin er- Râzi, E. A. M. bin Ö. bin H. bin H. et-T. (1420). *Mefâtîhu'l ğayb* (3. Baskı, 1-32). Daru İhyâu't-Türasi'l- Arabiyyi.
- Ferâhidî, E. A. el-H. b. A. b. Ö. b. T. el-Basrî el-. (t.y.). *Kitâbu'l-'ayn*. Dar ve Mektebetü'l-Hilâl.
- Gazâlî, E. H. M. b. M. et-Tûsî el-. (1417). *El-Vasît* (1.Baskı). Daru's- selâm.
- Gazâlî, M. (t.y.). *Es-Sünnetü'n-nebevî beyne ehli'l-fikh ve ehli'l-hadîs* (6.Baskı). Daru's-Şurûk.
- Gelîbûlî Dâmâd Efendî, abdurrahman b. M. b. S. (1328). *Mecma'u'l-enhur fî şerhi mülteka'l- ebhur*. Daru Tabaâtî'l 'Amire.
- Genç, M. (2020). İslâm Hukukunda Velâyetin Mahiyeti. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(6), 204-227.
- Görgülü, Ü. (2013). Kadınları Kamu İdareciliği Bağlamında Nisa Suresi 34. Ayete Analitik Bir Yaklaşım. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 21, 383-394.
- Halîl, H. b. İ. b. M. el-Cündî el-Mâlikî. (2005). *Muhtesaru Halîl* (1.Baskı). Daru'l-Hadîs.
- Haskefî, M. b. A. b. A. el-H. el-. (2002). *Ed-Dürrü'l-muhtâr şerhi tenvîri'l-ebâr ve camii'l bihâr* (1.Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- Hattâb, Ş. E. A. M. b. M. b. A. et-T. (1992). *Mevâhibu'l- celîl fî şerhi muhtasari Halîl* (3. Baskı). Daru'l- Fikr.
- Hattabî, E. S. H. b. M. el-. (1988). *A'lamu'l- hadîs (Şerhu Sahîhu'l-Buhârî* (1.

- Baskı). Câmîatu Ummi'l-Kurâ.
- Herevî, N. E.-H. A. b. S. M. (1997). *Fethu bâbu'l- 'inâye bi şerhi'n -nukâye* (1. Baskı). Dâru'l-Erkâm.
- Heytemî, A. b. M. b. A. b. H. el-. (1993). *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-minhâci ve'l-havâşî*.
- Hökelekli, H. (1993). Cinsiyet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (1. Baskı, C. 8, ss. 21-24). Türkiye Diyanet Vakfı.
- İbn Âbidîn, M. E. (1966). *Hâşiyetü reddü'l-muhtâr alâ dürrü'l- muhtâr (Şerhu tenvîrû'l-ebâr)* (2.Baskı). Matba'atu Mustafâ.
- İbn Abdilberr, E. A. Y. b. A. b. M. (1992). *El-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb* (1.Baskı). Daru'l-Cîl.
- İbn Abdilberr, E. A. Y. b. A. b. M. (1980). *El-Kâfî fî fikhi ehli'l-Medîneti* (2.Baskı). Mektebetü Riyâdü'l-Hadîse.
- İbn Cevzî, E.-F. A. b. A. b. M. el-K. el-Bağdâdî. (1997). *Kitâbu ahkâmu'n-nisâ* (1.Baskı). Mektebetü İbni Teymiyye.
- İbn Cüzey el-Gırnâtî. (t.y.). *El-Kavânînu'l-fikhiyye*.
- İbn Ebû Şeybe, E. B. A. b. M. b. E. Ş. İ. el-Absî el-Kûfî. (2015). *El- Musannef* (1. Baskı, 1-25). Dâru Kunûzu İşbiyyâ.
- İbn Hâc, E. A. M. b. M. el-A. el-F. el-Mâlikî. (t.y.). *El-Medhal*. Daru't-Türâs.
- İbn Hacer, E. F. A. b. A. b. M. b. A. el-'Askalânî. (1390). *Fethu'l-Bârî bişerhi'l-Buhârî* (1.Baskı). el-Mektebetü'l-Selefiyye.
- İbn Hacer, E. F. A. b. A. b. M. b. A. el-'Askalânîd. (1415). *El-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (1. Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- İbn Hazm, E. M. A. b. A. b. S. b. H. el-Endelûsî el-Kurtubî. (t.y.). *El- Fasl fî'l-mileli ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*. Mektebetü'l Hâncî.
- İbn Hümâm, K. M. b. A. es-Sivâsî. (1970). *Fethu'l-kadîr ala'l-hidâye* (1.Baskı). Mektebetü'l-Mustafâ.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, E. A. Ş. M. b. E. B. b. E. ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. (1991). *İ'lâmü'l-muvaqqî 'în 'an rabbi'l- 'âlemîn* (1. Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- İbn Kudâme, E. M. A. b. A. b. M. (1968). *El-Muğnî* (1.Baskı, 1-10). Mektebetü'l-Kâhire.
- İbn Mâce, E. A. M. b. Y. el-K. (2009). *Sünen İbn Mâce* (1. baskı, 1-5). Daru'r-risâleti'l- 'alemiyye.
- İbn Manzûr, E.-F. C. M. b. M. b. A. b. A. el-E. er-R. el-İ. (1414). *Lisânu'l- 'arab* (3. Baskı, 1-15). Dâru sâdır.
- İbn Mâze, B. E.-M. M. b. ahmed b. A. b. Ö. (2004). *El-Muhîtu'l-burhanî fî'l-fikhi'n-Nu'mânî*. Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.

- İbn Rüşd, E.-V. M. b. A. b. M. b. A. b. R. el-Kurtûbî. (1988). *El-Beyân ve't-tahsîl* (3.Baskı). Daru'l- Ğurabiyi'l-İslamiyyi.
- İbn Rüşd, E.-V. M. b. A. b. M. b. A. b. R. el-Kurtûbî. (t.y.). *El-Mukaddimât ve'l-mümeħhidât* (1.Baskı). Daru'l Gurabi'l- İslamiyyi.
- İbn Teymiyye, A. b. A. b. M. A. el-Harrânî. (2019). *Şerhu umdetü'l- fikh* (3. Baskı). Dâru Atââtî'l-İlm.
- İbni Nüceym, Z. b. İ. b. M. (1999). *El- Eşbâh ve 'n-Nezâir* (1. Baskı). Daru'l-Kütübî'l- İlmiyye.
- İbni Nüceym, Z. b. İ. b. M. (t.y.). *El-Bahru'r-râik şerhi kenzi'd-dekâik* (2.Baskı). Daru'l-Kitâbu'l-İslâmî.
- İbni Rüşd el-Hafîd, E.-V. M. b. A. b. M. b. A. b. R. el-Kurtûbî. (2004). *Bidâyet'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Daru'l-Hadîs.
- İbnu Hazm, E. M. bin A. bin ahmed bin S. (t.y.). *El- İhkâm fî usûl'il ahkam* (1-8). Daru'l Âfâki'l Cedîdeti.
- İbnu'l 'Arabî, K. M. bin A. E. B. el-İ. el-M. (2003). *Ahkâm'ul—Kur'an* (3. Baskı, 1-4). Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbnü'l Cevzî, C. E.-F. A. b. A. b. M. (1422). *Zâdü'l- meysîr fî 'ilmi't-tefsîr* (1. Baskı). Daru'l- Kitabi'l- Arabiyyi.
- İbnü'l İhve, M. b. M. b. A. b. E. Z. el-Kureşî. (t.y.). *Me'alimü'l- kurbe fî talebi'l-hisbe*. Daru'l-Funûn Kembirdic.
- İbnü'l Mübârek, E. A. A. b. el-M. b. V. el-H. el-M. (t.y.). *El- Cihâd*. ed- Daru't-Tûnusiyyetu.
- İbnü'l Münzir, E. B. M. b. İ. b. M. en-Nîsâbûrî. (2004). *El-İcmâ'* (1.Baskı). Daru'l-Müslim.
- İbnü's- Salâh, E. A. T. O. b. S. A. b. M. eş-Şehrezûrî. (t.y.). *Fetâvâ* (1.Baskı). Alemü'l- kütüb.
- İlbars, Z. (t.y.). Suç antropolojisi: Kadın ve Suç. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Cografya Fakültesi*.
- İmrânî, E.-H. Y. b. E.-H. b. S. b. E. el-Yemânî el-. (2000). *El-Beyân fî mezheb el-İmâm eş-Şâfiî* (1. Baskı). Dâru'l- Minhâc.
- İsmâ'il b. 'Abbâd. (1994). *El-Muhît fî'l-luga* (1. Baskı). Alemü'l-kütüb.
- Karaman, H., Çağrıçı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S. (2023). *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsir* (9. Baskı). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kayravânî, E. M. b. E. Z. A. el-Mâlikî el-. (1999). *En- Nevâdir ve'z-ziyâdât alâ mâ fî'l-müdevveneti min ğayrihâ mine'l-ümmehâtî* (1.Baskı). Daru'l-Garbi'l-İslâmî.
- Kâsânî, A. E. B. b. M. b. A. el-Hanefiyyî. (1328). *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'* (1. Baskı). Daru'l-Kütübü'l- Alemiyye.

- Kahtânî, S. b. A. b. vehf el-. (1432). *İzhâru'l- hak ve's-savâb fî hükmî'l-hicâb*. Matbaatu's-sefir.
- Kahtânî, S. b. A. b. vehf el-. (t.y.). *El- İhtilât beyne'r-ricâl ve'n-nisâ*. Matbaatu's-sefir.
- Kallek, C. (1998). Hisbe. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 18, ss. 133-143). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karâfî, ahmed b. İ. b. A. (1994). *Ez-Zahîre* (1. Baskı). Daru'l Gurabi'l- İslamiyyi.
- Karaman, H. (1997). Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi. *İslamî Araştırmalar Dergisi*, 10(4), 271-278.
- Kazvînî, A. b. M. b. A. (1997). *El- Azîz şerhi'l-vecîz* (1. Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- Kâdî Abdulvehhâb, E. M. A. b. A. b. N. es-Sa'lebî. (2004). *Et-Telkîn fî fikhi'l-Mâlikî* (1.Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- Kâdî Abdulvehhâb el-Bağdâdî. (t.y.). *El-Muavvene 'alâ mezhebi 'âlimi'l- Medîne*. el-Mektebetü't- ticâriyye.
- Kâdî İyâd, E. F. I. b. M. b. I. es-Sebtî. (2011). *Et-Tenbihâtü'l-müstenbita alâ kütübü'l-müdevvene ve'l-muhtalita* (1.Baskı). Daru İbni Hazm.
- Kemâluddîn Muhammed. (1986). *Usûlü'l-hisbeti fî'l-İslâm* (1.Baskı). Daru'l-Hidâye.
- Keşmirî, M. E. Ş. b. M. el-Hindî el-. (2005). *Feyzu'l- Bârî 'alâ sahîhi'l- Buhârî* (1. Baskı, 1-6). Daru'l-Kütübü'l- İlmiyye.
- Kudûrî, E.-H. A. b. M. b. C. el-Bağdâdî. (2006). *Et-Tecrîd* (2.Baskı). Daru's-selâm.
- Kurtubî, E. A. M. bin A. el-E. (1964). *El- Câmi'u li ahkâmî'l-Kur'an* (2.Baskı, 1-20). Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye.
- Lahmî, A. b. M. el-. (2011). *Et-Tebşıra*. Vizaretü'l Evkâf ve's-Şuunu'l-İslamiyye.
- Mâlik b. Enes. (1985). *El- Muvatta'*. Daru İhyâu't-Türasi'l- Arabiyyi.
- Mâlik b. Enes. (1994). *El-Müdevvene* (1.Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- Mâverdî, E.-H. A. b. M. b. M. b. H. el-B. (1972). *Adâbu'l- Kâdî*. Matbaatu'l -Anî.
- Mâverdî, E.-H. A. b. M. b. M. b. H. el-B. (1999). *El-Hâviyi'l-Kebîr* (1.Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- Mâverdî, E.-H. A. b. M. b. M. b. H. el-B. (t.y.). *El-Ahkâmu's-sultâniyye* (1. Baskı). Daru'l-kitabi'l- 'arabiyyi.
- Mâverdî, E.-H. alî b. M. b. M. b. H. el-B. (t.y.). *En-Nüket ve'l- 'uyûn* (1-6). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- Merğînânî, A. b. E. B. b. A. (t.y.). *El- Hidâye fî şerhi bidâyeti'l-mübtedî* (1-4). Daru İhyâu't-Türasi'l- Arabiyyi.
- Meriç, Ü. (2010). Sosyolojik Açıdan Kılık- Kıyafet ve İslam'da Örtünme. *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, 29-36.

- Mevsîlî, A. b. M. b. M. el-Hanefî el-. (1937). *El-İhtiyâr lî ta'lîlî'l-muhtâr*. Matba'atu'l-Halebî.
- Molla Hüsrev, M. b. F. b. A. M. H. (t.y.). *Dürerü'l- hükkâm şerhu ğureri'l- ahkâm*. Dâru İhyai'l-Kütübî'l- Arabiyyi.
- Mukaddem, M. A. İ. el-. (2006). *'Avdetü'l-Hicâb* (10.Baskı, 1-3). Dâru't-Tayba.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça- Türkçe Sözlük*. Dağarcık Yayınları.
- Müslim, E.-H. M. b. el-H. b. M. el-Kuşeyrî. (1334). *El-Câmiu's- sahîh*. Daru Tabaâtî'l 'Amire.
- Nesâî, E. A. A. b. Ş. b. A. en-. (1930). *Sünenü'n Nesâiyyi* (1. Baskı, 1-8). el-Mektebetü'l- Ticariyyetü'l- Kübrâ.
- Nesefî, E. B. A. b. A. b. M. (1998). *Medâriku't- tenzîl ve hakâiku't-te'vîl* (1. Baskı, 1-3). Dâru'l- Kelimü't-Tayyib.
- Nevevî, E. Z. M. b. Ş. en-. (1347). *El-Mecmu' şerhu'l- mühezzeb*. İdâretü't- Tabâ'atî'l- İdâriyyeti.
- Nevevî, E. Z. M. b. Ş. en-. (1392). *el-Minhâc fî şerhi sahîhi Müslim b. El-Haccâc* (3. Baskı). Daru İhyâu't-Türasi'l- Arabiyyi.
- Nevevî, E. Z. M. b. Ş. en-. (1991). *Ravdatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-müftiyyîn* (3. Baskı, 1-12). el-Mektebetü'l- İslâmî.
- Öğüt, S. (2003). Mahrem. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 27, ss. 388-389). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Öz, M., & İlhan, A. (2000). İmâmet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 22, ss. 201-203). TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Özel, A. (1993). Cihad. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 7, ss. 531-534). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Rağîb İsfahânî, E.-K. H. b. M. (1412). *El -Müfredât fî ğarîbi'l- Kur'an* (1. Baskı). Daru'l Kalem, Daru's Şamiyye.
- Rûyânî, E. A. b. İ. (2009). *Bahrü'l-mezheb fî fîrû'ı mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î* (1. Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- Râzi, Z. E. A. M. b. E. B. b. A. el-H. er-. (1999). *Muhtâru's- sıhâh* (5.Baskı). Mektebetü'l-Asriyye, Dâru'n- Nemûzciyye.
- Remlî, M. b. E.-Â. A. b. H. (1984). *Nihâyetü'l- muhtaç ilâ şerhi'l- minhâc* (2. Baskı). Daru'l Fikr.
- Sâbûnî, M. A. (1997). *Safvetü't-tefâsîr* (1. Baskı). Daru's- Sâbûnî.
- Sâvî, A. b. M. b. el-Halvetî. (t.y.). *Hâşiyetü's- Sâvî 'alâ şerhi's-sağîr*. Daru'l- Me'ârif.
- Seffârînî, E.-A. (Ebû A. Ş. M. b. A. b. S. es-. (1982). *Levâmi'u'l-envârî'l-behiyye* (2.Baskı). Müessesetü'l-Hafikîn.
- Semerkandî, 'Alâuddin es-. (1994). *Tuhfetü'l-fukahâ* (2.Baskı). Daru Kütübî'l-

İlmiyye.

- Semerkindî, E. N. b. M. b. A. b. İ. (1993). *Bahru'l- 'ulûm* (1. Baskı). Daru'l-Kütübi'l- İlmiyye.
- Serahsî, M. b. ahmed b. E. S. es-. (t.y.). *El-Mebsût*. Matba'atu's- Saâde.
- Seyyid Sâbık. (1977). *Fıkhu's-sünne* (3. Baskı). Daru Kütübi'l- Arabiyyi.
- Şâfiû, E. A. M. b. İ. eş-. (1983). *El-Ümm* (2. Baskı). Daru'l Fikr.
- Şehâte, M. S. (with Muhammed b. Şâmî eş-Şeybe). (t.y.). *El-İhtilât beyne'r-ricâli ve'n-nisâ* (1. Baskı). Daru'l-Yusr.
- Şenkâtî, M.-E. b. M. eş-. (t.y.). *Fetevâ fî tahrîmi'l ta'limi'l-muhtelit* (5.Baskı). Daru Atââtü'l-İlm.
- Şevkânî, M. b. Ali. (1414). *Fethu'l-kadîr* (1. Baskı). Dâru'l-Kelimi't-Tayyib.
- Şevkânî, M. b. Ali. (t.y.). *Neylû'l-evtâr şerhu müntekâ'l-ahbâr* (1993. bs). Daru'l-Hadîs.
- Şeybânî, E. A. M. b. el-H. b. F. eş-. (1980). *El-Kesb bişerhi's-Serahsî* (1. Baskı). Abdülhâdî Harsûnî.
- Şeybânî, M. b. H. eş-. (t.y.). *El-Asl* (1.Baskı). Daru İbni Hazm.
- Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi. (2011). *Behcetü'l Fetâvâ* (Süleyman Kaya, Betül Algın, Zeynep Trabzonlu, & Asuman Erkan, Ed.; 1.Baskı). Klasik Yayınları.
- Şihâbuddîn en-Nefrâvî, A. b. Ğ. b. S. b. M. (1995). *El- Fevâkihu'd- Devvânî 'alâ'r-risâleti'l- Kayravânî*. Daru'l-Fikr.
- Şirâzî, E. İ. İ. b. A. b. Y. eş-. (t.y.). *El-Mühezzebe fî fıkhi'l-İmâm eş-Şafîi*. Daru'l-Kütübi'l- İlmiyye.
- Şirbînî, Ş. M. b. A. el-Hatîb el-Kâhirî el-. (1285). *Es-Sirâcü'l-münîr fî'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zî me'ânî kelâmî rabbîne'l-hakîmî'l-habîr*. Matbaatu Bûlâk.
- Şirbînî, Ş. M. b. A. el-Hatîb el-Kâhirî el-. (1994). *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'anî elfazî'l minhâc* (1.Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- Şişman, N. (t.y.). Müzakere. İçinde *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 1* (1. Baskı). Ensar Yayıncılık.
- Tabakoğlu, A. (2005). Batı'da Aile ve Kadın. İçinde *Sosyal Hayatta Kadın* (3.Baskı). Ensar Yayıncılık.
- Taberî, M. b. C. (2001). *Câmi'u'l-beyân fî tevili'l-Kur'ân* (1. Baskı, 1-26). Daru'l Hicr.
- Tahtâvî, A. b. M. b. İ. (1997). *Hâşiyetü't-Tahtâvî 'alâ merâkî'l- felâh şerhi nuri'l- izâh* (1.Baskı). Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye.
- Tayâlisî, E. D. S. b. D. b. el-Cârûd et-. (1999). *Müsned* (1. Baskı, 1-4). Daru'l Hicr.
- Tirmizî, M. b. İ. et-. (1998). *Sünenu't-Tirmizî* (1-6). Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî.

- Topaloğlu, B. (2010). İslam İtikadı Açısından Kıyafet ve Örtünme. *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi*, 14-20.
- Uğur, M. (2000). İhtilât. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 21). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Vizâretü'l-Evkâf ve's-suûnü'l-İslâmiyye. (1427). *El-Mevsû'atu'l-fıkhiyyetü'l-Kuveytiyye*. Daru's-Selâsil.
- Zekeriyâ el-Ensârî, Z. b. M. b. A. b. Z. (1994). *Fethu'l-Vehhâb bişerhi menheci't-tullâb*. Daru'l Fikr.
- Zemahşerî, E.-K. M. bin Ö. bin A. (1407). *El- Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî'd- tenzîl* (3. baskı, 1-4). Daru'l-kitabi'l- 'arabiyyi.
- Zeylaî, O. b. A. ez- (with Şihabuddin Ahmed b. İsmâîl b. Yûnus eş-Şilbî). (1314). *Tebyînü'l- hakâik 'ala şerhi'd-dekâik ve hâşiyeti's- Şilbî* (1.Baskı, 1-6). Bulâk.
- Zuhaylî, V. (1991). *Et-Tefsîrû'l- münîr fî'l 'akîdeti ve's- şerîati ve'l menhec* (1. Baskı, 1-32). Daru'l Fikr ve Daru'l Fikri'l Muasira.